

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜLKÜ OCAKLARININ İŞLEVİNİN YEREL DÜZEYDE
FARKLILAŞMASI: ALANYA ÖRNEĞİ VE ETİMESGUT
ÖRNEĞİ

Sevgi SÖNMEZ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Levent YILMAZ

İZMİR - 2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ülkü Ocaklarının İşlevinin Yerel Düzeyde Farklılaşması: Alanya Örneği ve Etimesgut Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

/ /2019

SEVGİ SÖNMEZ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Ülkü Ocaklarının İşlevinin Yerel Düzeyde Farklılaşması: Alanya Örneği Ve

Etimesgut Örneği

Sevgi SÖNMEZ

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Kamu Yönetimi Programı

Bu çalışmanın amacı Ülkü Ocaklarının işlevinin yerel düzeyde nasıl işlediğini incelemektir. Bu çalışmanın asıl amacı eskiyi ve yeniye karşılaştırmak ya da yerel ve merkezi karşılaştırmak değil, sadece yerele odaklanmaktır. Bu çalışmada Ülkü Ocaklarının, Milliyetçi Hareket Partisi'nin gençlik örgütü ve partililerin siyasal sosyalleşme alanı olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca Ülkü Ocaklarının ideolojik söylemlerinin yerelde farklılık gösterdiği de iddia edilmiştir. Bu iddiaların sınanması için de Alanya ve Etimesgut Ülkü Ocakları incelenmiştir. Çalışmada, Alanya Ülkü Ocaklarının daha Türkçü söylemler benimserken, Etimesgut Ocaklarının daha İslamî bir söylem benimsediği iddia edilecektir.

Ülkü Ocaklarının hemen hemen tüm söylemleri milliyetçilik üzerine kurulmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi'nin milliyetçi politikaların yürütücüsü olması göz önüne alınarak, Ülkü Ocaklarının milliyetçi söylemlerinin parti söylemlerinden bağımsız düşünölemeyeceği iddia edilmiştir. Bu bakımdan, bu çalışmada hem siyasi parti örgütlenmesi hem de milliyetçilik kavramı ve milliyetçilik kuramları derinlemesine değinilmeden aktarılmıştır. Türk milliyetçiliğinin gelişimi ise Türkçü ideologlar üzerinden aktarılmıştır.

Anahtar kelimeler: Siyasi Partiler, Milliyetçilik, Milliyetçi Hareket Partisi, Ülkü Ocakları, Alanya Ülkü Ocakları, Etimesgut Ülkü Ocakları.

ABSTRACT

Master's Thesis

Differentiating of The Function of Ulku Ocaklari At Local Level:

The Case of Alanya And Etimesgut

Sevgi SÖNMEZ

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Public Administration

Public Administration Program

The subject of this study is to examine how the function of Ülkü Ocakları works at the local level. The main purpose of this study is not to compare the old and the new or to compare the local and central, but to focus only on the local. It is claimed that Ülkü Ocakları are the places where the political socialization of the youth branches and party members of the Nationalist Movement Party happens in this study. It is also claimed that the ideological discourses of Ülkü Ocakları differ in the local level. In order to test these claims, the cases of Ülkü Ocakları Alanya and Etimesgut were examined. In this study, it will be claimed that Alanya Ülkü Ocakları adopt more Turkistic discourses, while Etimesgut Ülkü Ocakları adopt more Islamic discourse.

Almost all discourses of Ülkü Ocakları are based on nationalism. Considering that the Nationalist Movement Party is the leader of nationalist policies, it is claimed that the nationalist rhetoric of Ülkü Ocakları cannot be considered independent of the rhetoric of the party. In this context, both the organization of the political party and the concept of nationalism and theories of nationalism are conveyed without scrutinizing deeply. The development of Turkish nationalism is conveyed through Turkist ideologues.

Keywords: Political Parties, Nationalism, Nationalist Movement Party, Ülkü Ocakları, Alanya Ülkü Ocakları, Etimesgut Ülkü Ocakları.

**ÜLKÜ OCAKLARININ İŞLEVİNİN YEREL DÜZEYDE FARKLILAŞMASI:
ALANYA ÖRNEĞİ VE ETİMESGUT ÖRNEĞİ
İÇİNDEKİLER**

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi

GİRİŞ	1
-------	---

**BİRİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE SİYASİ PARTİLER**

I. SİYASİ PARTİLERİN TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	6
II. SİYASİ PARTİLERİN FONKSİYONLARI	11
A. Farklı Görüş ve Çıkarları Birleştirme	12
B. İktidarı Kullanma, Eleştirme, Denetleme	13
C. Siyasal Devşirme	14
D. Siyasal Sosyalleşme ve Eğitim	15
III. SİYASİ PARTİ ÖRGÜTLENMESİ	16
A. Yan Örgütlenmeler	20
1. Kadın Kolları	21
2. Gençlik Kolları	28

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK İDEOLOJİSİ

I. MİLLİYETÇİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TANIMI	36
II. MİLLİYETÇİLİK VE DEVLET ALGISI	39
III. TÜRKİYE’DE MİLLİYETÇİLİK DÜŞÜNCESİ	41
A. Türk Milleti ve Türkçülüğün Doğuşu	42
B. Türk Milliyetçiliğinin Teorisyenleri	43
1. Yusuf Akçura	44
2. Ziya Gökalp	46
3. Nihal Atsız	47
4. Erol Güngör	49
5. Nurettin Topçu	51
C. Muhafazakâr Milliyetçilik	53
1. Seyyid Ahmet Arvasi	54
2. Osman Yüksel Serdengeçti	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKÜ OCAKLARI

I. MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ’NİN TARİHİ	59
A. MHP’nin Kuruluşu ve İdeolojik Temelleri	59
B. Alparslan Türkeş Dönemi	62
C. Devlet Bahçeli Dönemi: Yeni Liderlik	64
II. ÜLKÜ OCAKLARININ KURULUŞU VE ÖRGÜTLENMESİ	65
A. 1970-1980 Arası Dönem: Devleti Kurtarma ve Dinamik Gençlik	66
B. 1980-1990 Arası Dönem: Olgunluk ve Ocakta Bölünme	69
C. 1990 Sonrası Dönem: Yeni Taban Dinamiği	71
III. ÜLKÜ OCAKLARININ İDEOLOJİSİ (SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM)	73
A. Militarist Milliyetçilik: Türkeş’in Asker Kişiliği	74
B. Turancı Düşünce ve Pan-Türkçülük	75
C. Antikomünizm	77

D. İslâm	78
E. Popülizm-Anadoluculuk	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKÜ OCAKLARININ İŞLEVİNİN YEREL DÜZEYDE FARKLILAŞMASI

I. AMAÇ, YÖNTEM, KAPSAM	81
II. ALANYA'DA SOSYOEKONOMİK YAPI	84
III. ETİMESGUT'TA SOSYOEKONOMİK YAPI	87
IV. BULGULAR	89
A. İdeolojik Söylemde Farklılaşma	90
B. Ocakların Parti ile İlişkisi	93
C. Katılım Motivasyonları	95
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	107

GİRİŞ

Siyasi partiler bugün dünyanın birçok ülkesinde varlık gösteren ve demokrasinin vazgeçilmez unsurları olarak tanımlanan siyasî kurumlardır. Özbudun, Fransız düşünür Verder'in "elbet de demokrasi siyasi partiler olmadan yaşayamaz ancak siyasi partiler yüzünden ölebilir de" dediğini aktarır. Siyasi partilerin ve onun yan örgütlenmelerinin demokrasi için taşıdığı önem her geçen gün daha da artmaktadır. Bu önem, siyasi partilerin iktidar olmayı hedefleyen yapılar olmasından kaynaklanmaktadır.

Milliyetçilik literatürünün önemli isimlerinin (Anthony D. Smith, Eric Hobsbawm, Benedict Anderson vb.) üzerinde uzlaştıkları bir kanıya göre, millet ve milliyetçilik kavramlarının en fazla iki yüz yıllık bir geçmişleri vardır. Tarih, toplum ve siyaset alanının bu gününü şekillendirmeye devam eden bu kavramlar, kimi zaman siyasi partiler aracılığıyla, kimi zaman da toplumun üzerinde uzlaştığı bir mutabakatla yeniden üretilir. Toplum, belirli simgelerin içinde yaşam alanı bulan milliyetçiliği gündelik pratiklerle deneyimlerken, siyasi partiler ve onların yan örgütleri maddî ve sembolik pratiklerle milliyetçiliği sürekli var olan bir dava olarak deneyimlerler. Milliyetçi bir nitelik taşıyan oluşumların (parti, dernek, dergi vb.) sürdürülmesinde ve yayılmasında, bu oluşuma özgü mitler, simgeler ve ritüeller önemli roller oynar (Saraçoğlu, 2004:100). Söz konusu simgeler ve ritüeller sadece siyaset alanında değil, kültür, edebiyat ve sanat aracılığıyla da üretilir. Bu anlamda, siyasi partilerden başka bir de milliyetçiliği siyaset, kültür ve edebiyat alanlarında tartışan düşünürler vardır. Düşünürlerin eserleri, milliyetçi bilincin oluşumunda en önemli kaynaklardan biridir. Örneğin, Osmanlı'nın son zamanlarından başlayarak Türk milliyetçiliğinin oluşmasında en önemli adımların dönemin düşünürlerince atıldığı bilinmektedir. Namık Kemal'in vatan vurgusundan başlayarak Ziya Gökalp, Yusuf Akçura gibi klâsik isimler, bugünkü Türk millî bilincinin uyanmasına oyunları, makaleleri ve romanları ile katkıda bulunmuşlardır. Bu çalışma söz konusu düşünürlerin milliyetçiliği nasıl algıladıklarına da değinecektir. Erken dönem Türk milliyetçiliğinin oluşumuna katkıda bulunan Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Nihal Atsız, Nurettin Topçu, Erol Güngör, Seyid Ahmed Arvasi, Osman Yüksel Serdengeçti gibi isimlerin fikir dünyasına değinilecektir. Çalışma boyunca tartışılacağı üzere, bu isimlerin milliyetçilik-devlet ilişkisi, milliyetçilik-toplum

ilişkisi ve milliyetçilik-din ilişkisi konularında keskin fikir ayrılıkları yaşarlar. Bu fikir ayrılıklarının Ülkü Ocaklarındaki yansımalarını, bilhassa da milliyetçilik-din arasındaki ilişkinin nasıl algılandığını görmek, milliyetçi kanatta 1970’lerde başlayan ayrışmanın kilit noktalarını yakalamayı da sağlayacaktır. Bu yüzden de Türk milliyetçiliğinin teorisyenlerinin tartışılacağı bölümde hem İslâm’a daha mesafeli olan Nihal Atsız hem de Seyyid Ahmed Arvasi ve Osman Yüksel Serdengeçti gibi din ve milliyetçiliğin birleşmesi imkânını gözeten isimlerin fikirlerine değinilecektir.

Ülkemizde milliyetçi siyaseti en yoğun kullanan parti Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)’dir. MHP’nin temelleri, çok partili siyasal hayata geçişle beraber Fevzi Çakmak öncülüğünde kurulan Millet Partisi’ne kadar götürülebilir. Millet Partisi’nin Demokrat Parti iktidarı döneminde kapatılması sonrası, partinin devamı niteliğinde kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi ve 1952’de kurulan Türkiye Köylü Partisi birleşerek Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır. CKMP’nin adı, Alparslan Türkeş’in partiye girip, genel başkan olmasından sonra 1969 yılında Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiştir. 12 Eylül darbesinden sonra diğer partiler gibi kapatılan MHP’nin devamı niteliğinde olan Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) kurulmuştur. MÇP’nin adı 24 Ocak 1993 tarihinde Milliyetçi Hareket Partisi olarak değişmiştir. Alparslan Türkeş’in vefatıyla birlikte girilen kongre sürecinde Devlet Bahçeli 1997 yılında partinin genel başkanı olarak göreve gelmiştir.

MHP’nin yan örgütlenmesi olduğunu söyleyebileceğimiz Ülkü Ocakları, 27 Mayıs 1960 askerî müdahalesi sonrası gönderildiği yurtdışı görevinden dönerek siyasete atılan Alparslan Türkeş öncülüğünde kurulmuştur. Uzun dönem boyunca MHP Genel Başkanlığı yapan Türkeş, yalnızca MHP için değil aynı zamanda Ülkü Ocakları için de büyük bir öneme sahip olmuştur. Ülkücüler Türkeş’i hâlen “Başbuğ” olarak tanımlamakta, onu kendilerinin değişmez lideri olarak görmektedirler. Türkeş’in Ülkücü hareket için önemi, onun yalnızca hareketin kurucusu olmasından değil, aynı zamanda Ülkü Ocakları ve MHP’nin fikri temellerini oluşturan “Dokuz Işık Doktrini”ni siyasi alana taşıyıp ülkücü hareketi kurumsallaştırmasından kaynaklanmaktadır (Saraçoğlu, 2004:102). Bunun yanında Ülkücü Hareket ve Ülkü Ocakları Alparslan Türkeş’ten ibaret değildir. 1960’lı

yılların ortalarından beri farklı isim ve statüler altında örgütlenmiş olan ülkücü hareket, kendi teşkilâtı, simgeleri ve kültürü olan bir kimliktir.

Bu çalışmada Ülkü Ocaklarının yerelde nasıl hareket ettiklerine odaklanılmıştır. Bu amaçla hareket eden bu çalışmanın hipotezlerinin sınanması için saha olarak Alanya ve Etimesgut Ülkü Ocakları seçilmiştir. Bu çalışmanın söz konusu sahalardan elde edilecek bulgularla sınacak olan başlıca üç hipotezi vardır: Birincisi, Alanya Ülkü Ocakları ve Etimesgut Ülkü Ocakları (farklı coğrafyaları ve farklı sosyoekonomik yapılarından dolayı) farklı söylem ve pratikler benimserler. İkincisi, aralarındaki söylemsel farklılığa rağmen bu her iki ocak da MHP'nin gençlik kolları gibi örgütlenirler. Alanya ve Etimesgut Ülkü Ocakları, MHP ile olan ilişkilerinde benzerlik gösterirler. Üçüncüsü, Ocakta örgütlenen gençlerin, Ocağa katılım motivasyonları farklılık gösterir.

Antalya iline bağlı olan Alanya, 1980 sonrası – Turizmi Teşvik Kanun gibi etkilerle de- bir turizm ilçesi olarak tanınmaya başlamıştır. 1980 öncesinde narenciye ve muz üretimi yapılan ve sadece mevsimlik işçi hareketi olan ilçe, 1980 sonrası turizm çalışmalarının hızlanmasıyla daha yoğun göç almaya ve nüfusunu arttırmaya başlamıştır. Coğrafi özelliklerinden dolayı uzun süre dışarıya kapalı olan ilçede, yaşanan göç hareketleri ile mikro ölçekli bir milliyetçilik (Alanyalılık) gelişmiştir. Selçuklu Devletine başkentlik yapmış, Osmanlı Devleti döneminde ise Yörük yerleşik hayata geçirildiği yer olarak belirlenmiştir. İlçede Yörük kültürü halen hissedilmektedir. Aynı zamanda ilçede yoğun bir yabancı (Alman ve Rus) ve Kürt kökenli nüfusun oluşturduğu demografik bir yapı vardır. Bu demografik çeşitlilikte milliyetçilik kendine kolayca yer bulmuştur.

Ankara'nın merkez ilçesi sayılabilecek olan Etimesgut ise özellikle Cumhuriyet ilk yıllarında Atatürk'ün örnek Cumhuriyet köyü projesi kapsamına alınmış ve hızlı bir gelişme çizgisi içerisine girmiştir. 1925 yılında kurulan Etimesgut Tren İstasyonu ve 1962 yılında açılan Ankara Şeker Fabrikası, Etimesgut'un gelişmesinde büyük etkilere sahip olmuştur. Şeker Fabrikasında çalışmak için özellikle Yozgat ve Çorum'dan yoğun göç almıştır. Ankara'nın en kalabalık ve merkez ilçeleri olan Çankaya ve Yeni Mahalle'de imar alanları azaldıkça kent, bu yerleşim yerlerine en yakın yer olan Etimesgut'a doğru büyümeye başlamıştır. Etimesgut 1990'da ilçe olmasıyla beraber, farklı bölgelerden de göç almıştır. Bu

göçlerle beraber ilçeye gelenler, ilçenin Eryaman ve Bağlıca bölgesine yerleşmişlerdir. İstasyon caddesi olarak adlandırılan ilçe merkezinde en çok Yozgat, Çorum, Kırıkkale ve Erzurum nüfusu yaşamaktadır. Bu anlamda ilçenin homojen bir demografik yapısı vardır. Ayrıca ilçede kırsal kesim yoktur.

Alanya ve Etimesgut ilçesinin seçilmesinde üç temel etken vardır. İlk etken araştırmacının her iki sahaya aşina olmasıdır. Dolayısıyla sahayı tanımının araştırmacıya avantajlar sağladığı ifade edilebilir. Ancak Ülkü Ocaklarında gündelik siyasete dahil olan kişilerden ocağın işleyişi ve örgütü hakkında bilgi almak son derece güçtür. Dolayısıyla sahayı bilmek bu konuda gerekli avantajı sunmayabilir, ocak hakkında bilgi almak, ocaktakilerin sizi ne kadar *kendilerinden biri* olarak kabul ettiklerine göre değişecektir. Kısacası, Ülkü Ocakları hakkında içeriden bilgi almak bir güven ilişkisi gerektirir. Bu anlamda ocak, araştırmacının araştırma nesnesi ile kurduğu ilişkinin mesafesini görmek açısından da bir laboratuardır. İkinci etken her iki ilçede de belediye seçimlerinde MHP'nin oylarını artırarak kazanmış olmasıdır. Etimesgut'ta Enver Demirel üç dönemdir (2009, 2014, 2019) MHP adayı olarak girdiği yerel seçimleri kazanırken, Alanya'da Adem Murat Yücel iki dönemdir (2014, 2019) MHP adayı olarak girdiği yerel seçimleri kazanmıştır. Üçüncü etken ise iki ilçe arasındaki söylem farklılıklarıdır; Alanya Ülkü Ocaklarında Türkçü bir söylem benimsenirken, Etimesgut'ta ise İslâmcı söylem benimsediği düşünülmektedir. Sahada edinilen gözlemler sonuç bölümünde aktarılarak bu hipotezin ne denli geçerli olduğu sınanacaktır. Akademik literatürde Ülkü Ocakları üzerine bu kadar derinlemesine bir çalışma yapılmamış olması, bu çalışmayı özgün ve önemli kılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde siyasi partilerin ortaya çıkışı, tanımı, fonksiyonları tartışılmıştır ve siyasi partilerin örgütlenmesine değinilmiştir. Böylece Ülkü Ocaklarının bir yan örgütlenme olup olmadığı ve siyasal devşirme aracı olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde milliyetçilik, milliyetçi ideoloji ve Türk milliyetçiliğinin ideologlarına değinilmiştir. Böylece Ülkü Ocaklarındaki milliyetçi söylemin tarihsel, kültürel kaynakları irdelenmiştir. Üçüncü bölümde; Ülkü Ocaklarının kuruluşu, tarihsel süreci ve ideolojisi tartışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise Alanya ve Etimesgut Ülkü Ocaklarında yarı

yapılandırılmış mülakâtların çıktılarından hareketle çalışmanın temel hipotezleri sınanmıştır.

Bu çalışma kapsamında Alanya ve Etimesgut Ülkü Ocakları üyesi olan ve eskiden bu teşkilâtlarda farklı hiyerarşik konumlarda bulunan 13 katılımcı ile derinlemesine mülakât yapılmıştır. Bu mülakâtlarda herhangi bir ses kayıt cihazı kullanılmamıştır. Görüşmelerin daha rahat geçmesi açısından ses kaydı alınmamıştır. Bu görüşmecilerin dışında MHP'nin birtakım yerel siyasetçileri ve yerelden birkaç kişi ile herhangi bir yazılı ve sesli kaydın alınmadığı görüşmeler yapılmıştır. Aynı zamanda Ülkü Ocakları Genel Merkezi ile de iletişime geçilmiştir. Görüşmecilerin hiçbirinin isimleri ve mevkileri hakkında bilgi verilmemiştir.

Son olarak, dördüncü bölümde aktarılan saha çalışmasına, mülâkat aşamasında ve mülâkat dışı olarak yapılan görüşmelerde katılım gösteren, görüşme taleplerimi kabul eden bütün görüşmecilere yaptıkları değerli katkılar için ve Alanya Ülkü Ocaklarına, Etimesgut Ülkü Ocaklarına ve Etimesgut Belediyesine sonsuz teşekkürlerimi iletmek isterim. Bu tezin yazılmasında geçen tüm süreçlerde desteğini hiç esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. Çalışmaya yaptığı katkıları ve yapıcı eleştirileri için değerli tez hocam Dr. Öğr. Üyesi Levent Yılmaz'a teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmanın ilk gününden itibaren desteğini hiç esirgemeyen ve bana her zaman inanç aşılayan Mehmet Parlak'a sonsuz teşekkür ederim.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SİYASİ PARTİLER

I. SİYASİ PARTİLERİN TANIMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Siyasi partiler birçok ülkede demokratik veya otoriter biçimlerle varlık gösterirler. 1950’lerin sonlarına gelindiğinde dünya devletlerinin %80’inden fazlası siyasi partiler tarafından yönetilmekteydi, 1970’lerde yükselen militarizmle partiler gerileme yaşasa da, 1980’li ve 1990’lı yıllarda demokratikleşmenin artmasıyla partiler yeniden önem kazanmıştır (Heywood, 2012:319). Bugün 1982 Anayasası, Siyasi Partiler Kanununa göre ‘siyasi partiler, demokratik siyasal hayatın en önemli unsurlarıdır.’¹

Demokrasinin tarihsel kökenleri eskiye dayansa da üzerinde uzlaşılmış kesin tanımı yoktur. Aynı şekilde siyasi partiler de farklı şekillerde tanımlanır. Üzerinde uzlaşılmış birkaç siyasi parti tanımı verilerek, siyasi partilerin yaşadığı tarihsel gelişim kısaca aktarılabilir.

Siyasi partiler, halkın desteğini alarak devletin kontrolünü ele geçirmeye veya sürdürmeye çalışan, istikrarlı bir örgüte sahip siyasal topluluktur (Özbudun, 1979:4). Bu tanımda görüldüğü üzere siyasi parti örgütlenmelerinin temel amacı; iktidar olma ve adına söz söyleme yetkisine sahip oldukları toplumsal kesimleri temsil etmektir. Erdoğan Teziç (1976) de bu tanıma paralel bir tanımlama yapar ve siyasal iktidarı ele geçirmek amacını gütmeyen bir örgütün siyasi parti olarak adlandırılmayacağı üzerinde durur. Bu amaçla kurulmayan örgütlenmeler ancak baskı grubu olabilir, siyasi partiler için iktidarı ele geçirme amacının bir koşul olduğu söylenebilir.

Siyasi partiler genellikle baskı grupları veya toplumsal hareketlerle karıştırılır bu nedenle parti tanımında Andrew Heywood (2012:320) dört özellik sayar; iktidarı ele geçirme amacı, resmî kayıtlı örgütlü bir yapı, devlet siyasasının temel alanlarını hedefleyen bakış açısı ve farklı seviyelerde partiler ortak bir politik tercihin ve genel bir ideolojik kimliğin etrafında birleşirler. Siyasi partiler halkın desteğini alarak iktidarı kullanma hakkını meşrûlaştırır.

¹ 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 4. Maddesinin ilk fıkrası, https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere, siyasi partiler aslında tarihsel bir birikim sonunda inşa edilmişlerdir. Hatta Duverger parti örgütlenmelerinin tarihsel süreklilik arz ettiğine değinir. “Eski dönemlerin tek hücreli canavarının yerini, farklılaşmış ve karmaşık yapısıyla, yirminci yüzyıl partisi almıştır” (Duverger, 1974:10).

Siyasi partilerin temsil ve iktidar konularına yaklaşımları arasında tarihsel süreçte bir devamlılık söz konusudur. Siyasi partilerin ortaya çıkış biçimleri ve yöneldikleri amaçlar arasındaki benzeşimler de bu savı destekler niteliktedir. Batı demokrasi mücadelesinde partilerin ortaya çıkması iktisadi, siyasî, kültürel ve toplumsal taleplere paralel olarak gelişmiştir. Tarihsel süreçte siyasi partilerin ortaya çıkışı, burjuvazinin kralın monarşik iktidarına karşı yürüttüğü iktidar mücadelesinden bağımsız ele alınamaz. Siyasi partilerin sürekli bir temsil örgütü olarak ortaya çıkmaları, iktidarın kaynağı ve meşrûiyeti konusunda yaşanan değişim ve genel oy hakkı gibi süreçlerle yakından ilişkilidir. Burjuvazi, kralın Tanrısal iktidarına son vermiş ve iktidarın kaynağı olarak yeni bir Tanrı ilan etmiştir: Halk. Genel oy hakkı ile beraber yeni iktidar talebinin sloganı da “omnis potestas a populo”² olmuştur.

Çağdaş siyasi partilerin ilk örnekleri XIX. yüzyılın başlarından itibaren Amerika, İngiltere ve Fransa’da merkezi iktidar ve monarşiye karşı verilen mücadele sonucunda ortaya çıkmışlardır. Monarşiye karşı oluşan cephe, bir süre sonra parti şeklini alan bir birlik olarak iktidar talep etmeye başlamıştır. Sanayi devrimi, Fransız İhtilali ve Amerikan İç Savaşı’nda şekillenen bu talepler, merkezi güç karşısında yeni bir iktidar hizbi şeklini almıştır. Özellikle de Fransız ihtilâli sonrası oluşan yeni fikirlerin ve toplumsal grupların temsili meselesi bu hizipleşmeyi daha da arttırmıştır.

İlk partilerin kuruluşu İngiltere’de 1813 seçim yasası ile, Amerika’da 1830’larda, Fransa’da 1848’lerden itibaren gerçekleşmiştir (Çam, 2002:422). Duverger ise; gerçek partilerin ortaya çıkışının henüz yeni olduğunu, 1850’de dünyanın -ABD hariç- hiçbir ülkesinin, bugün anladığımız şekliyle siyasi partileri tanımadığını söyler (Duverger,1974:15). Erdoğan Teziç, modern nitelikteki ilk siyasi partilerin Amerika’da ortaya çıkmasını, Amerikan burjuvazisine ayak bağı olacak feodal sistemin olmayışına bağlar (Teziç, 1976:18). Gerçekten de ABD’de feodal sistemin yokluğu, demokratik devrimi daha da hızlandırmıştır. ABD’nin genel oy

² İktidarın tek kaynağı halktır.

hakkını Avrupa ülkelerine oranla daha önce genişletmiş olması da (Özbudun, 1979:28; Teziç, 1976:18) böyle bir devrimin sonucudur.

Amerika'daki parti sistemi ve parlamenter demokrasi, sömürgesi olduğu İngiltere'ye karşı verdiği bağımsızlık mücadelesi ve geçirdiği İç Savaş sonunda şekillenmiştir. Nihai şeklini bu süreçte alan Cumhuriyetçi-Demokrat ayrımı, bugün Amerikan parti sisteminin kendine has yapısını oluşturmaktadır. Ancak söz konusu ayrım ideolojik bir ayrım değildir. Amerikan partileri, ne açık, belli ve tutarlı programlara, ne de bu programları bütünlüklerini bozmadan yürütebilecek disipline sahiptirler (Özbudun, 1979:156) Amerikan partilerinin programları seçimden seçime değiştiği ve doktriner olmadığı gibi, kişilerin bir partiden diğerine kayması da çok kolaydır (Gülbüz, 2007:75; Duverger, 1974:33).

İngiltere parlamentosunda on yedinci yüzyılda iki farklı gruplaşma söz konusudur: Whig'ler ve Tory'ler. Bu dönemde Tory ve Whig gruplarının parlamento dışında örgütü olmadığı gibi, parlamento içi örgütleri de son derece ilkel durumdaydı (Özbudun, 1979:31). Ancak Whig'ler ve Tory'ler ilkel olarak tanımlanmalarına rağmen günümüz İngiltere'sinin Liberal ve Muhafazakâr partilerinin öncelidir. Whigler ve Tory'lerin parlamento dışında güçlü bir örgüte sahip olmamaları, nüfus ve seçmen sayısının azlığı ile açıklanabilir.

İngiltere'de ilk olarak burjuvazinin aristokrasiye karşı yürüttüğü iktidar mücadelesi ile şekillenen temsil kurumları olarak partiler, Sanayi Devrimi sonrası oluşmaya başlayan işçi sınıfı ile beraber yeni bir boyut almıştır. Artık sadece parlamento içinde değil, parlamento dışından da parti kurulması imkânı doğmuştur. Parlamento dışı doğan partilerin en bilindik olanı işçi örgütleridir. Bu dönemde bilinen çoğu Sosyalist parti doğrudan sendikalar tarafından yaratılmıştır, İngiliz İşçi partisi, bunun en tipik örneğidir (Duverger, 1974:24).

Parlamenter sistemin en gelişmiş örneklerinden biri olan İngiltere'de iki partili sistem uygulanmaktadır. Bu partiler bugün Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi'dir (Gülbüz, 200:39). Ancak bu iki parti temel ideolojik ayrımlara dayanmaz.

Güçlenen genel oy hakkı ve ortaya çıkan dinî, seküler, sınıf ve ulus temelli fikirlerin temsili meselesi, siyasi partilerin gelişmesini hızlandırmıştır. Duverger, Fransa'da 1871'de oy vermenin serbest bırakılmasının seçim komitelerini ve bu komitelerin de eski elitlerin prestiji ile rekabet edebilecek yeni elitler yarattığını

hatırlatır. İşçi örgütlerinden, kiliseden ve düşünce kulüplerinden sonra, eski muhâripler derneklerini de siyasi partilere hayat veren örgütler olarak sayılır (Duverger 1974:26). Fransa’da uygulanan parlamenter sistem içersinde partilerin ortaya çıkışı, öncelikle devrim sürecince vuku bulan toplumsal grupların kümelenmesi olarak gerçekleşmiştir (Göktürk, 2016:262). Farklı yerel/kırsal çıkarların temsilcileri, bugün anladığımız anlamıyla siyasi partilerin temellerini, Fransa’nın kentsel bölgelerinde yaptıkları toplantılarla atmışlardır. Bu toplantılarda atılan düşünce birliği, bugün dahi Fransız partileri arasındaki oydaşmanın temellerini oluşturmaktadır. Günümüzde Fransa’da siyasi partiler, İngiliz ve Amerikan partilerine kıyasla hem daha çoktur hem de daha karmaşıktırlar.

Osmanlı coğrafyasında kurulan ilk siyasî örgütler, millî bağımsızlık arzusu güden azınlık grupları tarafından kurulan cemiyetlerdir. Bunların başında, 1814 yılında Odessa’da kurulan ve Yunan bağımsızlık hareketini destekleyen Etniki Eterya Cemiyeti’dir (Tunaya, 1998:530). Osmanlı’da Türklerin kurduğu ilk siyasî gruplaşma ise, Islahat Fermanı’ndan sonra 1859’da oluşan Fedailer Cemiyeti’dir (Teziç, 1976:172). Osmanlı’da Batı’dakine benzer partilerin oluşması ise daha sonra gerçekleşecektir. İkinci Meşrûtiyet dönemi, ilk defa örgütlenmiş siyasi partilerin yarıştığı ve bu anlamda Türk parti sisteminin olduğu bir dönemdir (Özbudun, 2016:17). Bu dönemin en ünlü partisi İttihat ve Terakki’dir. II. Abdulhamit’in anayasayı yürürlükten kaldırması ve parlamentoyu feshetmesine duyulan tepki sonrası ortaya çıkan bu parti, tıpkı İngiltere, Fransa ve Amerika’daki muadilleri gibi merkezi monarşiyi yenerek iktidar olmuştur. II. Abdulhamit’in baskı rejiminde gizli kalan İttihat ve Terakki, mütareke dönemine kadar yönetimdeki etkinliğini ve iktidarını korumuştur, 1913-1918 yılları arasında ülkede tam bir tek parti iktidarı kurmuştu (Kışlalı, 2016:272).

XX. yüzyılda sömürüye ve yayılmacılığa karşı bağımsızlık mücadelesi veren ülkelerin çoğunda bu savaşı (ya da direnişi) başlatan ve yürüten örgüt genellikle bir siyasi partidir (Kapani, 2009:179,180). Kurtuluş Savaşı döneminde ise işgal güçlerinden kurtulmaya öncelik veren siyasî kongreler ve cemiyetler mevcuttur. Mustafa Kemal Atatürk öncülüğünde Anadolu’nun farklı yerlerindeki yerel siyasî kuruluşları buluşturan ulusal bir meclis fikri bu dönemin temel siyasî vizyonudur. Bahsedilen bu vizyon, daha sonra ortaya çıkacak olan (Cumhuriyet) Halk Fırkası ile

beraber siyasî bir parti şeklini alacaktır. Siyasal konjonktürü gereği, bu dönemde Halk Fırkası dışında kurulan partiler yaşamlarını devam ettirememişlerdir (Dağ ve İrk, 2012:47). İlk iktidara geldiği 1923'ten 1950 yılına kesintisiz iktidarını sürdüren Cumhuriyet Halk Partisi, bu süreçte çok partili yaşama geçiş denemeleri yapmışsa da başarılı olamamıştır. Ancak İsmet İnönü döneminde bu geçiş gerçekleşmiş ve demokratik anlamda bir parti sisteminin kurulması süreci tamamlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi partiler dünya sisteminde daha da önem kazanan kurumlar haline gelmişlerdir. Öyle ki, bu dönemde devletlerin kurucu yasalarında partiler net olarak tanınmakta ve onların demokratik hayatta oynadıkları rolün önemi belirtilmektedir (Kapanı, 2009:181). Çok partili siyasal hayata geçişten kısa bir süre sonra Türkiye'de de siyasi partilerin anayasal anlamda korunması ve düzenlenmesi öngörülmüştür. 1965'te ayrıntılı bir Siyasi Partiler Kanunu hazırlanmıştır. Böylece erken Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde sancılı bir şekilde kurulan demokratik kurumların güvence altına alınması amaçlanmıştır. 12 Eylül döneminde yürürlüğe giren 1982 tarihli Siyasi Partiler Kanunu ise, kendinden önceki yasadaki ileri giderek müdahaleci bir yaklaşımla partileri devletin denetim ve gözetiminde "disiplinli" "uygun adım yürüyen" yapılara dönüştürmüştür (Kapanı, 2009:181). Siyasi parti örgütlenmesinin anlatılacağı başlıkta da görüleceği üzere, Türkiye'de siyasi partiler sıkı bir kanuni düzenleme ve onun çizdiği sınırlarda hareket etmektedirler. Bu kanuni güvence sayesinde de sistemin devamlılığı sağlanmaktadır.

Yukarıda ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye örnekleri üzerinden siyasi partilerin tarihsel gelişimi tartışılırken de değinildiği gibi, dünyada siyasi partilerin ortaya çıkışını sağlayan çeşitli ortak etmenler vardır. Bu ülkelerdeki parti sistemi farklı olsa da neredeyse benzer iktidar mücadeleleri yaşayarak partili hayata geçişi sağlamışlardır. Zaman içinde de bu partiler değişim geçirerek bugünkü hallerini almışlardır. İktidarın kaynağında ve toplumda yaşanan değişim, ekonomik değişimler, ülkeler arasındaki ilişkiler (dönemin Amerika ve Avrupa'sındaki demokratik parti sistemi olmasaydı Türkiye'de çok partili yaşama geçilebilir miydi?), siyasi partilerin gelişmesini ve işlevlerini şekillendirmektedir. Modernleşme, kentleşme ve eğitimin giderek yaygınlaşması siyasal katılımı, siyasal katılım da siyasî teşkilatlanmayı arttırmıştır (Kapanı, 2009:179; Özbudun,

1979:21,23) Özbudun, modernleşme ile siyasal katılıma arasındaki bu ilişkinin siyasal partileri geliştirdiğini söyler.

Günümüzde siyasal partilerin Batıdaki demokrasilerin ana omurgasını oluşturduğunu söyleyen Çaha, bunu partilerin vizyonlarında yaşanan değişime bağlar: Bugün Avrupa Birliği ülkelerinde sol ve/veya sağ kanatta bulunan siyasal partilerin çıkış noktası devlet, sistem, rejim, resmî ideoloji veya bunlara benzer kuşatıcı kavramlar değil; direkt birey, hukuk, hak, , katılım, özgürlük, kimlik gibi kavramlardır (Çaha, 2008:208,209).

II. SİYASİ PARTİLERİN FONKSİYONLARI

Siyasal partiler ne yapar, ne işe yararlar sorusunun cevabı, partilerin fonksiyonlarını ortaya koyar. Günümüzde siyasal partiler katılımın en etkin ve en meşrû kanalı (millî irade, genel irade denilen) olarak görülmektedir. Bu nedenle de parti siyaseti dışında katılım biçimlerinin görece zayıf olduğu Türkiye’de (Uysal, 2010:12) siyasal partiler toplumsal alanda vuku bulan çatışmaların en etkin ifade kanallarını oluştururlar. Siyasal partiler XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sosyo-ekonomik farklılaşmayı politik alana çekme, siyasî katılım aracılığıyla grupların yönetime ortak olmalarını sağlama ve iktidarı toplumsal gruplara dayandırma gibi fonksiyonları üstlenirler (Çaha, 2008:206). Siyasal partiler yalnızca iktidar olma amacı güden profesyonel yönetim kurumları değil, aynı zamanda toplumsal sorunları siyasal alana taşıyan, bunların görünür olmasını sağlayan politika kurumlarıdır. Bu anlamda partileri sadece güç devşiren kurumlar değil, aynı zamanda gücü denetleyen ve dengeleyen yapılar olarak da görmek gerekir. Bu başlık altında siyasal partilerin başlıca fonksiyonları olan görüş ve çıkarları birleştirme, siyasal devşirme, siyasal toplumsallaşma ve iktidarı kullanıp denetleme konuları üzerinde durularak, partilerin tam olarak ne yaptığı tartışılacaktır. Toplumdan topluma değişen bu fonksiyonlar (Özbudun Amerikan, İngiliz ve Sovyet yasama organları arasındaki yapısal benzerliklere rağmen birbirlerinden farklı fonksiyonlar taşıdıklarını söyler (Özbudun, 1979:91).) esas itibarıyla devlet sisteminin devamlılığını sağlayan işlevlerdir. Yukarıda tarihsel gelişimi de tartışılan siyasal partiler, devlet sisteminin ve onu ayakta tutan iktidar dengelerinin yaşadığı krizler sonunda ortaya çıkmışlardır. Bugün benzer

krizlerin yaşanmaması için değişik hükümet sistemleri içerisinde partiler aşağıda sayacağımız fonksiyonları üstlenmişlerdir.

A. Farklı Görüş ve Çıkarları Birleştirme

Partilerin en mühim işlevlerinden birinin, toplumdaki ayrışma ve çekişmeleri temsil ve ifade etmek olduğu söylenir (Özbudun, 2016:3). Özbudun, bir toplumdaki bölünme çizgilerinin sayısı ile parti sistemi arasında yakın bir ilişki olduğunu söyler. Bir toplumda sorun ve bölünme çizgilerinin çokluğu parti sayısını da arttıracaktır. Toplumdaki çıkarlar çok çeşitli olduğu içindir ki, bu çıkarların siyasal karar haline dönüştürülmeden önce birbirleriyle uzlaştırılması, birleştirilmesi ve muayyen birkaç siyaset alternatifine indirgenmesi gerekir (Özbudun, 1979:93).

Siyasi partiler, oy devşirdikleri grupların talepleri yanında, toplumun diğer kesimlerinin taleplerini de duymalıdır. Toplumdaki farklı çıkarları görünür kılmak, o siyasi partinin meşrûyetini de arttırır. Partiler seçimlerle iş başına gelen kurumlardır. Bir parti sırf oy potansiyelini arttırmak için bile farklı çıkarları birleştirme fonksiyonu üstlenebilir ve bu konuda pragmatik davranmak o parti için herhangi bir sorun teşkil etmeyecektir. Ancak partilerin bu pragmatik davranışını olumsuz bir şekilde okumamak gerekiyor. Nitekim Münci Kapani, partilerin böyle yaparak politik tercih konusu olan problemleri belli başlı birkaç seçenek haline getirerek çoğulcu-demokratik toplumda temsili sağladıklarını ifade eder. Bu anlamda partileri demokratik mekanizmanın işleyişini sağlayan büyük çarklara benzetir (Kapani, 2009:182).

Partilerin menfaatlerin birleştirilmesi fonksiyonunu incelerken, bu fonksiyonla siyasal ideolojiler veya doktrinler arasındaki ilişkiye değinmek gerekir (Özbudun, 1979:95). Bu bağlantıyı da partinin programı üzerinden kurmak gerekir. Gerçekten de siyasi partiler, toplumdaki ortak çıkarları ve sorun alanlarını belli bir program çerçevesinde sorunsallaştırırlar. Ancak siyasal alanda birbiri ile çatışan çıkarları aynı program çatısı altında vermek, belli başlı zorluklar taşımaktadır.

Siyasi partilerin aynı program çerçevesinde farklı çıkarları birleştirmesi, kendisi açısından bir risk de yaratır. Parti, toplumdaki belirli kesimleri ve çıkarları birleştirmek istese bile, toplumsal gruplar diğer gruplarla yan yana durmak

istemeyebilir ve oy verdikleri partilerin de karşı gruplara cephe almasını talep edebilir. Bu nedenle de politik alanda tam olarak çıkarların birleşmesinden ve kesin ittifakların varlığından söz etmek risklidir. Çıkarları birleştirmenin aksine, bazı partiler çıkarların yarattığı çatışmalardan yola çıkarak kendilerini var ederler. Tarihin belli dönemlerinde, birçok ülkede partiler gerçekten çatışmayı had safhaya çıkarmış, siyasal sistemleri büyük bunalımlar içine sürüklemişlerdir (Çam, 2002:429).

B. İktidarı Kullanma, Eleştirme, Denetleme

İster iktidarda olsun ister olmasınlar, partileri eleştirecek partiler de her zaman mevcuttur. Siyasi partiler üzerine inşa edilen siyasal sistemler çeşitli fren ve denge mekanizmaları inşa etmişlerdir. Güçler ayrımının yanında muhalefet partilerinin varlığı da iktidar partilerinin sınırsız güç kullanımını engellemektedir. Aynı şekilde muhalefet partileri kitleleri iktidarın antidemokratik uygulamalarına karşı mobilize ederek iktidarı denetleme görevini yerine getirir.

Yukarıda, partilerin farklı çıkarları belli bir program çerçevesinde birleştirebileceğini ifade etmiştik. İktidara gelen parti, programına az ya da çok bağlıdır ve buna göre çalışmalarını yürütür, bu programa bağlılıkları, yaptıkları çalışmalar vs. ise muhalefet partileri tarafından denetlenir, eleştirilir ve bu partiler kendi alternatif programlarını hazırlar (Çam, 2002:426). Eleştirme, denetleme fonksiyonunu yerine getiren muhalefet partileri, böylece kendi programlarına taraftar toplamayı ve iktidar olmayı amaçlar.

Muhalefet partileri iktidar partisini denetler ve eleştirirken, aynı zamanda temel hak ve özgürlükleri de göz önünde bulundurmalıdır. Tarihsel süreçte temel hak ve özgürlüklere yönelik en büyük tehditler her zaman iktidardan gelmiştir. Bu anlamda, güçlü bir muhalefetin olmadığı zamanlarda temel hak ve özgürlüklerin ülkemizde ve dünyada rahatça ihlal edildiği görülmüştür. Bu yüzden güçlü bir muhalefetin varlığı, demokratik bir sistemin en önemli konularından birini teşkil etmektedir.

C. Siyasal Devşirme

Siyasî devşirme, partinin kendisini ve kadrosunu sürekli olarak yeniden üretmesini ifade eder. Her parti, kendi siyasal lideriyle kendisini ifade eder, parlamenter sistemlerde partinin en baskın lideri başbakan olur, önde gelen figürleri ise genellikle bakan olarak seçilir ve devletin yönetim makamlarını oluştururlar (Heywood, 2012:327). Siyasi partiler bunu da üyeleri aracılığıyla gerçekleştirir. Siyasî devşirme, yöneticilerin yetiştirilmesi, seçimlerde gösterilecek adayların belirlenmesi süreçlerini kapsar. Bu anlamda siyasi partiler yalnızca kendi kadrolarını üretmez. Aynı zamanda devletin yönetim kadroları da partilidir. Çoğulcu demokrasilerde devlet başkanları, başbakanlar, bakanlar, milletvekilleri genellikle “parti adamları”dır (Kapani, 2009:183). Bugünün yöneticilerinin seçimi kadar, yarınki yöneticilerin hazırlanması ülkenin siyasal partilerince ortak olarak gerçekleştirilen bir işlev olmaktadır (Çam, 2002:425).

Siyasi partiler üyelik yapılarına büyük önem verirler. Belirli bir gelir seviyesine sahip olmak veya o bölgede tanınıyor olmak, bazı partilerde siyaseten devşirme için önem taşımaktadır. Her seçim döneminde kimin belediye başkan adayı olarak gösterileceği, kimlerin hangi liste ve sıradan seçime gireceği, bütün Türkiye partilerinin en çok önem verdiği konulardan biridir. Çünkü partiler, siyaseten devşirecekleri kişilerin mesleği, yaşı, cinsiyeti ve toplumsal geçmişleri gibi konular üzerinden oy devşirirler, toplumsal tabana yayılırlar.

Siyasî devşirme sadece parti içi yöneticilerin, il başkanlarının, yerel temsilcilerin, kısacası profesyonel siyasetçilerin yeniden üretilmesi değildir. Partiler aynı zamanda üye kazanmaya da çalışırlar. Türkiye’de parti üyeliği, maddî ve sembolik olarak partiye güç kazandırır. Maddî boyut, üyelik aidatı ve finansman ile alakalıdır. Sembolik boyut ise kalabalık ve güçlü görünmek ve bir de aidiyet duygusu ile alakalıdır. Örneğin; 1950’li yıllarda Demokrat Parti’ye üye olanların isimleri “vatan cephesine yeni katılanlar” adı altında her sabah radyolardan duyurulurdu.

Münci Kapani, siyasî devşirme konusunda en katı tutumlardan birini Marksist partilerin gösterdiğini söyler. Marksist sistemlerde iktidar olmanın yolu muhakkak parti basamaklarından geçmektedir (Kapani, 2009:183). Türkiye özelinde düşünüldüğünde, milliyetçi partiler için partinin yapı taşlarından geliyor olmak,

siyaseten devşirme için en önemli unsurlardan biridir. Örneğin Ülkü Ocakları, milliyetçi hareket içerisinde siyaset yapabilmek için “pişmek” ve o siyasî kültür almak gereken yerdir. Ayrıca, siyasî devşirme taşra örgütlerinin şekillenmesi konusunda da büyük önem taşır.

D. Siyasal Sosyalleşme ve Eğitim

Siyasi partilerin bu fonksiyonu, politik sistemdeki rollerin öğrenilmesi, siyasî kültürün edinilmesi ve sürdürülmesi sürecini anlatır (Özbudun, 1979:108). Özellikle ideolojik temelli partiler devlet ile halk kitleleri arasında köprü vazifesi görürken, kitleleri biçimlendirme ve eğitme yolunda da çaba harcar (Kapani, 2009:182,183).

Siyasî sosyalleşme esasen siyasal katılma ile ilgilidir. Toplumsal alanda siyasal partiler dışında da siyasal katılma ve sosyalleşmeyi sağlayan kurumlar vardır. Aile, arkadaşlık ilişkileri, iş ilişkileri, toplumun başka kesimleri ile kurulan ilişkiler, gazete okumak, eylemlere katılmak, ülkeyi ilgilendiren konularda yazmak veya bildiri dağıtmak, siyasal katılımın diğer yollarıdır. Ancak siyasi partiler, siyasal katılımın en etkin kanallarıdır.

Siyasî sosyalleşme ve eğitim fonksiyonu da tıpkı siyasî devşirme fonksiyonu gibi hareket eder. Partinin siyasî sosyalleştirme fonksiyonu, partiyi üyeler ve seçmen ile buluşturur. Onların partiyi, lideri, partinin ideolojik yapısı ve programını tanımalarını sağlar. Bu anlamda siyasal sosyalleşme fonksiyonu, partinin üye ve seçmenlerini yönlendiren bir etki gösterir. Aynı zaman da “partiler, politikacılarını birtakım becerilerle donatarak, onlara bilgi ve beceri kazandırarak ve bazı kariyer imkânları sağlayarak bir eğitim altyapısı sunarlar”(Heywood, 2012:327).

Devlet, kendi kadrolarını doldurmak için belli okullarda yetişmiş ve yetenekleri işgal edecekleri mevkilere uygun kişilere sorumluluk dağıtır, siyasal düzeyde de bu tayin ve eğitim partilerce yapılmaktadır (Çam, 2002:424) Partilerin bu eğiticiliği, kendi kadrolarını yetiştirmenin yanında, halkı belirli konularda bilinçlendirmek, politik gelişmelerden haberdar etmek, kimi zaman da onların siyasî haklarını kullanmalarını sağlamak amaçlarını taşır. Teziç’e göre bu eğiticilik, insanların ülke sorunları karşısında belli bir görüşe ulaşmalarına yardımcı olmak biçiminde belirir (Teziç, 1976:21).

Toplum, devlet, parti ve o toplumdaki siyasî kültür, karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen süreçlerdir. Siyasi partilerin yukarıdaki şekilde özetlediğimiz fonksiyonları yerine getiriş tarzları, bir yandan onların iç niteliklerine, öte yandan da içinde faaliyette bulundukları siyasal ve sosyal çevrenin mahiyetine bağlıdır (Özbudun, 1979:109).

III. SİYASİ PARTİ ÖRGÜTLENMESİ

Siyasi parti ve sendika gibi hiyerarşik bir formda *örgütlenmiş* yapılar, belirli bir amaç etrafında inşa edilmiş toplumsal yapılar olarak tanımlanabilir. Örgüt, sosyal bir ihtiyacı karşılamak ya da spesifik amaçları gerçekleştirmek için içsel olarak yapılandırılmış bir sosyal grup ya da kolektif bir varlıktır (Giddens & Sutton, 2014:164).

Çağımız partileri için örgütlenme büyük önem taşır. Üyelerin eylemlerinin mahiyetini, üyeler arasındaki dayanışmanın genel biçimini, liderin seçim mekanizmalarını ve yetkilerini, örgüt yapısı belirler. Aynı şekilde örgüt yapısı, genellikle, bazı partilerin neden güçlü ve etkin, diğerlerininse neden güçlü ve etkili olmadıklarını açıklamaktadır (Duverger,1974:37). Siyasi partilerde örgütlenmenin vazgeçilmez unsuru ve faaliyet malzemesi, üyelerdir. Birçok üyeyi daha sıkı ve yakın bir ilişkide buluşturan bir partinin, daha güçlü bir örgütlenme stratejisi takip ettiği söylenebilir.

Modernleşmenin başlangıç aşamalarında, kütle partisinin doğuşunu gerekli kılacak koşullar genellikle mevcut değildir. Kütlelerin siyasal hayata katılmasının hukuken veya fiilen sınırlı olduğu, geleneksel elitin seçmenlere kolayca yön verebildiği bir dönemde, kadro partileri, siyasal hayatın örgütlendirilmesi ihtiyacını karşılamaya kâfi gelir. Ancak modernleşme düzeyinin yükselmesiyle, kütlelerin siyasal hayata katılma istekleri de artar. Bir yandan oy hakkının genişletilmesi, diğer yandan da siyasal katılmanın ‘özerk’ (yani geleneksel elitin etkisinde uzak) nitelik alması şeklinde kendini gösterir (Özbudun, 1979:88). 1960’lardan itibaren, savaş sonrası ekonomik büyümenin birleşik güçlerde ekonomik modernizasyonu ve refah devletin gelişimi keskin sosyal sınıfları aşındırmayı başardı ve Batı Avrupa’da yeni

bir parti modelini ortaya çıkardı; catch-all party (hepsini yakala partisi) (Poguntke, 2006:397). Bu parti türü ideolojik uçlaştırmadan, herkese hitap etmeyi amaçlar.

Parti örgütlenmesine yönelik tarihsel bir değerlendirme yapmak gerekirse, öncelikle Duverger'nin teorilerinden bahsetmek gerekir. Parti örgütlenmesinde süreç içinde önemli değişiklikler olmuştur. 1890 ile 1900 arasında toplumcu partiler, sınırlı ve birbirinden bağımsız komitelerden oluşan önceki yapı yerine, tüm üyelere olabildiğince açık ve birbirine bağlı halk ocakları sistemini geliştirmiştir (Duverger,1974:38). 1925-1930 periyodunda Komünist partiler, demokratik merkezîyetçilik yoluyla birbirine sıkıca bağlı ama dikey bağlantılar aracılığıyla bölümlere ayrılmış, küçük işyeri gruplarına (hücre) dayanan bir yapı geliştirmişlerdir (Duverger, 1974:38). Komünist partiler bu örgütlenme şekli ile o dönem de çok büyük başarı sağlamıştır. Nihayet aynı dönemlerde Faşist partiler, gerçek anlamda siyasî ordular, devleti zapt edip sonra da ona koruyuculuk yapabilecek özel milisler yetiştirmişlerdir (Duverger, 1974:38).

Siyasi parti örgütlenmesi üzerine yapılan ilk çalışmalarından biri “Moisei Ostrogorski'nin *Democracy and the Organization of Political Parties*'de (1902) ortaya konmuştur; burada Ostrogorski, bireysel çıkarların temsiline parti düzeneğinin artan etkisi ve bir grup partinin önde gelen figürleri tarafından ortaya konulan denetim karşısında yenik düştüğünü savunuyordu. Bu görüş daha çok bilinen Robert Michel tarafından *Political Parties*,(1911)'de ‘oligarşinin demir kanunu’ şeklinde ya da Michel'in söylediği gibi ‘her kim organizasyondan bahsediyorsa oligarşiden bahseder’ şeklinde bahsedilir” (Heywood, 2012:330).

Ostrogorski ve Michel siyasi partilere getirdikleri bu eleştirel yaklaşım, demokrasi ile bağdaşmayacağı yönündedir. O dönemde Michel ve Ostrogorski eleştirilse de daha sonra deneyimleyecek Alman Nasyonal Sosyalist Parti ve İtalyan Faşist Parti sonrası siyasi partilerin kanuni bir düzene tabi tutulması konusu genel bir kabul görmüştür. Bülent Daver'e göre (1985:106), bu ülkelerdeki kanun koyucuları, geçmiş deneyimleri sonucunda, siyasi partileri hükümetlerin keyfî tasarruflarına karşı korumak ve aynı zamanda partileri de hukuk sistemine, demokrasiye ve hürriyetlere karşı girişimde bulunmalarını engellemek için Anayasal bir düzenleme getirmişlerdir.

Türkiye’de de benzer şekilde 1961 Anayasası ile birlikte, siyasi partilerin yasal ve anayasal düzeyde düzenlenmesi öngörülmüştür. Öncesinde ise; 1876 Anayasası, dernek kurma özgürlüğü tanımadığı için siyasi partilerin kurulmasına hukuken olanak yoktu. Bu olanaksızlık ister istemez siyasal amaçlı örgütleri gizli çalışmaya zorlayacaktı. 1908 yılında II. Meşrûtiyet dönemi başladı ve Kanun-u Esasi’de yapılan değişiklikle Cemiyet kurma hürriyeti getirilse de bu oldukça sınırlıdır (Teziç, 1976:27-28; Sayarı, 2016:240). Türkiye’de siyasi partilerin hukuksal statüsü, 13 Temmuz 1965’te 648 sayılı Siyasal Partiler Kanunu ile düzenlendi (Teziç, 1976:27).

Partiler iktidarda olduklarında çoğu zaman toplumsal ve ekonomik sorunları çözmede eksik kaldıkları için eleştirilmelerine rağmen Türk demokrasisinin kurucu taşları olarak meşrûyetleri yaygın biçimde sorgulanmamıştır. Ancak öte yandan, partilerin gelişimi ve parti sisteminin olağan mecrasında devamı askerî darbeler yüzünden sık sık kesintiye uğramıştır. Halkın seçtiği partileri görevden alan, partileri ve liderlerini yasaklayan ve meclis adaylarını veto eden askerî yönetimlerin giriştikleri siyaset mühendisliği çabaları partilerin güçlenmesini, parti sisteminin istikrarını ve demokrasinin gelişmesini engellemiştir (Sayarı, 2016:242).

Siyasi Partiler Kanunu ile ilgili 1961 ile 1982 Anayasası arasında karşılaştırma yapılacak olursa, 1961 Anayasası döneminde “sınırlı sol ve sınırlı sağ parti ilkesi” kabul edilmişti. 1982 Anayasası da sınırlı sol ve sınırlı sağ parti sistemini benimsemiş, beri yandan radikal sağ ve sol partilerin, belirli bir zümre ve sınıf diktatörlüğünü esas alan partilerin kurulmasını yasaklamıştır. Ancak, 1961’den farklı olarak bu defa sınırlama sağ partilerden çok sol partiler üzerinden daha etkili olmuştur (Daver, 1985:105). 1982 Anayasasının ruhunda yer alan ‘millî birlik, bütünlük’ anlayışı, Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in Siyasal Partiler Kanunu’nu tanıttığı yurt gezilerinde üzerinde durduğu bir konu olmuştur (Çavuşoğlu, 1989:32). Özel olarak Kenan Evren, genel olarak da 12 Eylül rejimi, darbe öncesi siyasi ortamın ve anarşinin temel müsebbibi olarak siyasi partileri görmüşlerdir.³ Nitekim,

³ Kenan Evren, 12 Eylül Darbesi sırasında yaptığı darbe konuşmasında şöyle demektedir: “Bugüne kadar iktidara gelen çeşitli hükümetlerin, her yıl artan bir hız ile yaygınlaşan ve dünya tarihinde sayısız örnekleri görülen özel harbin sızma ve çökertme hareketına karşı iç güvenliği sağlayacak kararları ve tedbirleri birinci öncelikle alacaklarını vadetmelerine rağmen; sonuç alacak teşebbüsleri, siyasi çıkar çatışmaları ve basit parti hesapları, kaprisler, hayaller, gerçek dışı talepler ve Türk Devleti’nin niteliklerine ters düşen gizli ve açık emeller arasında kaybolup gitmiştir.” Bkz.

darbenin ilk anından itibaren siyasi parti yöneticileri sıkı bir denetim altına alınmış ve uzun yıllar sürecek siyasî yasaklarla karşı karşıya gelmişlerdir. Ayrıca, darbe yönetimi meclisleri feshetmiş ve siyasi partileri kapatmıştır. 12 Eylül öncesi ortamdan siyasi partilerin sorumlu tutulması, onların yeni düzen için farklı bir görev yüklenmesi sonucunu doğurdu (Çavuşoğlu, 1989:33). 1980 askerî müdahalesinin hemen ardından tüm mevcut partilere getirilen yasağın parti örgütleri üzerinde daha da olumsuz etkileri olmuştur: bu durum örgütsel hayatın sürekliliğini engellemiş, partiler ile seçmenler arasındaki bağı zayıflatmış ve seçmenin partilerle özdeşleşmesinde ciddi düşüşe yol açmıştır (Sayarı, 2016:250)

Türkiye’de siyasi partiler kanunu; partilerin kuruluşundan faaliyetlerine, kapatılmasına, örgütlenmesine kadar tüm detaylarını ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Siyasi Partiler Yasası özünde partilerin örgütsel yapılarını ve parti içi süreçleri yöneten ayrıntılı düzenlemeleri içermektedir ve partilerin hangi koşullarda yasaklanabileceğini de belirlemektedir (Sayarı, 2016:244). Ancak kanunun bu düzenlemesi eleştirilmektedir. Siyasi partilerin demokratikleşmesinin önündeki ciddi engellerden biri de siyasi partilerin misyonunu, yetkilerini ve görev alanını tanımlayan kanuni düzenlemelerde görülmektedir; anayasanın ilgili maddeleri, Siyasi Parti yasası ve düşüncüyü düzenleyen Ceza Yasası maddeleri siyasal partilerin tepesinde Demokles’in kılıcı gibi durmaktadır (Çaha, 2008:212). Diğer demokrasilerde olduğu üzere, Türkiye’de siyasi partilere devlet yardımının öneminin artması partiler ile devlet arasındaki giderek artan bağımlılığı pekiştirmektedir (Sayarı, 2016:244).

Türkiye’de siyasal katılımı ve sosyalleşmeyi sınırlayan faktörle üzerine yapılan tartışmalarda; siyasi katılım ve ilginin oldukça düşük olduğu vurgulanmakta ve siyasi partiler, seçim kanunu ve anayasal düzenlemeler gibi unsurlar katılımı sınırlayan faktörler olarak öne çıkarılmaktadır (Boyras, 2008).

Siyasi parti tanımı yapılırken, üzerinde uzlaşılan bir kural da partilerin, örgütlü yapılar olduklarıdır. Siyasi Partiler (iktidar olma) çalışmalarını toplumun çeşitli alanlarına koordineli şekilde yayabilmek için yerel, merkezi ve yan teşkilâtları olan yapılardır (Özdemir ve Atılgan,2015:239). Partilerin hedeflerine ulaşmak için ülke çapında örgütlenmeye ihtiyacı vardır. Halktan destek almak, onları kendi yanına

çekmek için halkın arasına mümkün olduğunca girmesi gerekir ve bunun için de merkezi ve yerel düzeyde örgütlenme yoluna gider. Bu aynı zamanda kanunla da gösterilmiş bir yoldur.

A. Yan Örgütlenmeler

Siyasi partileri diğer örgütlenmelerden ayıran en önemli fonksiyonu, meşrû yollarla iktidarı ele geçirme amacı gütmeleridir. Ayrıca toplumsal çıkarların birleştirilmesi, temsil gibi fonksiyonlarının olması partileri geniş bir örgüt ağına mecbur kılmıştır. Partiler hem bu genişliği sağlamak hem de farklı çıkarların içeride de çatıştığı yapıyı düzenlemek için yan örgütlenme (gençlik kolları ve kadın kolları) biçimlerini benimsemişlerdir (Kömürcü, 2014:281). Parti örgütlenmesi için yan kuruluşlar, hem farklı kesimlere ulaşma hem de kendi kadrosunu yetiştirme imkânı bakımından oldukça önem kazanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde siyasi partilerin ilk ortaya çıktığı dönemden günümüze kadar partilerin geçirdiği değişimler de göz önüne alındığında yan örgütlenmelerin önemi azalmaktadır.

Poguntke'ye göre güçlü yan örgütlenmeler parti ve partililer için üç açıdan önemlidir: Birincisi, güçlü yan örgütlenmelerin varlığı, parti seçkinlerinin manevra özgürlüğünü sınırlandırır. İkincisi, partide yaşanabilecek görüş ayrılıklarının giderilmesinde veya bu görüş ayrılıklarının derinleştirilmesinde kullanılabilir. Üçüncüsü, farklı hizipler için potansiyel bir güç kaynağı olabilir (Poguntke, 2006:402). Bu anlamda, parti yan örgütlenmeleri bir gereklilik olduğu gibi, özellikle parti yönetimi için istenmeyen sonuçların ve baskıların da kaynağı olabilir. Bu olumsuzlayıcı vurgunun dışında, parti yan örgütlenmeleri parti içi demokrasinin de göstergesi olabilir. Bir parti ne kadar iç demokrasiyi işletiyorsa yan örgütlenmelerin de o denli güçlü olduğu söylenebilir. Ancak Heywood, İngiltere İşçi Partisi örneğini vererek, bu şekildeki bir parti içi demokrasinin güçlenmesinin parti içerisindeki bölünmeleri derinleştirdiğini de söylemiştir (Heywood, 2007:369). Parti yönetimini hedef alan parti içi hizipleşmeler, yan örgütlenmelerin desteği olmaksızın başarılı olmaları zordur. Parti içi iktidar yarışının, genel seçimlerdeki yarışın bir izdüşümü olduğu söylenebilir. Partiler nasıl ki en çok oyu alarak iktidar oluyorsa veya

parlamentoya giriyorlarsa, aynı şekilde parti yönetiminde de parti üyelerinin ve yan örgütlerin desteğini aldıkları ölçüde başarılı olurlar.

Alt kültürle bütünleşme sağlayan ve özellikle kitle partileri döneminde altın çağını yaşayan yan örgütlenmelerin önemi; genel olarak kitle iletişim araçları sayesinde bilgilerin artık parti yöneticileri tarafından kontrol edilemiyor olması, partilerin artık ideolojik olarak birbirine yakınlaşması ve ‘herkesi yakala partileri’ nin gelişmesi gibi sebeplerle son on yılda düşmüştür (Poguntke, 2006:403).

1. Kadın Kolları

Tarihsel süreç içerisinde, demokrasi, eşitlik kavramaları sürekli olarak erkeklerin elde ettiği haklar olarak görülür. Kadınların bu haklara ulaşması içinse uzunca bir mücadele süreci gerekecektir. Bunun en net görüldüğü yerlerden biri de siyaset alanıdır. Kadın ve erkek nüfusları arasında çok fark olmamasına rağmen, kadınlar ekonomik, siyasî ve toplumsal alanda nüfuslarıyla orantılı olarak temsil edilmezler. Bu sadece Türkiye’de değil demokrasinin gelişmiş olduğu Batı ülkelerinde de görülen bir durumdur. Siyasi partilerin kadın kolları, siyasetteki bu eksik temsil sorununu gidermek amacıyla kurulmuşlardır. Ancak, partilerin kadın kolları, kadınları karar verme mekanizmalarında yeterince yaklaştıramamakta ve dolayısıyla siyasette kadının temsili sorunu da çözülememektedir. Bu başlık altında partilerin kadın kollarını anlatırken önce kadınların temel haklar ve siyasal haklar için verdikleri mücadeleye kısaca değinilecek ve tarihsel süreç içerisinde kadının temsili sorunu anlatılacaktır.

Kadınların hak arama mücadelesi Sanayi Devrimi ve 1789 Fransız Devrimi ile başlayan düşünce akımları ve toplumsal dönüşümle önce İngiltere ve Fransa’da belirmiştir. Bu mücadele XIX. yüzyıl sonları ve XX. yüzyıl başlarında Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Avrupa gibi bölgelere yayılmış, kadınlar oy hakkı, vatandaşlık hakkı gibi haklarını elde etmek için örgütlü olarak mücadele vermişlerdir. Temsili demokrasinin kadınsız başlamış olması nedeniyle tüm dünyada kadın hareketinin öncelikli talebi vatandaşlık hakkı ve oy hakkı olmuştur (Ataman, 1998:25).

Fransa’da devrim mücadelesinde kadınlar ve erkekler ortak mücadele verirken, devrim sonrası yayınlanan İnsan Hakları Beyannamesi’nde kadınlar vatandaşlık haklarından dışlanmışlardır. Erkekler bağımsızlık mücadelesinde destek istedikleri, birlikte savaştıkları kadınları, mücadele kazanıldıktan sonra, hoyrat biçimde eski bağımlı konumuna iade etmişlerdir; bu ilk olarak Fransız Devriminde sergilenmiş ve Marksist ideolojilerle devam etmiştir (Ataman, 1998:25). Gerçekten de bu ‘haklar bildirgesini’ düşünce düzeyinde hazırlamakta olan filozoflardan, düşünürlerden büyük kısmı, kadınların söz hakkı olmasına inanmıyor, onların adına babalarının veya kocalarının sözünün geçmesini doğal buluyorlardı (Tekeli, 1982:70). Örneğin; Rousseau’nun Emile’de ortaya attığı ‘kadın erkeğe haz veren bir yaratık olmalıdır’ felsefesi, Moliere’nin ‘kadının en büyük erdeminin önderine (yani kocasına), efendisine bağlı olması’ olduğunu savunan düşüncesi gibi (Tekeli, 1982:70). Fransız Devrimi sonrası oluşan bu ayrımcılığa ilk karşı çıkan kişi Olympe De Gouges olmuştur. Kadınların özgürlüğü üzerine düşünceler ortaya koyan Gouges, ‘Örücüler’ (Tricoteuses) adında aktif bir örgüt kurabilmiştir (Kırkpınar, 1999:66). 1791 yılında ‘yeni kadın hakları beyannamesi’ adında yayınladığı bildiri ile duruma tepki göstermiş ancak yayınladığı bir siyasal broşür nedeniyle tutuklanarak idam edilmiştir (Çakır, 2009:426; Tekeli, 1982:71).

Mücadelenin başlangıç yeri sayabileceğimiz Fransa’da kadınların siyasal haklarını elde etmesi ileri bir tarihte, 4 Nisan 1944’de gerçekleşir (Çakır 2009:425). Günümüzde Fransa’da kadınların siyasetteki yeri, ortalamaya göre yüksektir (%40 civarı). Kadınlar için ayrıca kota uygulaması yapılmaktadır (KA-DER:2017).

İngiltere kadın mücadelesinin en sert geçtiği ülke olmuştur. Mary Wollstonecraft İngiliz ‘radikal feministlerinin’ ilk belgesini yayınlar ancak İngiliz radikalleri kadın haklarına destek vermemiş, 1866 yılında John Stuart Mill’in parlamentoda kadınlara eşit oy hakkı tanınması önerisine kadar da kadın hakları tartışma konusu olmamıştır (Çakır, 2009:423). Daha sonra Birinci Dünya Savaşı sırasında kadınlar büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Kadınlar erkek nüfusun azalması ile üretime ve cephe gerisindeki verdikleri mücadele ile savaşa büyük katkılar vermiş ve savaş sonrası da siyasal ve sosyal haklarını elde etmeleri hız kazanmıştır.

Bugün kendilerini “demokrasi” olarak tanımlayan ülkelerde kadınların siyasi haklarını elde etmesi görece olarak yeni gerçekleşmiştir. Örneğin; Avusturalya’da 1902, Batı Almanya’da 1919, Amerika Birleşik Devletleri’nde 1920, İsviçre’de çok gecikmiş olarak 1971’de biçimsel eşitlik yaşanmaya başlanmıştır (Phillips, 2012:79). Yeni Zelanda ise ülke çapında genel oy hakkını 1893 ‘te tanıyarak bu konuda ilk adımı atan ülke olmuştur.

Türkiye’de kadınların statüsü Tanzimat döneminde tartışılmaya başlar, bu dönemde azınlıklara verilen haklar bunda etkili olmuştur. Namık Kemal, Şinasi, Ali Suavi gibi aydın kişiler kadın konusunda makaleler yazarak toplumda canlı bir fikir dünyasının oluşmasında rol oynamışlardır (Kırkpınar, 1999:90; Tekeli, 1982:196). Yapılan yayınlarla kadınların toplumsal hayata aktif katılımı hedeflenmiş ancak bunun gerçekleşmesi için Cumhuriyet sonrasını beklemek gerekecekti. Osmanlı devletinde kadınları etkileyen olumlu gelişmelere ancak devletin son dönemlerinde rastlanır. İslâm şeriatının katı kuralları kadınları iş dünyasından, sosyal alandan uzak tutarak eve hapsedmiştir. Bu dönemde kadınları ilk örgütlenmeyi yardım dernekleriyle gerçekleştirmişler, bunun ilk örneği de 1898 yılında kurulan Şefkat-i Nisvan Derneği olmuştur (Çakır, 1996:750). Bütün dünyada olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı’yla birlikte Anadolu coğrafyasındaki kadınlar da savaşta büyük sorumluluklar almış ve toplumsal hayatta kendilerini göstermeyi başarmışlardır. Cepheye sevk edilen erkeklerden boşalan memuriyetlerde, postane, telgrafhane ve özellikle hastanelerde kadınları görev almaya başladı (Tekeli, 1982:199).

Savaş sırasında önemli katkılar sağlayan Anadolu kadınlarının asıl örgütlemeleri, 7 Aralık 1919 kuruluşunu tamamlayan Müdafaa-i Vatan Cemiyeti ile olmuş, millî mücadelede etkin rol oynayan bu cemiyet, zamanla il ve ilçelerde şubeler açarak duyuru, protesto ve gazete basımı yapmış ve birçok ilde şubesi olan bu cemiyetin sadece Niğde’de 1920’de üye sayısı 1090’ı bulmuştur (Kırkpınar, 1999:128). Kurulan bu yardım dernekleri ve çıkarılan dergi ve gazeteler sayesinde kadınlar da örgütlenme bilinci gelişmiş ve topluma entegrasyonları hızlanmıştır.

Başlıca uğraşı Türk kadınlarının toplumsal statüsünü köklü şekilde değiştirmek ve onları sorumlu, kendine güvenen bir vatandaş haline getirmek olan Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu babası Atatürk; cinsler arası tam eşitlik sağlamak için yoğun çabalar sarf etmiştir (Kırkpınar, 1999:123). 1924 yılında çıkarılan Tevhid-

i Tedrisat (öğrenim birliği) yasası ve 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanun (eşit miras, velayet, evlilik haklar vs.) ile birlikte kadınlar birçok hak kazanmıştır.

1923 yılında Halk Fırkası kurulduktan sonra Nazihe Muhittin aydın kadınları birleştirecek bir kadın örgütünü gerçekleştirmeye karar verdi ve politik görüşlerini paylaştığı arkadaşlarıyla Kadınlar Halk Fırkası'nı kurdu (Baykan, 1998:102). Bu dönemde kadınların oy hakkı ve seçilme hakkı olmadığı gerekçesiyle partinin kuruluşu valilik tarafından reddedildi. Bu nedenle Parti, tek parti döneminde ilk kadın örgütü olan ve 7 Şubat 1924 İstanbul'da kurulan Türk Kadınlar Birliği adını aldı ve 1927 yılında tüzüğüne 'kadınlar için siyasal haklar sağlamaya çalışacağını' gösteren bir madde ekleyerek bu alanda da çalışmalarını sürdürmüştür (Kırkpınar, 199:183-184). Türkiye'de kadınlar 1930 yılında Belediye, 1934 yılında ise vekil seçme ve seçilme hakkını elde etmişler, bu tarihten sonra da Türk Kadınlar Birliği kendini feshetmiştir. 1935 seçimlerinde 18 kadın vekil meclise girmiş ve böylece mecliste %4,5 oranında kadın temsili sağlanmıştır. Daha sonra bu oranın üzerine ancak 2007 seçiminde (%9) çıkılacaktır.

1946 ve 1950 seçimlerinden sonra mecliste kadın temsil oranının çok düşük seviyedeydi. CHP, bu süreçte kadınların politikaya katılımını sağlamak amacıyla 1953 yılında partinin yan örgütü olarak kadın kollarını kurmuştur. Bu süreçten sonra kadın kolları örgütlenmesini Demokrat Parti de sağlayacak ve 1960 yılına gelindiğinde de kadın kollarının kurulması yasal güvenceye bağlanacaktı. 1959 yılında Demokrat Parti Kadın Kollarını örgütledi, Adalet Partisinde ilk yönetmelik 1965 yılında çıkarılsa da çok aktif olmamış, aynı tarihte MHP ve Güven Partisi de kadın kollarını kurdular; bu dönemde kadın kolları kurmayan tek parti TİP olmuştur (Çakır, 1999:751). Kadınlar 1970-80 arası dönemde genellikle sol hareket içerisinde örgütlenmişler, işçi sınıfı mücadelesi ile birleşerek kurtuluşun erkeklerle birlikte yürütülecek sınıf mücadelesinden beslenmesi gerektiği konusunda yayınlar, çalışmalara ve kuruluşlar oluşturmuşlar. İlerici Kadınlar Derneği(1975 İstanbul), Devrimci Kadınlar Birliği gibi derneklerle kadınlar sosyalizme kazandırılmak istenmiş; kendi siyasî görüşleri doğrultusunda kadınları, güncel, ekonomik ve demokratik talepler çerçevesinde kadınları örgütlemeye çalışmışlardır (Çakır, 1999:752).

1980 Darbesi ile birlikte partilerin kadın kolları örgütlenmesi yasaklanmıştır. Kadın kollarının yasaklanması üzerine, kadınlar partilerin içinde komisyonlar kurarak örgütlenmelerini (ya da faaliyetlerini) sürdürmüştür. Bu dönem -toplumsal ve akademik açıdan- kadın konusun en verimli dönemi olmuştur, kadınlar sadece kadın olmaktan kaynaklanan sorunları olduğunu fark ederek; bilinç yükseltme çalışmalarına yönelmiş ve birçok akademisyen bu alanda yayın yapmaya başlamıştır. Bu konulardaki yayıncılık faaliyetleri artmış, kadın sorunsalıyla ilgili sempozyumlar, paneller, protestolar düzenlenmiş ve kamuoyunda baskı grupları oluşturulmuştur. 1990'lı yıllar sonrası bu hareketin hızlanması siyasi partilerin de dikkatini çekmiş ve büyük bir oy potansiyeli olan kadınlara verilen önem artmış, parti politikalarında kadın meselelerine yoğunluk verilmiştir (Sancar, 2011:92-95).

1990 sonrası döneme ise Refah Partisi için çalışan kadınlar damga vurmuştur. Türk siyasal hayatının en politize kadın hareketi Refah Partili kadınlardır, kadınları aktive ederek sosyalleştiren parti teşkilâtı kadınların tüm yaşamı olmuştur (Sevindi, 1998:150). Refah Partisi o dönem geliştirdiği bu güçlü örgütlenme yapısı ile büyük başarı sağlamıştır.

Sevindi'ye göre; Refah Partili kadınlar öncelikle büyük bir adanmışlıkla, özveriyle çalışmış, öyle ki teşkilât ailelerinin bile önüne geçmiştir. Partiye katılan ve görev almak isteyen kadınlara sıkı bir eğitim verilmiş ve hatibe olarak görevlendirilerek evlere konuşmalara gitmeleri beklenmiş; konuşulacaklar, gidilecek yerler Parti'ye titizlikle raporlanmıştır. Kadınlar, parti kanalıyla kendilerini “önemli” bulmaya başlamış ve bu sayede aile içinde saygınlıkları artmıştır. Bu şekilde içselleştirdikleri siyaset de parti için hesapsız çalışmalarını sağlamıştır. Kadın kollarında kadınların en önemli işlevi, ev sohbetleri yapmak kendini işe yaramaz hisseden kadınlara özgüven aşılamak olmuştur. Kadın kollarında örgütlenen kadınlar merkez, il ve mahalle şeklinde bir hiyerarşiye bağlanmıştır. Örneğin; mahalle temsilcisinden mahallesini ev ev bilmesi, mahaldeki doğum, cenaze vs. olayları partiye bildirmesi beklenmiştir. Kadınlar para sıkıntısını da kermesler gibi sosyal etkinliklerle gidermişlerdir. Ancak tüm bu çalışmalarına ve özverilerine rağmen kadınlar karar mekanizmalarında kendilerine çok az yer bulabilmişlerdir (1998:150-168). Bu dönemde çok aktif olan Refah Partili kadınların hiçbirinin mecliste kendisine yer bulamamış olması da sistemin adil işlemediğini gösterir.

Günümüz partilerinin kadın kolları örgütlenmeleri de benzer şekilde işlemektedir. Bugün başta Ak Parti olmak üzere mecliste yer alan partilerin kadın politikaları ve kadının temsili oranı elbet de doksanlı yılların göstergelerinin ötesindedir. Ancak yine de kadınların karar alma mekanizmalarından ziyade partilerin sekreteryâ işlerinde ve -ev ziyaretlerinde olduğu gibi- hane içindeki pozisyonlarına paralel pozisyonlarda konumlandıkları görülmektedir.

Kadın kollarının ya da kadının siyasetteki yerinin tarihsel sürecine odaklanan bu girişten sonra kadın kollarının ne olduğu ve siyasal alandaki etkisine kısaca değinmek gerekiyor. Dünya üzerinde birçok partinin kadın kollarına benzer örgütlenmeler kurduğu ifade edilebilirse de siyasi partilerin kadın kolları örgütlenmeleri yapısal olarak farklılık göstermekte ve temel olarak üç örgütlenme modeli olduğu söylenebilmektedir (Çadır, 2011:53): Birincisi “partiden bağımsız kadın örgütleri”dir. Bağımsız kadın örgütlenmelerinde üye kayıtları kadın kolları tarafından alınmakta, kadın kolları kendi adına aidat toplamaktadırlar. Bu örgütlenmelerin, bağlı oldukları partiden bağımsız bir programları vardır. İkincisi ise; bir partiye bağlı olan “parti kadın örgütleri”dir. Bu örgütler parti dışı ilişkileri dolaylı yollardan yürütmektedirler. Parti kadın örgütüne üye olanlar aynı zamanda partinin de üyesi sayılmaktadırlar. Bu örgütler mali bakımdan partiye bağılıdırlar. Üçüncüsü “eşit statü komiteleri veya kadın komisyonları”dırlar. Bunların parti dışında bir teşkilâtlanmaları olmadığından, faaliyetlerini parti merkezinde yürütürler (Çadır, 2011:53-54).

Türkiye de kadın örgütlenmesi ikinci modele uygundur. Bu örgütlenme modeli ise kadını ayrıştırdığı gerekçesiyle eleştirilir. Partiler kendi bünyesinde siyasete giren kadınları ‘uyumlu, yardımcı ve kendilerine bağlı destekçiler’ olarak algılanmakta, genel politika kararlarını belirlemeyi erkek işi olarak görmekte ve kadınları ‘kol’ erkekleri ise ‘kafa’ işlevini yerine getirecek olanlar şeklinde bir iş bölümü öngörmektedir (Ataman, 1998:32). Kadın kolları eril parti yapılanmasında oy toplama aracı olarak görülür ve bu da kadınları karar alma mekanizmalarından uzaklaştırır. Kadınlar siyasete bu şekilde eklemlenmeyi kabul etmiş durumdadır.

Kadınların mecliste ve yerel siyasette düşük temsiliinin üzerinde birçok tarihsel sürecin etkisi bulunmaktadır. Ulus devletler kurulurken kadına yüklenen aile misyonu ile kadın özel alana kapatılmış, iş hayatında yer alması -kısmen-

engellenmiştir. Bunun dışında, eğitim, para, zaman vs. olgular erkek merkezli ve erkekler tarafından inşa edildiği için kadınların bunlara erişimi daha uzun bir zaman dilimi almıştır. Bunlar gözden kaçan ancak kadını kamusal alanın dışında tutan önemli detaylardır. Kadınların politikada daha az görünür olma nedenlerin başında da kadınların politikayı kendilerine yabancı ve erkeklere has bir uğraş olarak görmelerinin sağlanmış olması gelir. Annelik sorumlulukları, özel alan sorumlulukları vs. politikayı kadınlara imkânsız hale getirir; kadınlar, siyasal hayatı tekeline alan erkek partililer tarafından dışlanır (Phillips, 2012:101). Kadınlara yüklenen ‘geleneksel yapı ve dışlama’, teknik bilgi eksikliği, partilerin aday belirleme usulleri ve yapıları, ‘özgüven eksikliği’ gibi etkenler kadının siyasette yer almasını engellemekte ve kadınları ‘dişil siyaset’ yapma yerine ‘eril siyaset’ yapmak durumunda bırakmaktadır (Mutlu, 2017:33-34).

Türkiye’de kadın temsil oranı, Batı ülkelerinin aksine yerel siyasette daha düşüktür. Ülkemizde, yerel siyasette kadın temsili ile TBMM’deki kadın temsili karşılaştırıldığında, kadınların yerelde daha az temsil edildikleri görülür. 2009 Yerel Seçim Sonuçlarına bakıldığında seçilen kadın oranının %1,22’lik bir orana denk geldiği görülmektedir (Çadır, 2011:42). Yerel siyasetteki rant sağlama ve çıkar ilişkisi, zaten sert olan ve kadına rekabet ortamında çok az yer verilen siyaseti daha da sertleştirmiş, politikaya yabancı olan kadınları yerel siyasetten daha da uzaklaştırmıştır.

Uysal’ın gözlemlerine göre, yerel siyasette yer alan kadın yöneticilerin geneli, delege seçim yarışında yer alıp kongre kazanan kişiler değildir. Bu nedenle parti örgütünü tanımıyorlar ve örgüt üzerinde hâkimiyetleri yok; kadınların örgütlü mücadelenin değil, mesleki kariyer, ailesinin etkisi vs. sebeplerle yönetici olduğu görülür (Uysal & Topak, 2010: 37-38). Gerçekten merkezden uzaklaştıkça, ilçelere ve daha küçük yerlere gidildikçe kadın katılımı ve üyeliği düşmektedir. Merkeze göre yerelde kadına yapılan toplumsal baskı, siyaset alanında da artmaktadır. Yapılan gözlem sadece yerelde değil, merkezde de geçerli olabilmektedir. Meclise giren az sayıdaki kadın milletvekili, genellikle parti tabanı ve halkın oyuyla değil, genel merkezin süzgecinden geçerek siyasette aktif yer alabilmektedir; başka bir ifade ile erkekler seçim yarışına girip seçilirken, kadınlar partideki erkekler tarafından seçilmekte, seçim süreçleri erkek adayların beklenti ve isteklerine göre

yapılandırılmaktadır (Mutlu, 2017:34). Kadın kolları, tıpkı gençlik kolları gibi partiye kaynak, oy toplama konusunda bir araç olarak kullanılır ve genellikle kararları erkekler verir.

2. Gençlik Kolları

Gençliğin tanımı yaş üzerinden yapılmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2014 yılında yayınladığı İstatistiklerle Gençlik raporunda şöyle denmektedir: “Çocukluk ve yetişkinlik arasında bir geçiş süreci olarak tanımlanan ‘Gençlik’; Birleşmiş Milletler’e göre ‘15-24’ yaşındakileri kapsamaktadır” (TÜİK, 2014:III). TÜİK, aynı raporunda Eurostat’ın gençlik tanımı olan “15-29” yaş aralığını da, gençlik için veri olarak kabul etmektedir. Buna göre; Türkiye’de 15-30 yaş arasındaki demografik kategori, genç olarak tanımlanabilir. Nitekim Ak Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin tüzüklerine bakıldığında,⁴ gençlik kollarına üyelikte yaşı üst sınırı olarak 30 yaş kabul edilmektedir.

Yaş hiyerarşisinin çalışma tekniklerinde en görünür olanı gençliğin sorumluluk almaya “henüz” hazır olmayan bir geçiş dönemi olduğuna dair söylemdir (Yılmaz, 2007:219). Leyla Neyzi’ye göre (2001:424) yaş hiyerarşisi, önceki kuşakların gençleri eksiklikleri üzerinden tanımlayıp onları toplumsal kontrol mekanizmasına sokan bir meşrûlaştırma aracıdır.

Ancak burada önemli bir noktaya değinmek gerekiyor. Tüm diğer maduniyet ilişkilerinde olduğu gibi, yaş hiyerarşisinin de özneleri tarafından doğallaştırıldığı bir süreç söz konusudur. Yaş hiyerarşisi ve inşa ettiği meşrûyet mekanizması, gençlerin de katılımı ve rızası ile varlığını sürdürmektedir. Başka bir anlatımla, gençlerin hepsi yaş hiyerarşisine tabi olmaktan rahatsız olmadıkları gibi, çoğu zaman bu hiyerarşiye aktif olarak katkıda da bulunuyorlar (Yılmaz, 2007:223). Bu davranış çerçevesi bilhassa siyasi partilerin yan kuruluşlarından olan gençlik kollarında aktif görevler alan gençler arasında görülür. Bu mekanizmaya katılımlarını sağlayan şey ise, zamanın birinde, şu an kendilerinden yaşlı olanların oturduğu koltuklara oturacak olmalarına dair umutlarıdır. Bu umut aynı zamanda gençleri parti sistemi ile işleyen siyasetin içinde tutan en güçlü etmenlerden biridir.

⁴ Ak Parti tüzüğü madde 83/2 <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-tuzugu/>, CHP tüzüğü 27/1, https://content.chp.org.tr/file/chp_tuzuk_10_03_2018.pdf

Siyasi partilerin yan örgütlenmesi olan gençlik kollarının ve gençlik örgütlenmelerinin tarihsel süreci şöyle özetlenebilir: Parti örgütleri birçok faaliyeti yerine getirirler. Bu faaliyetler; seçim çalışmaları yürütmek, parti seçmeniyle lider arasında iletişim kurulması ya da kamuoyunun belli konularda mobilize edilmesi gibi değişik işlevleri içerir. Bu işlevlerin yerine getirilebilmesi için kaynaklar gerekir; kaynak sadece finansal değil emek gücünü kapsar ve bu manada gençlik kolları partiler için önemli bir emek gücüdür (Kömürcü, 2014:281). İmparatorluklardan ulus devletlere geçiş süreci olan XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başlarında gençlik örgütlenmesine büyük önem verilmiştir. Bu dönemde özellikle okullarda yapılan siyasal dönüşüm yetersiz bulunup gençler için teşkilâtlar da kurulmuştur. XIX.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa’da özellikle gençlerin mobilizasyonu açısından jimnastik dernekleri kurulmuştur; Fransa’da jimnastik derneklerinin kurulması 1871 Alman yenilgisi sonrasına rastlar. Bu derneklerin kuruluş temelinde başkaldırı ve intikam isteği belirgindir. Ayrıca Prusya’da Napolyon Savaşları sonrası, benzer bir şekilde Danimarka da beden eğitimi aracılığıyla vatansever ruhu güçlendirmeye tam da 1864 Prusya yenilgisinden sonra karar verilir (Lüküslü, 2015:24). İlerleyen tarihlerde de milliyetçi amaçlarla gençlik örgütleri kurulmaya devam etmiştir.

Bu dönemde oldukça etkili olan ve geniş bir örgütlenme ağı geliştiren faşist ve komünist partilerin, en büyük kaynakları gençlerdi. Örneğin; Lenin, gençleri partiye çekme ve onları partinin rezervi yapma gereksinimini vurgular ve gençlerin politikadan uzak tutulması gereken bir güç olduğunu söyleyen kök salmış inançlara karşı sürekli ve güçlü bir savaş verdi (Privalov, 1976:7). Özellikle iki dünya savaşı arası dönemde gençlik siyasetin en önemli aktörü olmuştur. Bu dönemin faşist tek partileri ve gençlik örgütlenmeleri iç içedir ve bu gençlik örgütleri partilerin yan kuruluşu olarak hareket etmektedir.

Almanya, Rusya ve İtalya gibi ülkelerde siyasal partiler iktidarda kalmak için gençlik teşkilatlarına gerek duymuşlardır. İlk gençlik örgütü, Genç Muhafızlar, 1886’da Belçika’da kuruldu ve bu örgüt Belçika İşçi Partisi’yle sıkı bir ilişkiye gitmiştir (Privalov, 1976:15). Privalov’un aktardığına göre (1976:16-17) bu dönemde büyük ölçüde eğitilmemiş, başarısız ve uzlaşmacı taktikleri reddeden genç işçiler, sosyalist partilerde istenmemesine rağmen, 1885 yılında kurulan Belçika İşçi Partisi

parti programında parti-gençlik ilişkisine yer vermiş ve Gençlik başlıklı bu bölümünün 55.maddesinde her bölgenin delikanlı gençlerinin “Genç Sosyalist Muhafızlar” diye adlandırılan ayrı gruplarda birleşebileceklerini vurgulamıştır. Ayrıca parti programının 59. maddesinde de gençlik örgütünün görevinin, üyelerin eğitilmesi olduğunu vurgular, 61. Madde de yerel örgütlere üye olma yaşının 21 olduğunu söylenir (Privalov, 1976:16-17). Belçika İşçi Partisi’nin, programına aldığı ‘Gençlik’ başlığı ile, dünyada gençlik kollarına değinip onu fiilen kuran ilk örnek olduğu söylenebilir.

Türkiye’de ise gençlik örgütlenmelerinin kurulması Osmanlı’nın son dönemlerinde başlamıştır. Bu dönemin hakim partisi olan İttihat ve Terakki’nin öncülük ettiği gençlik örgütlenmelerin kurulma amacı; gençlerin Türklük bilincini ve beden eğitimini geliştirmek ve gençleri olası çatışmalara hazırlamaktır. Türk Gücü Cemiyeti, bu topraklarda, Alman ve İngiliz izcilere benzeyen ilk paramiliter gençlik örgütüdür (1913) ve Alman Pfadfinder (İz bulucu) izci örgütünden esinlenmiştir (Toprak, 1985:531-532 akt. Demirci, 2003:62). Savaş yenilgilerinin (özellikle de Balkan Savaşları’nda alınan yenilgilerin) etkisiyle intikam hisleriyle dolu İttihat ve Terakki gençlerini mobilize etmeyi ve sağlıklı gençler yetiştirmeyi amaç edinen bu cemiyet, uzun ömürlü olmamış fakat İttihat ve Terakki mensupları gençleri daha iyi örgütleyici dernekler kurulmasına ikna olmuştu (Lüküslü, 2015:25). Ülkedeki bütün gençleri kapsamayan bu örgütün ardından 1914 yılında, bütün gençleri kapsaması amaçlanan Osmanlı Güç Dernekleri kuruldu; bu örgütün arka plândaki ismi Harbiye Nazırı Enver Paşa, Belçika İzcilerinin başkanını ülkeye getirerek bu derneği kurdurmuştur (Demirci, 2003:62). Bundan iki yıl sonra Osmanlı Güç Dernekleri yerine Osmanlı Genç Dernekleri adıyla yeni örgütlenmeye gidilmiştir. Gençlik örgütlenmesine büyük önem veren Enver Paşa daha sonra müttefik seçtiği Almanya’dan örgütlenmelerde deneyimli olan von Holff’u ülkeye davet etmiş ve onu miralay rütbesiyle bu örgütün başına geçirmiştir; Holff’ün asistanlığını da (ikinci isim) Genç Dernekleri Müfettişi unvanıyla, ileride kurulacak olan Cumhuriyet’in en önemli beden eğitimi neferlerinden olacak Selim Sırrı (Tarcan) üstlenir (Lüküslü, 2015:25; Demirci, 2003:63). Genç Dernekleri Osmanlı gençliğini, Harbiye Nezareti’nin etkisinde zorunlu milis derneklerinde teşkilâtlandırmıştır (Lüküslü, 2015:25). Resmî olarak aralarında bir bağ olmasa da bu dönemde ki gençlik

örgütleri, hakim parti olan İttihat ve Terakki'nin yan örgütlenmeleri şeklinde hareket etmektedir.

Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte yeni bir dönem başlamış ve hayatın her alanını (siyasî, ekonomik, dinsel vb.) kapsayan bir dizi inkılâp yapılmıştır. Bu dönemde cumhuriyetin kurucu iradesinin üzerinde en çok durduğu kurum şüphesiz eğitim kurumları olmuştur. Tekke, zaviye, türbe ve medreseler kapatılmış, onlardan doğan boşluk laik ve ilerici eğitim kurumları ile doldurulmuştur. Aynı şekilde yabancı okullar da millileştirilmiştir. Eğitim alanında yaşanan bu dönüşümlerin birincil amacının gençliğin eğitimi olduğu söylenebilir. Nitekim tek parti dönemi boyunca gençliğe ve onun eğitilmesine büyük önem verilmiş, memleket gençlere emanet edilmiştir.

1920'lerden başlayarak kararlı bir şekilde savunulan gençlik örgütlenmesi düşüncesi 9 Mayıs 1935'de toplanan CHP Dördüncü Büyük Kurultayında, CHP'nin genel sekreteri olan Recep Peker tarafından somutlaştırılır. Dördüncü Büyük Kurultay'da parti programına gençlik örgütlenmesiyle ilgili hüküm konulması kabul edilir ancak uygulanmaz. Takip eden süreçte programı şekillendiren Recep Peker görevden alınmış, ayrıca dönemin başbakanı İsmet İnönü tarafından kabul edilen bu program Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından reddedilmiştir (Demirci, 203:70-73). Böylece Atatürk'ün Peker'in oluşturduğu programı reddetmesiyle partinin gençlik teşkilâtı ölü doğmuş bir tasarı olarak kalır. Ancak parti dışında gençlik örgütlenmeleri devam etmiştir. Resmî olarak siyasi parti Gençlik teşkilâtının kurulması ise çok partili dönemin rekabet ortamı içerisinde gerçekleşecektir.

Cumhuriyet tarihinde gençlik kolları yapılanmasına ilk olarak CHP'de rastlanır. 1951 yılında Halk Evleri'nin kapatılmasıyla birlikte başlayan süreçten sonra gençlerin politik alanda örgütlenmelerine yönelik bir ihtiyaç doğmuştur; bu ihtiyaçtan doğan boşluk ise 1954 yılında CHP Gençlik Kolları Genel Merkezi'nin kurulmasıyla giderilmiştir. Gençlik kollarının kurulması her ne kadar 1951'deki kurultayda kabul edilen tüzükte kararlaştırılmış olsa da, bu yapı ancak ocak teşkilâtı ile örgütlenebilmiştir (Kaya, 2010:64). Millî Türk Talebe Birliği'nde başkanlık yapmış olan Suphi Baykam'ın, 1953'te CHP'ye üye olduğunda, aklında Kadın ve Gençlik Kollarının tüm Türkiye'de hiyerarşik olarak yapılanmasını öngören bir proje vardı ve bu projeyi İnönü ile paylaştı. (Kaya, 2010:68-69). CHP'nin benimsediği bu

proje Demokrat Parti tarafından önce sertçe eleştirilmiş, ancak aynı yıl içerisinde Demokrat Parti de Genç Demokratlar Teşkilatını kurmuştur. Demokrat Parti içerisinde Gençlik Kolları zaman içinde etkisini kaybetmiş, kapanma noktasına gelmiştir.

27 Mayıs'tan sonra siyaset alanı yeni bir sürece girmiştir. Süreç içinde bütün partiler gençlik çalışmalarına büyük önem vermiştir. Tabi bunun en önemli sebebi 1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlük ortamıdır. Bu dönemde parti örgütlenmesinin en önemli kaynaklarından olan Gençlik Kolları bir siyaset okulu niteliği taşımış, birçok siyasî aktör, genel başkan hatta başbakan parti gençlik kollarında yetişmiştir. Siyasal hareketliliğinin fazla olduğu 1960-1980 döneminin en önemli aktörleri gençler olmuştur, sadece Türkiye'de değil, bütün Avrupa ve ABD ülkelerinde de aynı hareketlilik yaşanmıştır. 12 Eylül 1980 askerî darbesi Türk siyasî hayatının dönüm noktası olmuş, darbe yönetimi yetmişlerin siyasal şiddetinin faturasını toplumun aşırı politize olmasına bağlamış, çözümü tüm toplumu depolitize edecek politikalarda aramıştır (Lüküslü, 2015:117). Bu amaçla darbeye beraber siyasilerin ve siyasal partilerin yasaklanması, sendika ve siyasal derneklerin feshedilmesi, basına sansür gibi yöntemler izlenmiştir (Lüküslü, 2015:117). Darbeye birlikte Türkiye'de siyasal bir dönüşüm başlamıştır. 70'li yılların siyasette dinamik aktörleri olan gençlik örgütleri bir daha toplanamamış, darbe rejimi siyasi partilerin Gençlik Kolları örgütlenmelerini yasaklamıştır.

1980 darbesinin ardından kurulan yeni düzende gençlerin siyasetten uzak durmaları istenmiştir; 1997'de tekrar faaliyete geçen gençlik kolları; ast üst ilişkisini kabullenip, siyasette kariyer yapmak için sırasını bekleyen, uyumlu, sakin yapılara dönmüştür (Caymaz, 2008:301). 1982 Anayasası ile birlikte siyasi partilere bağlı ve siyasi partiler ile bağı olmayan gençlik teşkilâtlarının kapatılması, örgütlenmenin yasaklanması ve siyasal yabancılaştırmanın hızlandırılmasıyla; 12 Eylül öncesi gençlik hareketinin ilerlemesini sınırlandırmış, kazanımlarını silmiştir (Boyras, 2007:130). Akademik çalışmalar, '80 sonrası gençliğin apolitik bir gençlik olduğu konusunda fikir ortaklığı içerisinde. Bu alanda yapılan nicel araştırmalar da katılımın çok düşük olduğunu doğrulamaktadır. Türk gençleri arasında siyasal partilere katılım yüzde 10 olarak görülmektedir (Erdoğan, 2013:142).

Gençlik üzerine yapılan çalışmalara 1990 sonrası dönemde rastlanır ve genellikle gençlik apolitik olmakla suçlanır, siyasete katılımlarının düşük oluşunun eleştirisi sıkça yapılmıştır⁵. Katılımın düşük olduğu üzerine yapılan ve sınırlı olan bu çalışmalar, Gezi Parkı eylemlerinin de etkisiyle 2013 sonrası yapılan araştırmalarda, gençlerin siyasal tutumunun sadece nicel verilerle ölçülmesinin yetersiz olduğu üzerinde durulmuştur.⁶ Emre Erdoğan (2013), makalelerini topladığı kitabının Giriş bölümünde kendi eleştirisini yaparak, çalışmalarında sadece nicel verilere baktığını ve gençliği sadece sayı olarak değerlendirdiğinin eleştirisini yapmıştır. Gençlerin siyasî süreçlere olan mesafesi sadece bir boşluğun içinde kendiliğinden oluşan bir olgu olarak değil, aynı zamanda toplumların ideolojik dönüşümleri ve sosyo-politik dinamikleri ve bağlamında incelenmelidir (Tanyaş, 2015:27). Gençlik üzerine çalışma yapan Lüküslü (2015) de, gençlerin bu duruşunun vurdumduymazlık değil tercih olabileceğini belirtmiştir. Siyasal aktörlere, kurumlara ve medyaya duyulan güven eksikliği ve neler olup bittiğini anlamama hissi bu gençlerin neden bir şeyleri değiştirmek için örgütlü bir şeyler yapmaktan kaçtıklarını açıklıyor; onlar için politika kirli yapılan, yolsuzlukların olduğu ve değiştirilmesi de imkânsız olan bir alandır (Lüküslü, 2015:149-150).

Siyasi partilerin gençlik kollarına üye olan gençler üzerine yapılan araştırmalarda ve saha çalışmalarında ortak kanı, partiye katılımı öncelikle ailenin etkili olduğunu göstermektedir. Ailenin siyasal tercihi ile katılım gösteren gencin tercihi genellikle paraleldir. Aileden başka sosyal çevre ve okul da siyasal tercihleri etkilemektedir (Caymaz, 2015:37).

Birol Caymaz (2008:310-311) da gençlerin parti içindeki güç ilişkilerini sorgula(ya)madıklarını, aksine söz konusu iktidar blokuna eklenmeye çalıştıklarını söyler; genel başkanın tartışılmaz otoritesinin parti içi demokrasiyi dışlamadığına inan parti mensupları, partilerin lider partisi olmasını da doğal karşılamaktadırlar.

Gençlik Kolları, üyelerine parti işleyişini öğreten bir okul işlevi görür. Üye gençlerin ise, üyelik sebepleri değişebilir. Bruter ve Harrison gençlerin siyasal

⁵ Bu konudaki bazı araştırmalara örnek olarak; ‘Türk Gençliği 98: Suskun Kitle Büyüteç Altında’ (İstanbul Mülkiyeliler Vakfı, Konrad Vakfı), Emre Erdoğan’ın ‘Gençlik ve Siyasal Katılım üzerine yaptığı çalışmalar verilebilir (2001, 2003, 2009, 2013).

⁶ Ayrıntılı olarak Bkz. Bahar Tanyaş: Gençler ve Politik Katılım: Gezi Parkı Eylemlerinde ‘Apolitik’ Nesil’ (2015).

partilere üye olmasını üç grupta formüler etmişlerdir: ilki, olarak ahlakî (ideolojik) kaygılarla üye olanlardır; bu kaygılarla üye olanlar bir ideoloji sınırları içinde hareket eder. Bunun için entelektüel kimlik oluşturma, bir ideale ulaşma hayali ve başkalarına yardım etme isteği doğrultusunda partiye üye olurlar. İdeolojik parti üyeleri bu profile uygundur. İkincisi, sosyal kaygılarla üye olanlardır; onlar yeni arkadaşlar edinmek, fikir alışverişinde bulunmak, sosyal bir grubun içinde bulunmak, birlikte çalışıp ortak hareket etmek gibi sebeplerle partilere yönelir. Gençler için bu yapılar sosyalleşme, kendilerini geliştirme alanıdır. Üçüncü olarak profesyonel kaygılarla üye olanlardır. Onlar statü ve saygınlık elde etmek için siyasi partilere girerler, amaç öncelikle profesyonel siyasetçi olmak; iş çevresi, para gibi maddî çıkarlar için partiye üye olurlar. Bu nedenle de ideolojiyi pek önemsemez, seçim odakları çalışırlar. Partide yükselmeyi amaçlar ve bunun için uyum gösterirler ve potansiyel liderler olarak yönetici özellikleri gösterirler (Bruter ve Harrison, 2009:20-24 akt Kömürcü, 2014:288). Bu gruptaki farklı özellikleri taşıyan, hepsinden içinde bulunduranlar da muhakkak vardır.

Birol Caymaz (2015:40-45), Ülkücü gençler ve Ak Parti gençlik kolları üyeleri üzerine yaptığı görüşmelerden oluşan saha çalışmasında; gençlerin parti içi demokrasi ve lider algısı konusunda hemfikir oldukları, kişisel çıkar konusunda farklı duruş sergiledikleri sonucuna varır. Ülkücü gençler adanmışlık duygularıyla hareket ediyorken, Ak Parti yöneticilerinin, partinin uzun süredir var olan hegenomik gücü nedeniyle partinin iş kapısı olarak görülmesi nedeniyle üyeliklerin gerçekleştiği konusunda şikayetler vardır (Caymaz, 2015:41-45).

Örgütün güçlü olması, parti başarısı için temel şarttır. Örgütsel bağlılığı arttırmak örgütü güçlü kılar. Yukarıda değinilen, örgütü güçlü kılmamanın bir aygıtı olarak ideoloji, partili gençlere bir kimlik kazandırır. İdeoloji aynı zamanda kişisel menfaatleri örten ve bilhassa milliyetçi partilerde “dava” olgusunu öne çıkaran bir katalizör işlevi görür.

Tarihsel süreçte siyasal hayatın birçok dönüşüm geçirdiği görülür. Bu gençlik hareketlerine yansımıştır, günümüzde gençlik kollarında siyaset yapan gençlerin amatör ruhu ve heyecanı, 1980 öncesine göre törpülenmiştir (Boyraz, 2007:158). Parti içerisinde gençlerin, sadece formel değil, enformel süreçleri de sorgulamadan kabul edip içselleştirmeleri, onların artık partili olduğu anlamına gelmektedir

(Kömürcü, 2014:292). Partili olmanın yazılı ve yazısız kuralları vardır ve gençler bu kuralları benimserler, uyum gösterirler. Bu nedenle de eskiden olduğu gibi bir şeyleri değiştirme motivasyonu ile hareket etmezler.

Son olarak, siyasi partiler birer örgüt olmasına rağmen, siyasi partileri örgütlenme olarak inceleyen kaynaklar sınırlıdır. Gençlik Kollarını konu alan yine az sayıda ki kaynak ise genellikle gençlerin siyasete katılımı ve üye olma motivasyonları üzerinde durmuştur. Ayrıca siyasi partilerin gençlik teşkilâtlarına üye sayısı tam olarak bilinmemektedir. Partiler bunu paylaşmakta ya çekimser davranmakta ya da yanlış aktarmaktadırlar. Özellikle parti kongre zamanlarında üye sayıları üzerinde fazlaca oynanmaktadır.

“Türkiye’nin en büyük iki sıkıntısı gerontokrasi (yaşlıların egemenliği) ve patriarki (erkeklerin egemenliği). TBMM’de toplumun yarısını oluşturan kadınlar yüzde 14, seçmenlerin yarısını oluşturan 40 yaş altı nüfus ise yüzde 9 oranında temsil ediliyor. Türkiye’de gençler, kadınlardan bile daha az temsil ediliyor, daha fazla ayrımcılığa uğruyor ve bunun farkında bile değiller” (Erdemir, 2015)

Bu konu da partiler kendi program ve tüzüklerinde kota uygulamasına gitmektedir. Kadınlar için uygulanan %10’luk kota gibi. Sonuç olarak siyasi partilerin yapısı, belirli çerçeveleri kanunla düzenlenmiş, işleyişi genelde partinin kendi program ve tüzüklerine göre düzenlenmiştir. Her partinin kendisi için belirlediği bir tüzüğü vardır ve bu örgütlenme şekilleri tüzüklerinde ve yönetmeliklerinde belirlenmiştir.

Sağ ve sol partilere göre bu görece farklılık gösterse de genel olarak partilerde işleyiş bu şekilde kabul görmüş durumdadır. Yüksel Taşkın (2007:103) gençlik teşkilâtlarıyla yaptığı saha çalışmasında, sağ partilerde (MHP, Ak Parti, BBP, SP, DP) genç üyelerin lider vurgusunun daha fazla olduğunu gözlemlemiştir. Partilerin sorgulanmadan kabul edilen davranış kalıpları ve yazılı olmayan kurallarına en iyi uyumu sağlayanlar kaynaklardan faydalanır, ilişkilerini geliştirerek meşrûluk ve özerklik sağlar. Bunun başlangıç yeri de genellikle partilerin yan örgütlenmeleridir. Burada üyeler yazısız kurallara uyum sağlamayı, hiyerarşiye ve barındırdığı değerlere boyun eğmeyi içselleştirerek öğrenir.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK İDEOLOJİSİ

Bu bölümde, milliyetçilik kavramı –milliyetçilik kuramlarının ayrıntılarına girilmeden- aktarılmaya çalışılmıştır. Milliyetçilik kuramları, millet ve milliyetçilik kavramlarının ortaya çıkış sürecini tartışmalarına göre birbirlerinden ayrılmaktadır. Milliyetçilik kuramlarını aktarırken kronolojik bir hat takip edilmiştir. Milliyetçilik üzerine çalışan ilk ekol “İlkçiler” olarak adlandırılmaktadır. İlkçilerin çalışmalarını onlara eleştirel yaklaşan “Modernistler” takip etmektedir. Bunların dışında bir de kendilerini ne ilkçi ne de modernist olarak adlandıran “Etno-sembolcüler” vardır. Milliyetçilik alanında yapılmış çalışmalar genellikle bu kronolojik hatta ilerlemektedir.

İnsanları etkileme gücü yüksek olan milliyetçiliğin, diğer siyasal ideolojiler (sosyalizm, liberalizm) gibi ideolojik yönü güçlü olan bir akım değildir; milliyetçiliğin diğer ideolojiler gibi ünlü teorisyenleri, ideologları yoktur (Kerestecioğlu, 2009:309). Milliyetçilik teorik olarak zayıf olsa da son iki yüzyıldır dünya tarihinde belirleyici olmuştur. Muğlak bir ideoloji olan ve gücünü de bu muğlaklıktan alan milliyetçiliğin, ona rengini veren edebiyatçıları, tarihçileri yani seçkin grubu vardır; kısaca her milliyetçiği kuran değil ona rengini veren kalemleri bulunmaktadır (Kerestecioğlu, 2009:309). Milliyetçilik onu destekleyenlerin siyasal amaçları doğrultusunda şekillenebilir; kendi farklı tarzlarında fasistler, muhafazakârlar, sosyalistler, liberaller hatta komünistler milliyetçiliğe ilgi duymuşlardır (Heywood, 2007:160). Tek bir milliyetçilik yoktur ve bu geniş yapısı ile farklı ideolojilere eklenmekte zorluk çekmemiştir.

I. MİLLİYETÇİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI VE TANIMI

Millet kavramının Türkçede bilinen ilk kullanılışına Kutadgu Bilig’de rastlanmaktadır. Nişanyan Sözlük’te aktarıldığına göre Arapça *mill* kökünden gelen *millet* kavramı Tanzimat’a gelinceye değin “*din, töre, bir din ve töreye bağlı cemaat*” sözcüğünden alıntıdır. Sözcük bu anlamıyla XIX. yüzyıl sonlarına dek

kullanılmıştır. Fransızca *nation* karşılığı olan modern anlamı Türkçede 1860’lardan itibaren ağırlık kazanmış ve 1920’den sonra dini çağrışımını kısmen yitirmiştir.⁷

Eric Hobsbawm’ın (1995:29) aktardığına göre; İspanya Kraliyet Akademisi Sözlüğü’nde 1884 basımından önce bugünkü şekliyle devlet, millet ve dil terminolojisine rastlanmaz; 1884’ten önce *nación* sözcüğü “bir eyalet, bir ülke ya da bir krallıkta oturanların toplamı” ve aynı zamanda “bir yabancı” anlamında kullanılıyordu. Arapça bir kelime olan ‘millet’, cemaat-topluluk anlamına gelir ve dinsel ölçüte bağlıdır; Osmanlıda bu kavram gayrimüslimleri tanımlamak için kullanılmıştır, Müslüman için de ümmet kavramı kullanılmıştır (Kerestecioğlu, 2009:317). Balkanlar’daki milliyetçilik hareketiyle birlikte Türkçede ‘millet’ kelimesi bugünkü modern anlamına yaklaşmış ve dinsel çağrışımlardan uzaklaşmıştır (Kerestecioğlu, 2009:317).

Millet ve milliyetçilik kavramlarını tanımlamak zordur. Bu zorluk, millet ve milliyetçilik konularının sosyal bilim konusu olmasının gecikmiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir. 1960’lara kadar bu konuda yalnızca ‘İlkçiler’in birtakım çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Ancak ‘İlkçiler’ millet kavramını zaten doğal olarak verili olduğunu kabul ettiklerinden dolayı millet ve milliyetçiliğin bir tanımını yapma gereği duymamışlardır. Bu sebeple bu çalışmada verilecek millet ve milliyetçilik tanımları modernistlerin yaptığı tanımlamalardır. Milliyetçilik nasıl ortaya çıktı? Bu soruya verilen cevaplar bizi farklı yaklaşımlara (ilkçi, modernist, etno-sembolcü) götürmektedir.

İlkçiler (özcü), milletleri kendiliğinden veya ilk çağlardan beri var olan yapılar olarak görenleri nitelemek için kullanılır (Kerestecioğlu, 2009:312; Özkırımlı, 2009:81). İlkçiler genellikle tarihçiler ve milliyetçi kişilerden oluşmaktadır. Milliyetçilik nedir ve nasıl ortaya çıkmıştır sorularına ilkçiler genellikle tekdüze cevaplar verirler. Bu tekdüzelik ve ortaklık da millet ve milliyetçiliği doğal ve sorgulanmasına gerek olmayan bir olgu olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. İlkçiler nezdinde millet ve milliyetçilik, yapısı ve içeriği pek de değişmeyen bir ön-kabuldür. Ancak, son zamanlardaki etnisite araştırmaları sayesinde, modernistler kadar olmasa da ilkçilerin de farklı görüşler savundukları söylenebilir. “İlkçi yaklaşım, 1960’lara kadar yazılan eserlerin büyük çoğunluğuna

⁷ Nişanyan Sözlük, *millet* maddesi <https://www.nisanyansozluk.com/?k=millet>

egemen olmuş ve milliyetçilik literatürüne etnisite çalışmalarından aktarılmıştır” (Özkırımlı, 2009:93).

İlkçi yaklaşımın en önemli isimlerinden olan Herder, milletin esas olarak kültürü ve diliyle ortaya çıktığını ifade eder, günlük hayattaki ayinler, pratikler, geleneklerin ve insanların hayatı anlamlandırdıkları hikayelerin, halk inançlarının ve mitlerin önemi üzerinde durur (Poole’dan aktaran Gökalp, 2007:82). Bu önerme, verili millet kavramına dayanmaktadır. Millet hep vardı her zaman kendisini oluşturanların konuştuğu ortak bir dile sahipti.

Modernist yaklaşım ilkçilerin bu doğal kabullerinin eleştirisini yapmaktadır. *Modernistler*; araçsal ve yapılanmacı olarak da anılmaktadır. Modernistlere göre, milletler ve milliyetçilik 18. yüzyıl sonlarında yaşanan sanayileşme, sekülerleşme, kapitalizm ve merkezi devletlerin kurulması gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak meydana çıkmıştır (Özkırımlı, 2009:105). Modernist yaklaşımın en temel kabullerinden birisi, milletin tarih kadar eski olmadığı, son iki yüz yıllık süreçte icat edildiği şeklindedir. Hatta Hobsbawm (1995:14) insanlığın son iki yüz yılını millet kavramı olmadan açıklayamayacağımızı iddia eder. Modernistler ilkçiler gibi doğal-verili millet kavramını benimsemediklerinden dolayı millet tanımları yapmışlardır. Ancak modernistlerin üzerinde uzlaştıkları bir millet ve milliyetçilik tanımları yoktur. Örneğin; Hobsbawm (1995:23-24) kendilerini bir milletin üyeleri olarak tanımlayan belirli bir büyüklükteki insan topluluklarını bu halleriyle millet saymaktadır. Milliyetçiliğin kurucu babalarının olmadığını ifade eden Benedict Anderson ise (2011: 19-20) milleti “kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş cemaat” olarak tanımlamaktadır. XIX. ve XX. yüzyılların en önemli özelliğinin etnik duyguların belirginliği olduğunu ifade eden Gellner ise (2013:58-59) etnisite ya da milliyeti “aralarında konuşma ve ortak geçmişe ve hata gastronomiye dair sınırlar bulunmayan insanların ırksal benzerliği” olarak tanımlamaktadır. Bu her üç modernistin yaptığı tanımlarda ortak yargı; millet kavramının en belirgin özelliği onun modernliğidir.

Siyasi olarak ulus fikrinin ortaya çıkışı Fransız İhtilali’nin gerçekleştiği yıl olan 1789’dur (Renner’den aktaran Hobsbawm, 1995:125). Fransız devrimi milliyetçilik, ulus devlet ve bugünkü politik ortamın kurucu öğelerinin kurumsal temellerinin atıldığı milat kabul edilir. Ulus devlet birimi ve milliyetçilik, Fransız

devriminin en modern inşalarındandır. Modernist yaklaşımın ortaklaştığı noktalardan biri de bu modern inşa ile yakından ilişkilidir. Modernist yaklaşım, devletlerin milletleri inşa ettiğini söyler. Aynı şekilde, milliyetçiliği var eden milletler değil, milleti var eden milliyetçiliktir. Hobsbawm (1995:63), birliğini yeni sağlayan İtalya krallığı parlamentosunun ilk oturumunda Massimo d’Azeglio’nun ünlü deyişini aktararak bunu özetlemektedir: “İtalya’yı yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmalıyız.”

Modernistlerin millet ve milliyetçilik yaklaşımları bu çalışmada özetlenemeyecek kadar geniştir. Burada sadece onların konuya yaklaşımına dair bir taslak verilmiştir. Modernistler 1960’lardan 1980’lerin ortalarına kadar milliyetçilik literatüründe hakim konumda idiler. 1980’lerin sonlarından itibaren ortaya çıkan etno-sembolcüler, genel tezlerini modernist yaklaşımın eleştirisi üzerinden geliştirmiştir (Özkırmı, 2009:208).

Etno-sembolcü; terim millet, milliyetçilik tartışmalarında kültüre ve etnik geçmişe önem veren kuramcılar için söylenmiştir, ilkçiliği kabul etmeyen ancak modernist yaklaşımları da yeterli bulmayan John Armstrong, Anthony D. Smith, John Hutchinson gibi isimler, modernist ve ilkçi yaklaşımı sentezlemeye ve bir çeşit orta yol bulmayı amaçlamışlardır (Özkırmı, 2009:209). Anthony Smith’in etno-sembolcü yaklaşımı, milletler ve milliyetçiliğin sırf bir elit manipülasyonu olarak icat edildiği şeklindeki tezi reddederek ilkçiler ve araştırmacılar arasındaki ayrımı aşmayı amaçlar (Conversi, 1995:73-74).

Etno sembolcülerin millet, milliyetçilik yaklaşımları, ilkçilere yakındır. Milletlerin varoluşunu modernistlerin öne sürdüğü gibi yakın tarihe değil etnik bağlara ve geçmiş zamana dayandırır. İlkçilerden farkı ise, milliyetçiliğin modern çağda oluştuğunu kabul ederler ancak onlara göre modern çağın unsurları milliyetçiliğin gelişmesi için yeterli değildir, etnik bağların önemi üzerinde dururlar.

II. MİLLİYETÇİLİK VE DEVLET ALGISI

Fransız devriminden beri dünya tarihine yön veren kavramların günümüz devletlerinin kurumsal temellerini attığını ifade etmiştik. Son iki yüz-üç yüz yıllık süreçte görülen en önemli değişim imparatorluk yapısının çözülüp onların yerini merkezî/ulus devletlerin almış olmasıdır. Bu değişim yalnızca devlet yapısını

dönüştürmekle kalmamış devlet iktidarının meşrûiyet kanalını da değiştirmiştir. Artık devlet iktidarının meşrû dayanağı Tanrı ve kilise değil, millet/halktır. Bu meşrûiyet aracını seferber eden şey de artık kutsal metinler değil, milliyetçiliğin belli başlı sembolleridir. Ulus devletlerin kurulmasıyla siyasal ve sosyal hayat yeniden şekillendirilir ve oluşturulur; bu oluşumun arkasında milliyetçi ideoloji vardır, ulus devletlerin temelleri de milliyetçilikle atılır (Aydın, 2018:229).

Eric Hobsbawm, milliyetçiliğin yönetimi ve devlete bağlılık arasında bir ilişki, daha doğrusu bir geçişlilik olduğunu söyler. Buna göre, herhangi bir devletin uyruklarının devlete bağlılığını sağlayan şey milliyetçi ideoloji değildir. “Orijinal yurtseverlik fikri” demektedir. Hobsbawm (1195:109) “milliyetçi kökenli olmaktan ziyade devlete dayanıyordu.” Buna göre, yurtsever bağlılığın ön-milliyetçilikle pek bir ilişkisi yoktur. Hobsbawm’ın “bizim kendi devletimiz” kavramından yola çıkarak Benedict Anderson (2011:22) “nasıl oluyor da insanlar hayali bir cemaat ve onun simgeleri (bayraklar, marşlar vb.) için hayatlarını feda edebiliyorlar, nasıl oluyor da son iki yüz yıldır bölesi devasa fedakarlıklarda bulunabiliyorlar” sorusunu sorar. Anderson (2011:161), anayurda/anavatana olan “siyasal sevginin” kökeninde “doğal bağlar”ın yattığını söyler: “doğal olan şeyde seçilmemiş bir yön vardır. Tam da seçilmemiş oldukları için bu ‘doğal bağların’ çerçevesinde bir çıkar gözetmezlik halesi vardır” der ve herkes için ulusun anlamı, çıkar ifade etmemesidir ve bu nedenle de fedakârlık talep etme hakkını bulur (Anderson, 2016:161) diyerek cevaplar.

Devletler, devlet yurtseverliğini 1870-1918 (milliyetçi gelişmelerin Avrupa tarihini değiştirdiği zaman aralığı) aralığından itibaren devlete aidiyet ve meşrûiyet için yeterli olmadığını fark etmiş ve milliyetçiliği yönetmeye başlamışlardır. Bahsedilen “İtalyanlar yaratmak”, Eugene Weber’in meşhur kitabının adını da oluşturan “Köylülerden Fransızlara” çalışması, XIX.yüzyıl sonunda bile Fransa kırsalında yaşayanların millî kimlik yerine yerel kimlikler benimsediklerinden bahseder; milletleşme için bölgeleri merkeze ve birbirlerine bağlayan ulaşım, zorunlu askerlik ve kitlesel eğitim ile sağlanabilir (Kerestecioğlu, 2009:327).

Son olarak devlet-millet-milliyetçilik arasındaki bağlam çok güçlü ve karmaşıktır. Devlet-millet-milliyetçilik ilişkisi, onları tartıştığımız devletin geleneklerine, tarihine göre değişiklik göstermektedir. Milletler mi milliyetçiliği

yarattı, devlet mi milletleri inşa etti, milliyetçilik mi milletleri önceler gibi sorular, kesin yanıtları olmayan denklemlerdir.

III. TÜRKİYE’DE MİLLİYETÇİLİK DÜŞÜNCESİ

Millet, milliyetçilik gibi kavramlar birbirlerinden farklı, hatta birbirlerine zıt bağlamlarda tanımlanabilmektedir. Buna rağmen milliyetçilik literatüründe milliyetçiliğin biri olumlanan diğeri olumsuzlanan iki anlamı vardır. Milliyetçiliğin ilk olarak nerede ve ne zaman başladığı konusunda farklı görüşler vardır ancak Fransız Devrimi’yle ifadesini bulduğunu söyleyenler çoğunluktadır (Kerestecioğlu, 2009:329). Etienne Copeaux (2002:44) Fransa tarihinden hareketle; milliyetçilik sözcüğü ifadesinde, var olan bir devlete tabii olanların daha üstün daha değerli olduğunu söyleyen bir ideolojiyi kastederse olumsuz bir anlam içerir, ancak sözcük baskı altında olan bir toplulukta, özerklik, bağımsızlık mücadelesi veren bir hareket tarafından kullanıldığında olumlu bir anlam içermektedir. Buna göre iyi milliyetçilik ve kötü milliyetçilik olarak bahsedilebilir. Fransız Devriminin fikirlerini kılıçla yayan Napolyon savaşları olmuş; Fransız Devrimiyle (1793’ten sonra), feodal bağlar kopmaya başlamıştır (Kerestecioğlu, 2009:330). Daha sonrasında milliyetçi düşünceler yaygınlaşmış ve imparatorluklar çözülmeye başlamıştır.

Osmanlı’nın son dönemleri, bazı ulusların bağımsızlık mücadeleleri ve sürekli savaşta olma halinin getirdiği yıkıntılara tanıklık etmiştir. Özellikle 93 Harbi ile Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi arasında vuku bulan olaylar, imparatorluğun dağılmasını hızlandırmıştır. 93 Harbi, Yunan, Sırp ve Bulgarların bağımsızlık mücadeleleri ve Balkan Savaşları, bu süreçte Rusya ve Balkanlar’dan Anadolu’ya yoğun bir Müslüman-Türk göçüne neden olmuşlardır. Yenilgiler ve göçler Osmanlı Türkleri arasında milliyetçi bilincin uyanmasını sağlayan en önemli etkenlerdir. Osmanlı’da beliren Türk milliyetçiliğinin gelişim nedenlerine gelmeden önce neden Türk milliyetçiliğinin gecikmiş olduğuna dair Taner Akçam (2002:54) şunları sayar: Türk milliyetçiliğinin gelişimini geciktiren en önemli neden İslâm’dır. Buna göre, Osmanlı’nın en başat özelliği olarak öne çıkan İslâm, Türk’lüğün gelişmesini engellemiştir. Osmanlılar, vatan ve millet gibi kavramlara yabancıydılar. Çok uluslu bir yapı olan Osmanlı’nın yönetici elitleri, dağılma sürecini

hızlandıracağı korkusuyla kendi ulusal kimliklerine açıktan sahip çıkamadılar. Örneğin; Dr. Rıza Nur anılarında şöyle der: Türk ülküsü için ölüyorum ancak bu ülküyü içimde gizliyorum ve kimseye bundan bahsetmiyorum, biliyorum ki bunu yapmazsam bu diğer ayrılıkçı hareketlerin gizli düşüncelerini meşrû kılacaktır; bu da devletin sonu anlamına gelir (Nur'dan akt. Göçek, 2002:63). Ana amaç dağılmak üzere olan imparatorluğu kurtarmak olduğundan, Türkçülük yapmak pek de pragmatik bir seçim olmayacaktır (Akçam, 2002:54).

Osmanlı'da Türk milliyetçiliğinin gelişimini engelleyen etkenlerden sonra Osmanlı'da ön-milliyetçiliğin gelişimini başlatan temel tarihsel nedenler kısaca . 93 Harbi ve Balkan Savaşları'nın etkilerinden yola çıkarak milliyetçilik "Osmanlı İmparatorluğu'nun art arda uğradığı yenilgilerden de mütevellit bir hapsedilmiş olma duygusundan beslenmekteydi" (Copeaux, 2002:54). Osmanlı toplumsal yapısında "ulus" biriminden ziyade "din" birimi uyruklar arasındaki ayrım çizgisi olduğundan, azınlıklar içinde ilk ulus bilincinin uyanması din temelli olmuştur. Özellikle Hristiyan halkların hamiliğine soyunan Rusya ve Fransa gibi devletlerin azınlıklara yaklaşımı, hem azınlıklar arasında hem de buna tepki olarak Müslüman-Türkler arasında ön-milliyetçi bilincin uyanmasına neden olmuştur. Göçek (2002:76) Türk milliyetçiliğinin –Osmanlı'da- tarihsel olarak temellendirilmiş üç yapının etkileşimiyle oluştuğunu savunur: Buna göre; ticari ilişkilerdeki değişim, savaşlar ve reformlar, Osmanlı'da oluşan edebiyat, tarih ve eğitim ile ilgili yeni görüşler ve son olarak da hayır kurumları, gizli örgütler ve siyasi partilerin hazırladığı örgütsel çerçeve birbirleriyle eklemlenerek Türk milliyetçiliğinin doğuşunu hızlandırmışlardır.

A. Türk Milleti ve Türkçülüğün Doğuşu

Balkan Savaşları sona erdiğinde Osmanlı Devleti'nin elinde neredeyse sadece Anadolu coğrafyası kalmıştı. Osmanlı Devleti'nin Rusya, Fransa ve İngiltere'nin emperyal tasarılarına karşı verdiği bağımsızlık savaşı, tüm dünyada ortaya çıkan Müslüman milliyetçiliğin ilk kaynağı olmuştur ancak yabancı işgaline karşı başlayan bu Müslüman mücadelesinin kaynağı dinsel değil ulusal olmuştur (Karpat, 2017:198). Özellikle İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesiyle başlayan ve ulusal

kaynaklı olan milliyetçilik bu tarihten sonra yoğunlaşarak ve Ermeni tehciri, nüfus mübadelesi ve 6-7 Eylül olaylarına kadar devam etmiştir. Osmanlı Devletinde milliyetçilik, ilk olarak on sekizci yüzyıl sonlarında Balkanlar'daki Ortodoks Hristiyanlar arasında başlamış; Müslüman tebaada ise 1908 Jön Türkler'e kadar tam olarak bir etnik milliyetçilik yaşanmamıştır (Karpas, 2017:187). Osmanlı'dan başlayarak milliyetçiliği besleyen güzergahları kısaca özetlemiştir. Vurgulamak gerekirse; reformlar ile birlikte Müslüman-Türk olmanın Osmanlı ülkesi içinde hakim konumda olmaya gönderme yaptığı keşfedildi, ya da inşa edildi. 1800'lerin sonuna gelindiğinde "Müslüman-Türk olmanın diğer dinlerden-uluslardan olanlara üstün olma halesi" (Göçek, 2002:65) olduğu iyice belirginlik kazanıyor, daha doğrusu uzun Osmanlı tarihi boyunca İslâm tarafından gölgelenen Türk kimliği tarih sahnesine çıkıyordu. Örneğin; 1870'lerde yazılmış bir ders kitabında Türk soyundan bahsetmezken, bundan on yıl sonra yazılan bir kitap, Türkleri, Hintlileri ve Çinlileri Asya'nın üç büyük ulusu olarak anmaktaydı (Göçek, 2002:71).

Politik olarak ulus, "hem bir bireyler topluluğu olarak oluşturulan grup hem de diğer uluslara göre siyasal bir bireyi temsil etmektedir" (Aydın, 2018:232). Türk Dil Kurumu ise ulus kavramını milletin anlamadaşı olarak "çoğunlukla ve genellikle aynı topraklar üzerinde yaşayan aralarında, dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu" olarak tanımlanır. Dağınık kişilerden ulusal bir birlik yaratan milliyetçilik, aynı zamanda ulus devlet birimine geçişi de sağlayan bir ideoloji işlevi görmüştür. Tarihsel olarak bakıldığında ulus devletler savaş sonrası oluşur, ordu ve diğer güvenlik pratikleri merkezi iktidarın kurulmasında, kurumlaşmada belirleyici rol oynar (Aydın, 2018:231).

Bu bağlamda Türk milliyetçiliğinin oluşmasında siyasal örgütlenmelerin çok etkisi olmuş ve İttihatçıların bilhassa ordu üzerindeki egemenliğinin, onların daha etkili bir şekilde Türk milliyetçiliği yapmalarını kolaylaştırmıştır (Göçek, 2002:76).

B. Türk Milliyetçiliğinin Teorisyenleri

İttihat ve Terakki cemiyeti başta olmak üzere siyasal örgütlenmeler haricinde Türk milliyetçiliğinin doğuşunu etkileyen en önemli etken milliyetçiliğin teorisyenleridir. Yusuf Akçura, Ziya Gökalp ve takipçileri bugünkü Türk millî

bilincinin uyanmasında ve şekillenmesinde önemli roller oynamışlardır. Biz bu başlık altında Ziya Gökalp, Yusuf Akçura, Erol Güngör, Nurettin Topçu, Nihal Atsız, Seyyid Ahmet Arvasi ve Osman Yüksel Serdengeçti gibi isimlere değineceğiz. Son iki düşünür, din (İslâm) ve milliyetçilik arasında bir sentez oluşturma çabası içinde olmaları bakımından ayrı bir başlık açılacaktır. Bununla beraber akademik ve politik alanda bahis konusu yapılan din-milliyetçilik ilişkisini, milliyetçilerin ve Ülkü Ocaklarının bu ilişki açısından hangi ağırlıkta konumlandıklarını anlamak açısından, genel hatlarıyla bahsedilecektir.

1. Yusuf Akçura

Yusuf Akçura, bugün hâlâ akademik çevrelerde tartışılan Üç Tarz-ı Siyaset adlı makalesinde, yaşadığı dönemin Osmanlı devlet ve siyaset ortamını meşgul eden üç temel konu üzerinde durur (Karal, 1976): Değişik dini milletlerden bir Osmanlı ulusu meydana getirmeyi amaçlayan Osmanlıcılık, dine dayanan devlet yapısını öngören İslâmcılık ve ırka dayanan bir devlet yapısı öngören Türkçülük.

Akçura, makalesine başlarken bu her üç fikir akımının birbirine göre avantaj ve dezavantajlarını tartışır ve hangi fikir akımının devlet için en hayırlısı olduğunu sorgular. Akçura kesin bir cevap vermemekle beraber ibreyi Türkçülüğten yana bükerek, devletin Türk ulusçuluğu temelinde hareket edebileceğini söyler.

Akçura'ya göre (1976:20), II. Mahmut'un 'ben tebaamdaki din farkını ancak cami, havra ve kiliselerine girdikleri zaman görmek isterim' şeklinde özetlenebilecek Osmanlıcılık siyaseti, 1870-1871 Fransız-Rus savaşı sırasındaki Napolyon seferleri ile temel dayanaklarını yitirmiştir. Çünkü, Napolyon seferlerinden itibaren artık milliyetin esası din değil, ırk olmaya başlamıştır.

Osmanlıcılık siyasetinin başarısızlığı üzerine İslâmcılık akımı güçlenmiştir. Ancak Akçura (1976:26), İslâmcılık siyasetini diğer dinlerden dışladığı için Osmanlı ve Türklüğün menfaatine uygun olmadığını söyler; İslâmcılık akımı ile hem devletteki gayrı-müslimler dışlanır, hem de başka devletler kendi Müslüman tebaasını kaybetmek istemez.

Türkçülük akımı için Akçura biraz daha romantik bir dil benimser. Akçura'ya göre ırk temelli bir Türk siyasi milleti oluşturma fikri henüz yenidir. Akçura,

Benedict Anderson ve Hobsbawm'a paralel bir şekilde ne Osmanlıda ne de ondan önceki Türk Devletlerinde Türklük fikrinin mevcut olduğunu söyler. Türkçülüğün yeni oluşu onun İslâmcılık karşısında dezavantajlı olduğu anlamına gelir. Türk olanlar, Türklüğü öğrenmiş, kabul etmiş olanlar ve Türk olduğunu unutanlara bu bilinç uyandırılarak bir Türk birliğinin zor da olsa kurulabileceğini ifade eder.

Ancak zor da olsa birliğin kurulabileceğine inan Akçura'ya göre, birleşmesi olası Türklerin çoğu Müslümandır. Bu anlamda “İslâm dini, büyük Türk milletinin ortaya çıkışında (Akçura, 1976:34) önemli bir rol oynayabilir. Akçura, İslâm'ın milliyetçiliği geciktiren bir sistem değil, ona yardımcı olabilecek bir sistem olduğunu vurgular. Hatta Akçura, “dinin ırkın hizmetine girerek siyasi ve içtimai ehemmiyetini muhafaza edebileceğini” (Akçura, 1976:35) ifade eder. François Georgeon (2002:510), Akçura'nın bu yaklaşımının temelinde Tatar burjuvazisinde başlayan modernleşme ve dinin millileştirilmesi reformunun etkili olduğunu söyler: Onun düşüncesi, İslâm'ın ümmetçi dayanışmasının gücünü milliyetçilikle birleştirmektir; Türkler uzun tarihten beri İslâmiyet'e hizmet etmişlerdi ve şimdi sıra İslâmiyet'teydi (Georgeon, 2002:510).

Akçura'nın millet tanımının temelinde ırk ve dil vardır. “Millet, dil ve ırk birliğinden dolayı içtimai vicdanında birlik ve beraberlik oluşmuş insan topluluğudur” der Türkçülük kitabında (Akçura, 1978:35). Bu yüzden de Türkçülüğün ilk izlerini Tanzimat edebiyatında -bilhassa da dilde millileşme ve sadeleşmeyi savunan Şinasi ve Ziya Paşa'nın yazılarında- araması tesadüf değildir.

Akçura'ya göre Abdülhamit devrine gelindiğinde, padişahın bir çeşit İslâm birliği politikası gütmesi Abdülhamit'in nasıl ki Arap ve Arnavut milliyetçiliklerini engellemeye çalışmışsa Türlerinde Türk milliyetçiliği esasına dayanan bir politika gütmelerine engel olmak istediğinin kanıtıdır. Fakat o sıralarda sadece padişah ve hükümet değil aydın geçinen Batı Türklerinin çoğunluğu da milliyet fikrinin uygulanmasına karşı idi (Akçura, 1978,124). Akçura bu aydınların örneği olarak Ebüzziya Tevfik Beyi verir.⁸

Abdülhamit'i deviren 1908 inkılabı, Türk milliyetçiliğinin genişleme sahası bulduğu bir zaman dilimidir. Osmanlı inkılabı, Türklük için çalışmak isteyenleri bütün Türk aleminden İstanbul'a çekiyordu (Akçura, 1978:208). Mutlakiyet devrinde

⁸ Konu ile ilgili daha ayrıntılı olarak bkz. Akçura, 1978:125

hareket alanı bulamayan Türkçülük, meşrûtiyet devrinden başlayarak İkinci Dünya Savaşının sonuna doğru geniş bir hareket alanı bulmuştur. Akçura bu hareket alanını ‘Türkçülüğün teşkilâtlanma devresi’ olarak adlandırmaktadır. Çeşitli dernekler, ocaklar ve dergiler vasıtasıyla Türkçü fikirler geniş bir kesime hitap etmeye başlamıştır. Türk Yurdu, Türk Derneği, Türk Ocağı, Genç Kalemler gibi mühim dergi ve kuruluşlar bu dönemde kurulmuştur. Akçura’ya göre Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin başta Türkiye Büyük Millet Meclisi adıyla kurulmuş olması Türk milliyetçiliği açısından Türkçülük idealinin gerçekleşmiş olmasıdır.

2. Ziya Gökalp

Günümüzde hem milliyetçi çevrelerde hem de kendisi üzerine yapılmış akademik çalışmalarda “Türkçülüğün kurucu babası” olarak anılan Ziya Gökalp, Osmanlı’nın son demlerinde beliren farklı fikir akımlarından etkilenmiştir. Türkçü fikirleri edinmeden önce -doğduğu ve çocukluğunun geçtiği Diyarbakır’ın sosyo-politik yapısından ve ailesinden dolayı- İslâmî fikirler ile tanışmış, farklı dergi ve gazetelerde İslâm üzerine yazılar kaleme almıştır (Acet, 2014:77). Ancak 1912-1914 arasında Türk Yurdu dergisinde kaleme aldığı yazılarda Gökalp, döneminin diğer iki önemli akımı olan Osmanlıcılık ve Panislamizme karşı Türkçülük ve Batıcılığı vurgulamıştır (Ünüvar, 2002:29).

Gökalp, Türkçülüğün Esasları (1968:5) adlı çalışmasında, milliyetçiliğin memleketimizde ortaya çıkışından önce Avrupa’da iki farklı hareket halinde belirdiğini ifade eder. Buna göre; bu hareketlerin ilki, Avrupa’da geleneksel Türk çiniciliği, halıcılığı, marangozculuğu gibi kültürel üretimlere ilgi duyan Türkperestliktir, ikinci hareket ise Macaristan başta olmak üzere farklı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan Türkolojidir (Gökalp, 1968:5).

Avrupa’da bu gelişmeler yaşanırken aynı zamanda Abdülhamit’in iktidarı başlıyor ve İstanbul başta olmak üzere Osmanlı’da yeni fikir hareketleri ortaya çıkıyordu. Gökalp, bu dönemde Türk dili ve Türk kültürü üzerine çalışan ve aynı zamanda Şecere-i Türk adlı kitabı yayınlayan Ahmet Vefik Paşa’yı “Türkçülüğün ilk babası” (1968:8) olarak anmaktadır. Gökalp’in bu saptaması, Türkçülüğün ilk izlerini Tanzimat edebiyatı ve dilde sadeleşme hareketlerinde arayan Akçura’nın tezine paraleldir. Yine Aynı şekilde Gökalp de -Tıpkı Akçura gibi- Abdülhamit devrinin

başlangıcını Türkçülüğün susturulması evresi olarak anıyorken, Abdülhamit devrinin son demlerini ve takip eden meşrûtiyet hareketini Türkçülüğün yeniden doğuşu olarak tanımlar. Ancak hatırlatmak gerekiyor ki Gökâlî'e göre Türkçülüğün geri suskun olmasının -ya da daha doğrusu-, diğer fikir akımlarına göre biraz daha geç gelişmesinin tek sebebi Abdülhamit iktidarı değildir, Osmanlı Devletini Türkler oluşturuyordu ve Türkler imparatorluğu ayakta tutmak ve tehlikeye düşürmemek için sezgisel bir sakınmayla 'Türklük yok, Osmanlılık var' demiştir; "Türkler ulusallığı, 'var olan ulus' devletle aynı anlamda saydıkları için, toplumsal ve ekonomik varlıklarının soysuzlaştığını bilmiyorlardı (Gökâlî, 2013:12-13).

Ziya Gökâlî, yukarıda aktardığımız Rıza Nur gibi, dönemin düşünürlerinin devletin selametine aykırı olacağı için Türkçü fikirleri açıktan ifade etmekten kaçındıklarını ifade etmektedir. Ancak Gökâlî bu fikirden kaçınmanın pek mümkün olmayacağını da farkındadır. Zira yaşadığı dönem, milliyetçiliğin yükseliş devridir. Dünyanın hem Doğu'su hem de Batı'sı açıkça gösteriyor ki yaşadığımız dönem 'ulusallık yüzyılı'dır, bilinç 'ulusallık ülkü'dür, bunu yönlendirmeyen devlet, görev yapamaz; ulusallık duygusunun egemen olduğu toplumu, ancak ulusallığı ve ulusallığın beğenilerini benimseyenler idare edebilir (Gökâlî, 2013:12-13).

Ulusallık beğenisine bu denli kaçınılmazlık atfeden Gökâlî, ulusallık ülküsü güdecek olan toplumdaki millet tanımını da şöyle yapar: "Millet, ne kavmi, ne ırkı, ne coğrafi, ne irade, ne de siyasi bir zümre değildir. Millet lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek olan, aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşan bir zümredir" (1968:20). Anlaşılabacağı gibi Gökâlî'in millet tanımında din, kurucu bir unsur olarak görülmektedir. Burada kurucu derken din ve millet-milliyetçilik arasında bir hiyerarşi-hizmet ilişkisi değil, birbirleri arasında bir uyum bulunduğunu, Gökâlî'in konuya bu şekilde yaklaştığını ifade edilebilir. Gökâlî aynı uyumluluğu çağdaşlaşma için de ifade eder; Türklük, İslâm ve Çağdaşlaşma birbiri ile çelişmez, bunlar ihtiyaçtır ve " çağdaş bir İslâm Türklüğü" yaratmalıyız (Gökâlî, 2013:17).

3. Nihal Atsız

Türklüğün ateşli temsilcilerinden biri olan Hüseyin Nihal Atsız, ırk ve kan temelli bir milliyetçilik güder. Kendisini siyaseten ırkçı olarak

tanımlamaktan da geri durmaz. 1952’de Orkun dergisinde çıkan “Veda” adlı yazısında ırkçılığı milli savunma aracı olarak tanımlar ve ırkçılığın Anadolu Türklerinin içinde örf olarak yaşadığını söyler. Aynı yazısında ırkçılığın Türkçülerce prensip olarak benimsendiğini vurgulamıştır.

Atsız’a göre milletlerin hayatında üç evre ve üç değişmez kural vardır: büyümek, bağımsızlık ve birleşmek. Buradan hareketle Türkçülüğü, bütün Türklerin tek devlet halinde birleşerek her açıdan bütün milletlerden üstün ve ileri olma ülküsü olarak tanımlar ve ülkünün de değişmez iki unsuru olduğunu söyler: Irkçılık ve Turancılık (Atsız, 2002:1014). Ötüken’in 85. sayısında Kıbrıs üzerine yazdığı bir yazıda barış sözcükleri kullanmayı ve savaş karşıtı olmayı oyalayıcı yalanlar olarak tanımlamıştır.

Yıkılıp yeniden kurulan Türk devletleri tarih görüşünü eleştirmiştir. Ona göre yıkılan devlet değil, iktidarı kaybeden hanedanlıklardır: Osmanlı Devleti zaten yoktu, ortada bir Osmanlı hanedanı vardı ve yıkıldı, devlette sadece rejim değişti; her yıkılan hanedanı devlet olarak görürsek, Türklerin siyasal hayatta istikrarsız olduğu, uzun süre devleti yaşatamadığı sonucuna varırız (Atsız, 1941).

Atsız’a göre Türkçülük, Türk milliyetçiliği demektir. Türkçülüğün dört kaynaktan geldiğini ve bu kaynakların birleşerek bugünkü Türkçülüğü oluşturduğunu söyler (Atsız, 1964): Bu kaynaklar; kökeni çok eski olan Türk boyunun bilinçaltında yüzyıllardan beri yaşayan milliyetçilik, Tanzimat dönemindeki Türkçü hareketler, Osmanlı ve erken Cumhuriyete ihanet ettiği düşünülen bazı uluslara duyulan tepki ve Türklerin son 200 yıldır çektiği çilelerdir.

Turancılık konusun da ise Atsız heyecanlı ve emperyal bir tavır alır. Turancılığı reddeden romantizme karşıdır. “Türk milliyetçiliğinde bir Türk emperyalizmi halinde Turancılık yoktur” tezini reddeder. Ötüken’in üçüncü sayısında “Emperyalist değiliz de ne demek? Eski topraklarımızı kurtarmak isteği emperyalizm ise emperyalistiz” diye çıkarır.

Atsızın Turancı vurgusu yalnızca emperyalist ögeler taşımaz, aynı zamanda güçlü olanın ayakta duracağı sosyal Darwinist bir çerçeve taşır. “Millet adeta bilinçdışı olarak yayılıp dünyaya hakim olma arzusu taşır, fakat yayılırken başka milletlerin engeliyle karşılaşır, böylelikle de aralarında savaş başlar, sonunda da güçlü olanlar kazanır” der (Atsız, 2002:1013).

Nihal Atsız'ı diğer Türkçülerden ayıran en önemli nokta din meselesine bakışıdır. Yaygın kanının aksine Nihal Atsız İslâm dinine karşı olan biri değildir. İslâm'ın Türklüğün alameti farikası olmadığını söylemekle yetinir. "Hiç şüphe yoktur ki Türklerin dini Müslümanlıktır" der (Atsız, 2002:1016). Günümüz Müslümanlığının Türklerin eski dini olan şamanizmden birtakım unsurlar alarak bir Türk Müslümanlığı haline geldiğini vurgular.

4. Erol Güngör

1938 yılında Kırşehir'de doğan Erol Güngör' n İslamî bir çevrede yetiştiği söylenbilir. Eserlerine bakıldığında Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya  lken'den etkilendiği söylenbilir. Bilhassa kültür ve milliyetçilik arasındaki ilişkiyi tartıştığı eserlerinde Gökalp'i hem eleştirmekte hem de ona referans vermektedir.

Hayatı, kişiliği ve toplumsal ilişkilerine bakıldığında Erol Güngör hakkında iki farklı yoruma gidildiği görülmektedir (S zen, 2006:205). Buna göre, birincisi; Erol Güngör milliyetçi ideolojinin perde arkasında kalan ideoloğudur. İkincisi, Erol Güngör doksanlardan itibaren İsl mcılar tarafından keşfedilmiş ve kendisi bu keşfi yapanlarca dine dair fikirlerinin kötü milliyet iliklere karşı bir set oluşturduğu şeklinde yorumlanmıştır. Esas olarak Erol Güngör egemen milliyetçi ideolojinin, yani siyaseten angaje olmuş milliyetçilik anlayışının dışında kalır. Onun milliyetçi fikirleri akademik bir çerçeveye sahiptir. Daha sonra bahsedeceğimiz Serdenęe ti ve Arvası'nin benimsediği *avam* dili kullanmaz, akademik yönü daha güçlüdür.

Erol Güngör' n eserlerinde ağırlıklı olarak kültür, gelenek ve din (İslâm)  zerinde yoğunlaştığı görülür. Aksiyoncu bir milliyetçilikten ziyade akademik çerçevede ayakları yere basan bir milliyetçi tutum benimseyen Güngör, milliyetçiliği şöyle tanımlar:

"Milliyetçilik bir dış mesele olarak göründüğünde, yerli kültürün yabancı kültüre karşı çıkması şeklinde cereyan eder. Bir i  mesele olduğu zaman ise asıl iş memlekette milli birliğe engel olacak mahiyetteki ekonomik, politik ve kültürel farklılaşmaların en aza indirgenmesidir. Milliyetçilik ilk anlamda homojenlik ve milli birlik kazanma davasının adıdır" (Güngör, 1997:110).

Güngör, milliyetçiliği -Gökalp'ten beri gündemde olan- kültür üzerinden tanımlamaktadır. Nitekim en önemli kitaplarından birinin adının "Türk Kültürü ve

Milliyetçilik” olması tesadüf değildir. Güngör, özellikle de 1950’li yıllardan sonra hızla kapitalistleşen ve kentlileşen Türkiye içerisinde artan toplumsal ve politik farklılaşmanın asıl olarak çağdaş bir Türk milli kültürü kurmayı amaçladığını söyler. Çağdaş bir milli kültürün kurulması tartışmasını sağlam bir zemine oturtmak için de “Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik” adlı çalışmasında Gökalp’in kültür ve medeniyet ayırımına yeniden döner. Bu anlamda milli bir Türk kültürü yaratılmasının onun milliyetçilik düşüncesinin temelinde yattığı ifade edilebilir. “Milliyetçilik, milli kültürü bizzat bir medeniyet kaynağı haline getirmek ve cemiyeti soysuz değişmelerin açık pazarı halinden kurtarma hareketidir” (Güngör’den aktaran Yılmaz, 2002:651). “Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik” adlı çalışmasında Türkiye’de yaşanan toplumsal ve kültürel sorunların teknolojiye kaynaklanmadığını, kültürel yozlaşmanın temelinde Batı teknolojisinin alınmasının yatmadığını ifade eder. Bu yüzden de dönemin aydınları arasındaki kültür, teknoloji ve medeniyet tartışmalarında farklı bir konum alır. Batı medeniyetini kontrol etmek veya sansürlemek gibi bir politika gütmek yerine, Türkiye’de ayakları yere basan bir milli kültür yaratılmasının yollarının aranması gerektiğini söyler (Yılmaz, 2002:652).

Güngör milliyetçiliği kültür üzerinden okuduğu için milliyetçilik anlayışının temelinde bir de tarih olgusunu ekler. Tarihin toplumsal bir işlevinin olduğunu vurgular. Bunun da ötesinde milliyetçiliğin esas itibarıyla tarih hakkında bir yorum ve bu yorumlara bağlı olarak öngörülen pratikler olduğunu söyler (Güngör’den aktaran Yılmaz, 2002:656).

Çalışmalarına bakıldığında Güngör’ün Türk milliyetçiliği içerisinde hocası Mümtaz Turhan ve Ziya Gökalp çizgisini devam ettiren bir fikir adamı olduğu söylenebilir. Yılmaz’a göre, Gökalp ve Turhan geleneğini İslâm ve Osmanlı kültürü ile daha barışık bir şekilde liberal ve muhafazakâr bir şekilde tekrardan sentezleyen isimdir. Güngör, inkılapçı aydınların ve Gökalp’in Osmanlıyı ve İslâm geleneğini, o tarihsel dilimdeki kültürel birikimi dışlayan tutumlarını eleştirir ve Türk kültürünün bu evresinin de süreklilik içerisinde ele alınması gerektiğini vurgular. İnkılapçı ve gelenekçi düşüncenin kültür yaklaşımlarını sentezlemeye çalışır.

5. Nurettin Topçu

İkinci Meşrûtiyet'in hemen ardından Erzurum'da dünyaya gelen Nurettin Topçu gençlik yıllarını Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı ertesinin İstanbul'unda geçirir. Lise yıllarında okuduğu Mehmet Akif Ersoy'a büyük bir hayranlık duyar. Aynı zamanlarda -Vefa Lisesi yıllarında- felsefeye ilgi duymaya başlar ve liseden sonra eğitim için gittiği Fransa'da Maurice Blondel ve Bergson'un hareket felsefesinden etkilenir. Öyle ki Türkiye'ye döndüğünde “Hareket” isimli bir dergi çıkaracak kadar etkilenmiştir bu felsefeden.

Topçu'nun Hareket dergisi, esas itibariyle Topçu'nun Anadolu fikirlerin esasını, kavramsal çerçevesini tartıştığı bir mecraya dönüşecektir. Anadolu fikirleri çerçevesinde Topçu, Gökalp ve Akçura'nın Türkçü-Turancı fikirlerini eleştirir. Muhafazakâr bir nitelik taşıyan Anadolu milliyetçilik, “Anadolu toprakları üzerinde yaşayan Müslüman Türk milletini” esas alan bir akımdır (Yaşlı, 2017:75). Bu akımın önemli öncülerinden olan Topçu'ya göre Türklük ve İslâm bir bütündür. Milliyetçiliğimizin Esasları'nda (1978:20) şöyle der: “Türkçülüğün yapısından İslâm'ı ayırmak mümkün değildir”. Akçura'nın aksine İslâm ve Türklüğün karşılıklı olarak birbirlerini güçlendirdiğini söyler ama ibreyi İslâm'dan yana kırmayı da ihmal etmez. Topçu'ya göre “Türk milletinin hayatı kuvvet kaynağı İslâm'dır”. Topçuya göre İslâm kısa sürede Türklüğün yaşam damarlarını doldurarak Türk milletinin mevcudiyetinin temel unsurlarını harekete geçirmiştir (Topçu, 1978:4).

Eserlerine ve Hareket Dergisi'ndeki yazılarına bakıldığında Topçu'nun günün meselelerini esas olarak ahlak üzerinden tartıştığı görülmektedir. “Ahlak Nizamı” adlı çalışmasında “ortadan çekilip kaybolan bir ahlak nizamından” ve bu kaybın “hayatımızı çekilmez bir yük haline getiren ahlakî bir sefalet” yarattığından bahseder (Topçu, 2008:tanıtım bülteni). Bu ahlakî sefaletin kökeninde ise sermaye ve makineleşme vardır. Yaşlı'nın da ifade ettiği gibi, bu bakış Topçu'nun “muhafazakâr bir antikapitalist teori” inşa etmesini sağlar. Sermayeden “ne beden ne de ruhun eseri olan yabancı bir canavar unsur” şeklinde bahseder (Yaşlı, 2017:84). Mesele makinenin ahlakı nasıl deforme ettiğine gelince Topçu muhafazakâr bir özlem içerisinde: meydanlarda heykeller yoktu ama memlekette ümit vardı, insanlar

ümitlerinin peşindeydi çünkü insan insana hayranlık besliyordu, makinaya hayranlık henüz doğmamıştı (Topçu, 1978:162).

Batılı bir yaklaşım olduğunu iddia ettiği ırk temelli milliyetçilik fikrini reddeden Topçu, Türk toplumunun içine koyulan ırkçılık fitnesinin, birbirinden ayrı olması düşünülemeyecek olan Türklük ve İslâm'ı ebediyen yeryüzünden silinme tehlikesiyle karşı karşıya bırakıldığını söyler (1978:54). Bu tehlikeye karşı Topçu, “Türk milliyetçiliği için Rönesans yapma” ihtiyacından bahseder (1961:95). Ancak bu Rönesans milliyetçi fikirlerin revize edilmesinden ibaret değildir, bir tamamen yeniden doğuş anlamındadır. Bizim Rönesansımız (Topçu, 1961:132), aynı zamanda ruh dünyamızda bir Rönesans yapmak anlamına gelir. Bizim Rönesansımızın yolu ise geleneğin ihyasından geçer. Topçu, “cansız geleneğin paslı anahtarı vardı, onu da kaybettik” diyordu, dolayısıyla geleneğin ihyası, topyekün bir yeniden inşayı gerektirirdi (Bora, 2017:378). Milliyetçiliğimizin ihtiyaç duyduğu Rönesans bizi materyalist arzulardan (örneğin bir ırka mensup olma arzusundan) alıkoyar. Topçu'ya göre bir milleti oluşturan kuvvet, ortak emeller arasındaki görevlerdir ve bu görevler sadece ruhsaldır, maddî değil. Bu yüzden de Turancıların ırk temelli maddî misyonlar içeren milliyetçiliğinden (Türklüğün yüceltilmesi, ırk vurgusu vb.) uzak durmayı salık verir, zira ona göre ırk temeli üzerinden yükselen bir milli dava olamaz (Topçu, 1978:26).

Topçu ile özdeşleşen Hareket dergisi, en uzun entelektüel kadro yayınlarından biridir. 1939'da yayın hayatına başlayan dergi, Topçu'nun 1975'te ölümünden sonra da yayın hayatına devam etmiş ve 1981'e kadar yayınlanmıştır. Can ve Bora'ya göre yetmişli yılların sonuna kadar yayın yapan Topçu'nun izcileri, onun tezlerini uçsallaştırarak, siyasallaştırmaya çalışmışlar ve onun anti-Kemalist eleştirilerini radikalleştirdiler. Topçu'nun takipçileri Hareket dergisinde İslâm'la yoğrulmuş bir Türklük vurgusunu yapmaya devam ettiler, bu bakış açısına erken dönemlerde Ahmet Arvasi'de rastlanır. Hem Arvasi hem de Topçu'nun takipçileri Türklük ve İslâm'ın birbirlerinden ayrı şeyler olmadığını düşündükleri için Türk-İslâm Sentezi kavramına karşı çıkacaklardır. Bunun yerine Türk-İslâm Ülküsü kavramı kullanılır.

C. Muhafazakâr Milliyetçilik

Dinsel milliyetçilik Roma tanrısı Janus'a benzetilebilir: Bir yüzü milliyetçiliğe bakarken diğer yüzü dine dönüktür. Bu bakımdan din-milliyetçilik ilişkisi kritik bir önem taşımaktadır. Yusuf Akçura'nın, dinin milliyetçiliğin hizmetindeki bir sistem olması gerektiği yönündeki tezi göz önüne alınırsa; din milliyetçilik açısından içtimai bağları kuvvetlendirdiği ölçüde makuldür. Bu anlamda dinsel milliyetçiliğin asıl kaygısı bir dindarlık inşa etmek değil, dinin birleştirici, kimlik kurucu geleneksel bağlarından faydalanmaktır.

Tanıl Bora'nın Hobsbawm'dan aktardığına göre; din, kuruluş aşamasında ulus devlet formu için ön-milliyetçi bağları kuvvetlendiren bir sistemdir (Bora, 2003:99). Örneğin, Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa aşamasında ve milli mücadele yıllarında Mustafa Kemal'in geniş aktörlerden oluşan Anadolu hareketini örgütlemesinde, İslâm ile ittifak halinde bir milliyetçilik gütmüş olmasının payı büyüktür denebilir. Din bu dönemde erken milliyetçiliğin mayası işlevini görmüştür. Her şeyden önce İslâmcı hareketin temelinde, dinin birinci önemde hatta kurucu etken sayıldığı bir Türk milliyetçiliğinin ortaya çıktığı rahatlıkla kabul görür (Kaymak ve Aykaç, 2014:342).

Tek parti döneminden Demokrat Parti'nin 1950'de iktidarı ele geçirmesine kadar derin bir sessizliğe gömülen İslâmî söylem, soğuk savaşın derinden hissedildiği antikomünist politika zamanlarında yeniden sahaya çıkacaktır. Türkiye'de milliyetçiliğin din ile daha açıktan ilişki kurmaları da bu döneme denk gelecektir.

14 Mayıs 1970 yılında kurulan Aydınlar Ocağı bünyesinde faaliyet gösteren bazı milliyetçi-muhafazakâr yazarlar, 1970'li yılların ortalarından itibaren adına "Türk-İslâm Sentezi" dedikleri ideolojik bir çerçeveden bahsetmeye başlarlar. Aydınlar Ocağı'nın hazırladığı "Milli Kültür Plânlaması" raporunun Devlet Plânlama Teşkilatı'nın "Milli Kültür Komisyonu" raporuna eklenmesiyle, Türk-İslâm Sentezi devlet politikası içinde de itibar kazanmaya başlamıştır.

Aydınlar Ocağının kurulduğu tarih, Türkiye'de İslâmîleşmenin yoğunluğunun giderek arttığı bir zaman dilimine denk düşmektedir. 1950'li yıllardan başlayarak 1970'lerin ortasında doruğuna çıkan antikomünizm, Türk sağının üç halini

(milliyetçilik, muhafazakârlık, İslâmcılık) oluşturan İslâmcılığın diğer iki hal arasındaki ortak payda olmasıyla (Yaşlı, 2017:150), daha doğrusu diğer iki halden daha fazla öne çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Antikomünist mücadele bu dönemde “din elden gidiyor” motivasyonu etrafında İslâmî söylemin artışı ile beraber yürümüştür. Bu teyakkuz hali, milliyetçi-muhafazakâr entelijensiyada, ideolojik hegemonya adına araç yaratma ihtiyacını doğuracak ve ortaya Aydınlar Ocağı’nın Türk-İslâm Sentezi çıkacaktır (Yaşlı, 2017:151). Yaşlı’ya göre Aydınlar Ocağı 1970’li yıllar boyunca bir yandan sosyalizmin hegemonyasına karşı, özellikle devlet aygıtını ve bürokrasiyi etkileyecek bir karşı-hegemonya projesi geliştirirken, öte yandan ders kitapları yazımı aracılığıyla devletin ideolojik aygıtlarını kullanma ve böylece milliyetçi-muhafazakâr nesiller yetiştirme işine girdi. Seyyid Ahmet Arvasi ve Osman Yüksel Serdengeçti bu politik ortamda İslâmcı-milliyetçi eserlerini yazdılar ve Ülkücü gençler arasında popülerleştirdiler.

1. Seyyid Ahmet Arvasi

1932 Van doğumlu olan Arvasi, 1960’lı yılların ortasından itibaren ilk milliyetçi eserlerini vermeye başlar. Bu yıllarda Alparslan Türkeş ile tanışır ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi’ne katılır, yazdığı kitaplar ile Ülkücü gençler arasında tanınmaya başlar. Arvasi, Aydınlar Ocağı bünyesindeki diğer düşünürlerin aksine “Türk-İslâm Sentezi” kavramını kullanmaz, onun yerine “Türk-İslâm Ülküsü” kavramını kullanır. Türk-İslâm Ülküsü adını verdiği kitapta bu bilinçli seçime şöyle açıklık getirir: Din ve millet birbirine zıt değerler değildir; ‘sentez’ tez ile antitez arasında söz konusu olduğu için, bunun yerine ‘Türk-İslâm Ülküsü’ kullanımı uygundur (Arvasi, 1979:10).

Akçura’nın İslâm’ı Türklük lehine araçsallaştırdığı Üç Tarzı Siyaset makalesindeki kabulün aksine Arvasi Türklük ile İslâm arasında her daim bir ilişki bulunduğu tezinden hareket eder. Hatta Arvasi, Türk-İslâm Ülküsü adını verdiği kitapta ekonomi, gündelik hayat ve politik konuları tartışırken Türkçülükten ziyade İslâm’a odaklanmıştır. Akçura’nın aksine onun ülküsünde İslâm Türklükten önde gelmektedir.

Arvasi, Türklerin kılıç zoruyla İslâm'a geçtikleri tezine de karşı çıkar. Ona göre Türkler eski devirlerden beri tek Tanrı'ya inanan bir milleti, sanki Türkler asırlarca hep İslâm'ı aramış gibidirler (Arvasi, 1979:93). İslâm'ı "international" değil "universal" olarak tanımlayan Arvasi (1979:95), İslâm'ı kültür ve medeniyete şekil ve ruh veren bir üst sistem olarak görür ve İslâmiyet'ten gayri dinlere yönelen Türk boylarının Türklüklerini yitirdiğini iddia eder. Arvasi, İslâm'la Türklüğün kaynaşmasının karşılıklı olarak hem İslâm'a hem de Türk dünyasına fayda sağladığını ifade eder (1979:96). İslâm'ı Türkçülüğün hizmetine koşturan Akçura'nın aksine Türklerin İslâm'a en büyük hizmetleri veren millet olduğunu hatırlatır (1979:96). Türk-İslâm Ülküsü adlı çalışması boyunca "Türklüğün İslâm'la şereflenmesi ve Türklerin İslâm'a yaptığı hizmetler" söylemini analizlerinin merkezine koyar. Türklerin ezelden beri İslâm'ı aradıklarını ve İslâm ile şereflendiklerini ifade eden bu ön kabul ile Arvasi, "kafasını Durkheim sosyolojisine teslim etmiş yarı-aydınların" (Arvasi, 1979:97) Türklerin de bir klan dönemi yaşadığı ve bu klan döneminin toteminin de kurt/bozkurt olduğu tezine sert bir şekilde karşı çıkar. Ona göre Şamanist bir gösterge olan bozkurt, inanç itibarıyla İslâm'a hazır olan tek tanrılı Türklerin totemi olamaz (1979:100). Türk milliyetçiliğinin rotası Şamanizm değil (Atsız ile ayrıştığı noktadır bu) Allah ve peygamberinin yoludur (1979:101). Türk milleti, İslâmiyet'i hem bir ideoloji hem de din olarak kabul etmiş, tarih de ikisinin birlikte güçlendiğini ortaya koymuştur (Arvasi, 1980:302).

Yeni milliyetçi zamanlarda İslâm ümmetinin birliğini bozacağı endişesiyle millet kavramına yer olmadığı yönünde bir ön kabul vardır. Ancak Arvasi -tıpkı Gökalp gibi- İslâmiyet'in milletleri inkar etmediğini, aksine milletleri nitelikleri içinde tutarak geliştirdiğini söyler (1979:95). Ancak Arvasi'nin burada millet kavramını biyolojik anlamda kullanmadığını da hatırlatmak gerekiyor. Türk-İslâm Ülküsünü biyolojik ırkçılık üzerinden inşa etmekten kaçınan Arvasi "içtimai ırk" kavramını kullanır. Bu kavram onun milliyetçilik anlayışının temelidir. İçtimai ırk, adından da anlaşılacağı gibi biyolojinin değil sosyolojinin konusudur; milleti oluşturan ailelerin, sınıfların tabaka ve bireylerin 'soybirliği şuuru'dur (Arvasi, 1979:137). Biyolojik ırkçılığın bölücü ve parçalayıcı niteliği karşısında birleştirici bir kavram olan içtimai ırk kavramı ile Arvasi, asimilasyon fikrine sıcak bakar ve Türk

içtimai ırkı içerisinde “kız alıp verme” pratiği sayesinde erimleri olumlar (1979:138).

Arvasi tarihi milletler üzerinden okumaktadır. Toplumsal sınıfları dışlamaz ancak onları Türklük üzerinden tanımlar (Türk işçisi, esnafı, bürokrati vs.) ve onların Türk milletini ve devletini teşkil ettiklerini vurgular (1979:147). Milliyetçilik duygusunun ancak kendisine saldırıldığında ve bir tehlike ile karşılaştığında kendisini göstereceğini söyler. Milliyetçilik duygusu tehlikede olmadığı zamanlarda kovandaki barut gibidir, fakat kendisine ateşle yaklaşıldığı zaman düşmanın beyninde patlar (1979:145). Bu reaksiyoner milliyetçi duygu vurgusuna rağmen Arvasi’nin milliyetçilik tanımı romantik ve sakindir: “Milliyetçilik, bir milletin kültürel, sosyal, iktisadi ve siyasi bağımsızlık şuuru içinde kendini güçlü ve mutlu kılma iradesi ile insanlık aleminde kendine şerefli bir mevki edinme davasıdır” (1979:243). Arvasi milliyetçiliği psikolojik olarak mensubiyet duygusu üzerinden tanımlar ve şöyle der: “Bu sebepten olacak, Yüce Peygamberimiz (O’na salat ve selam olsun) ‘kişi kavmini sevmekle suçlanamaz’ diye buyurmuştur” (1980:298). Mensubiyet duygusundan filizlenen bu milliyetçi şuurun eğitim aracılığıyla verilmesi gerektiğini söyler. Çünkü milliyetçilik yalnızca duygudan ibaret değildir, onun fikrî ve ideolojik mesajlara ve buna uygun düşecek aksiyon ve teşkilata da ihtiyacı vardır (Arvasi, 1980:299). Böylesi bir pedagojik süzgeçten süzen Türk-İslâm Ülkücüsünün temel özellikleri şunlardır (Arvasi, 1980:277-278):

- Türk İslâm Ülkücüsü küçük politika yapmaz
- Türk İslâm Ülkücüsü, Türk milliyetçisi olarak milliyetinin kültürel, iktisadi ve siyasi açıdan güçlenmesini ve bütünleşmesini temin etmek için kadrolaşır
- Türk İslâm Ülkücüsü, milletini mutlu ve devletini güçlü kılmak için savaşı
- Türk İslâm Ülkücüsünün şu veya bu yabancı ideolojilerle ilgisi yoktur.
- Türk İslâm Ülkücüsü sanat, fikir, kültür, medeniyet, toplum, iktisat, ilim ve siyaset konularında orijinal ve yepyeni mutlu bir sentezin takipçisidir.

2. Osman Yüksel Serdengeçti

Politikacı, şair ve gazeteci kimlikleri ile tanınan Osman Yüksel Serdengeçti (gerçek adı Osman Zeki Yüksel’dir, Serdengeçti soyadını ise 1947-1962 yılları

arasında çıkardığı Serdengeçti dergisiyle isminin özdeşleşmesi sonrasında alır) 1917 yılında Antalya’da doğmuştur. İslâmcı bir ailede yetişen Serdengeçti’nin önemli eserlerini vermesi tek partili dönemin sonlarına denk gelmektedir. Bu eserlerinde yoğun bir şekilde tek parti yönetimini, İsmet İnönü’yü ve kimi zaman da isim vermeden Atatürk’ü sert bir şekilde eleştirmiştir. Bilhassa köy enstitüleri, solcuları kollamak ve mukaddesatı yıkıcı diğer eylemlere verdikleri desteklerden ötürü Hasan Ali Yücel figürünü eleştiri tahtasına oturtur. Dönemin solcu figürleri ile kavgalıdır. Özellikle de Sabahattin Ali’ye hem yazılarında hem de fiziksel olarak saldırmaktadır. Serdengeçti dergisinin birinci sayısında Sabahattin Ali ve Ali’nin çıkardığı Marko Paşa dergisini moskof uşağı ve ajanı olmakla suçlar ve dipnotta Sabahattin Ali’yi yumruklayıp gözlüklerini kırdığını hatırlatır (Serdengeçti, S.1, 1947:16).

Serdengeçti dergisinin mottosu “Hakka tapar, halkı tutar” şeklindedir. Bu İslâmcı ve popülist vurgunun ön plânda olduğu derginin ilk sayısında milliyetçilik anlayışını şu şekilde özetler:

“Serdengeçtiler kelimenin tam anlamıyla milliyetçidirler. Milliyetçilik bizim için vasıta değil, bizatihi bir gayedir. Millet, milliyetçilik, vatan, mukaddesat gibi kelimelere sığınıp milliyetçiliği şahsi menfaatlerine, büyük servetlere ve yüksek makamlara ulaşmak için vasıta olarak kullanan sözde yurtseverlikten biz temiz niyetli Türk gençleri olarak nefret ediyoruz. Bizim milliyetçiliğimiz özel vagon, yüksek mevki, bol harcırah milliyetçiliği değildir. Hakka tapan, halkı tutan bir milliyetçiliktir” (Serdengeçti, S.1, 1947:3).

Serdengeçti, popülist muhafazakâr-milliyetçi söylemin en önemli temsilcilerinden biridir. O bağır yanık Anadolu çocuğu, halkın çocuğu, bu memleket uğruna toprağa düşmüş şehit oğlu şehitlerin çocuğudur, onların sesini temsil ediyordur. Serdengeçti dergisinin ilk sayısında İstanbullu aydınlar ve Anadolu köylüsü dikotomisi üzerinden popülist bir söylem geliştirir: “İstanbul dolaylarında yetişenler kadim Anadolu sakinlerinin ruhunu bi türlü anlayamadılar. Ona tepeden indiler ve tepeden baktılar, onunla oyun oynadılar. Kendi isteklerini milli istekler gibi gösterdiler” der (Serdengeçti, S.1, 1947:3). Türkçülüğün ikinci dünya savaşı evresinde pratiğe döküldüğü dönemlerde Türkçü aksiyonların içinde yer alan Serdengeçti, Türkçülük-Turancılık davasından da yargılanmıştır. Tanıl Bora’ya göre Serdengeçti bu dönemde Türkçülüğün alışılmışın dışında bir temsilcisidir, Türkçülüğü hem popülist hem de dini muhafazakâr çizgiye girmesini sağlayarak, milliyetçi muhafazakârlığın geniş çatısına katkıda bulunmuştur (Bora, 2017:286).

Serdengeçti, 1950'lerden başlayıp 1970'lerde doruğuna varan dindar milliyetçi popülist söylem ve pratiğin bayraktarlığını yapan bir düşün ve *dava adamıdır*. Serdengeçti dergisinin ilk sayısında “Serdengeçtiler” olarak adlandırdığı genç arkadaşlara şöyle seslenir: “Serdengeçtiler, her türlü fenalıkla ve kötülükle savaşmak için ortaya atıldılar, ilhamlarını Allah sevgisinden, millet sevgisinden ve vatan sevgisinden alıyorlar (...) bu topraklarda bu toprak için toprağa düşenlerin çocuklarını iktidara getirmek istiyorlar” (Serdengeçti, S.1, 1947:3).

Osman Yüksel Serdengeçti, milliyetçi cenahta sıklıkla kullanılan “*Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman'ız*” sözünü de ilk kez kullanan kişidir (Serdengeçti, S.1, 1947:3). Bu formülasyonla Türklük ve İslâm arasında bir sentez kurmaya çalışsa da bu her iki düşünceyi farklı zamanlarda farklı derecelerde benimsediği de görülmüştür. Örneğin Nihal Atsız'ın fikirlerini desteklemiş, hatta Serdengeçti dergisinin son sayısında ona olan sevgisini ve hayranlığını ifade edip Atsız'ın bir konuşmasını da dergisinde yayınlamıştır.

Serdengeçti Türk sağının farklı hallerine eklemlenmekle kalmamış, aynı zamanda sağın farklı partilerinde de aktif siyasete atılmış, milletvekilliği yapmıştır. Demokrat Parti'nin devamı olan Adalet Partisi'nde başladığı siyasi kariyerini CKMP, MHP ve İslâmcı Necmettin Erbakan'ın Milli Selamet Partisi'nde devam ettirmiş ancak esas olarak MHP çizgisinde kalmıştır. Onun popülist dilinin milliyetçiliğinin literatürüne akademik bir katkıda bulunduğunu söylemek güçtür, hiçbir zaman Gökalp, Akçura vb. gibi bir ideolog olmamıştır, zaten öyle olmak da istememiştir. Kullandığı dil onun bağırı yanık bir Anadolu çocuğu olmasından kaynaklı ayrıcı özelliğidir. Serdengeçti dergisinde kullandığı dil ve edayla, Türkçü milliyetçiliğin ve faşist söylemin popülerleşmesinin ve taşralılaşmasının yolunu açmıştır (Bora, 2017:290).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKÜ OCAKLARI

I. MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ'NİN TARİHİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çok partili hayata geçilmesi ile beraber Türkiye'de yeni parti teşkilatlanmaları hız kazanmıştır. Bu dönemde kurulan en önemli partiler CHP'den ayrılan kişilerin kurduğu Demokrat Parti ve Demokrat Parti'den ayrılanların kurduğu Millet Partisidir (MP). Millet Partisi, 1950 seçimlerinde tek sandalye kazanabilmiştir; Demokrat Parti iktidarı tarafından 1953'te dini siyasal amaçlarla kullandığı gerekçesiyle kapatılmıştır (Zürcher, 2009:326). MP kapatılınca, bu partinin kurucu üyelerinden olan Osman Bölükbaşı MP'nin devamı niteliğindeki Cumhuriyetçi Millet Partisi'ni kurmuştur. 1952'de kurulan Türkiye Köylü Partisi'nin Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne katılmasıyla yeni parti Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) adını almıştır. Alparslan Türkeş ve kendisi gibi 27 Mayıs İhtilali'nden sonra Milli Birlik Komitesi'nden tasfiye edilen arkadaşları Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Ahmet Er ve Dündar Taşer'in CKMP'ye katılması ile bu partinin kaderi değişmiştir. Türkeş önce 1965'te Parti genel başkanlığına seçilmiş, daha sonra da 1969'da Parti'nin adını Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir (Sanlı, 2017:373).

A. MHP'nin Kuruluşu ve İdeolojik Temelleri

Milli Mücadele başarıyla sonuçlanıp Cumhuriyet kurulduktan sonra, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere Cumhuriyet'in kurucu elitleri katı bir laiklik programı izlemiş ve dinin kamusal alandan neredeyse silinip özel alana taşınmasını sağlamışlardır. Bu dönemde çıkarılan yasalarla türbeler, tekke ve zaviyeler kapatılmış, din temelli propaganda yaptığı gerekçesi ile çok partili hayata geçiş denemesinin ilk partileri olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmış ve irticaya destek vermekle suçlanan Serbest Cumhuriyet Fırkası kendisini feshetmiştir. Daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte yeniden çok partili hayata geçilmiştir. Bu geçişle birlikte CHP laiklik programından birtakım ödünler vermiş,

MEB bünyesinde din adamı yetiştirilmesi, türbelerin tekrar ziyarete açılması, ilkokullarda seçmeli din derslerine yer verilmesi dinin kamusal alanda kısmen de olsa -devlet denetiminde- görülmesinin önü açılmıştır (Karpaz, 2013b:167).

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti, iktidarının ilk yıllarında laiklik programından tamamen taviz vermemiş olsa da ezanın tekrar Arapça okumasını kararlaştırmak, imam hatip okulları açmak ve CHP'nin ilkokul müfredatına koyduğu seçmeli din derslerini zorunlu hale getirmek gibi uygulamalarla, geleneksel İslamî grup ve kesimlerde sempati uyandıracak bir politika yürütmüştür. Bu dönem özellikle Soğuk Savaş'ın en sert zamanları olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Sovyetler Birliği ile kurulan yakın ilişkiler Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşında tarafsız kalmasıyla gerginleşmiş, 1945 yılında süresi dolan dostluk anlaşmasının tekrar imzalanması konusunda Sovyetlerin talepleri (Kuzeydoğu Anadolu'dan toprak ve Boğazlarda Türk-Rus savunma gücü kurulması gibi) Türkiye reddetmiştir, bununla beraber Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'yi giderek daha fazla desteklemeye başlamıştır (Zürcher, 2009:306-307). Batı bloğunun bir üyesi olan Türkiye için bu dönemde anti-komünist mücadele, en önemli siyasi motivasyon olmuştur. Bu dönemde Demokrat Parti önderliğinde yürütülen antikomünist mücadele söylemi; dinsel söylem ve eylemlerin artışı takip etmiştir. Hatta bu dönemde DP ve CHP birbirlerini komünizm karşı yumşak davranmakla suçlamıştır (Zürcher, 2009:313). Aynı zamanda Kıbrıs meselesi vesilesiyle milliyetçi söylemler de bu dönemde artış göstermiştir.

1969'daki CKMP kongresine kadar seküler milliyetçi söylem benimseyen Alparslan Türkeş, bu kongrede Osman Yüksel Serdengeçti'nin "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman" formülasyonunu benimsemiştir (Sanlı, 2017:372). Partinin resmî/gayrı resmî gençlik örgütü de dini söylemler kullanarak antikomünist mücadeleye dâhil olmuştur. Partinin adı da bu kongrede Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) olmuştur. Ancak MHP'nin muhafazakâr milliyetçilik benimsemesinin nedeni sadece antikomünist mücadeleye eklemlenme olarak değil, aynı zamanda parti tabanını genişletme amacıyla yapılmıştır. Siyasete girdikten sonra 'kademeli' olarak 'muhafazakârlaşan/İslâmîleşen Türkeş, bu kongrede kurumsallaşma yoluna giderken, hem taban hem de kamuoyu tarafından 'beklenen' amblem ve isim değişikliğine gitmiştir (Sanlı, 2017:370).

CKMP'nin 1969 Adana Kongresi, esas itibariyle bir sentez arayışının neticesidir. Orta ve Doğu Anadolu taşrasında orta sınıf tabanına dayanan milliyetçi-muhafazakâr bir parti olan CKMP'nin (Bora, 2002:689), Nihal Atsız çizgisindeki soy Türkçü, İslâm'ı dışlayan bir söylem ile tutunabilmesi neredeyse imkânsızdı. 1969 Kongresinde partinin adı Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiş, Parti amblemi olarak da hem İslâm hem Osmanlı medeniyet ve tarihini simgeleyen, kırmızı zemin üzerine beyaz işlenmiş üç hilâl benimsenmiştir (Ayvazoğlu, 2002:574). Nihal Atsız ve diğer Türkçüler ile MHP'nin ayrılması da bu süreçte yaşanmıştır. Türkeş'in eski arkadaşlarıyla (Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal) bu süreçten sonra yolları ayrılmıştır (Erken, 2014:141).

MHP'nin ideolojik temellerinin aslını korporatizm, toplumcu milliyetçilik ve devlet-i ebed müddet felsefesi oluşturmaktadır. Kısaca meslek birliklerinin üretim süreçlerini düzenlediği sistem olarak tanımlanabilecek olan korporatizm, lonca sistemi ile benzerlik göstermektedir. Toplumu bir organizma olarak ele alan ve bir organizmayı eller, ayaklar gövde, kafa vs. gibi uyumlu çalışmasını vurgulayan korporatizm, siyasi bir yaklaşım olarak toplumun ortak dayanışma ve ortak çıkar temelinde ele almak anlamına gelmektedir (Göker'den aktaran Eser ve Yüksel, 2012:182). Türkeş, Devlet Gazetesi'nde yayınlanan bir konuşmasında MHP'nin her şeyden önce, “milli ahlakımızın ve dinimizin en iyi şekilde ifade ve uygulanmasını bulduğu milli zümre” olarak tanımladığı kuvvetli bir esnaf ve sanatkar zümresi yaratma arzusunda olduğunu söylemiştir (Türkeş, 2009a:50). Kapitalizme ve sosyalizme karşı olan bu esnaf birlikleri sistemini de “Üçüncü Yol, Dokuz Işık Yolu” olarak tanımlar. Türkeş'in “Dokuz Işık Doktrini”ne göre millet, köylüler, işçiler, işverenler, memurlar, esnaf ve sanatkarlar, serbest meslek sahipleri gibi altı sosyal dilimden oluşur (Can, 2002:685). Bu toplumsal tabakalardan her biri kendi korporasyonunu kuracak ve böylece milliyetçi-toplumcu dayanışma düzeni inşa edilecektir. Nitekim Türkeş gerçek milliyetçiliğin bu toplumsal-organizmacı uyumdan geçtiğini vurgulayan bir söylem benimser: Millet canlı bir organizmadır, bu organizmada her bireyin bir yeri ve görevi vardır, bunun gibi iyi bir devlet yönetimi de milleti meydana getiren ferdi ve toplumsal sınıfları diğerlerinden üstün görmez; savunduğumuz milliyetçi toplumsal sistem, Türk milletini sınıflara bölmez ve kutsal bütün olarak görür (Türkeş, 2009b:106-107).

Bu kutsal bütün, kendisinden daha kutsal olan bir üst-sistem olarak devleti var eder. Yetmişlerin çatışma ortamında Ülkücüler arasındaki en popüler slogan “kahrolsun düzen, yaşasın devlet” şeklindeydi. Bu slogan, devletin yönetici elitlerine meydan okurken, devlet yöneticilerini devletten ayıran, böylece devlete ezel-ebed var olan ve her daim de var olacak olan bir kutsiyet biçer. Kişiler, mevkiler ve sistemler gidicidir, ama Türk devleti ebediyete kadar yaşayacaktır. Ülkücü ideolojide “Türk Devleti” tarihsel şahsiyeti ve sürekliliği olan organik bir varlık olarak tasavvur edilir, Türk devletlerinin aslında bir tek ebedî-ezelî Türk Devleti’ni ifade eden bir devamlılık silsilesini oluşturduğu iddia edilir (Can, 2002:682). Bu şekildeki bir bakış açısı, Nihal Atsız’ın yukarıda özetlediğimiz tarih okumasına paraleldir.

Günümüzde MHP’nin yetmişlerdeki parlamento dışı siyaseti terk ettiği görülmektedir. Seksen sonrasında Türkeş ile başlayan parlamenter sistem içinde ılımlı siyaset yapma politikası, militanlaşmanın da azalmasını sağlamıştır. Devlet Bahçeli dönemi ile beraber militan sokak siyasetinin terk edildiği de gözlenmektedir. Nitekim Bahçeli’ye göre “sokak karanlık ve kirlidir, sokakta kim kimdir bilinmez, gençler sokağa heves etmemeli, sokakta bulunmayı üstünlük zannetmemeli ve sokak yerine sandığı tercih etmelidirler” (Bahçeli, 2014).

B. Alparslan Türkeş Dönemi

1917 yılında Lefkoşa’da dünyaya gelen Alparslan Türkeş, 1932 yılında ailesi ile İstanbul’a göç etmiş ve geldikten bir yıl sonra askerlik mesleğini icra edebilmek için Kuleli Askeri Lisesi’ne başlamıştır (Cengiz, 2018a:16; Uzman, 2018:227). Harp okulunu bitirdikten sonra 1939’da teğmen olan Türkeş, 1944 yılında Türkçülük-Turancılık davasında tutuklanmış ve yargılanmıştır. Ancak yargılama sonucunda herhangi bir ceza almadığından bu dava onun askerlikte yükselmesine engel olmamıştır. Türkçülük-Turancılık davası ile birlikte kamuoyu Türkeş’in adını duymaya başlamış, 27 Mayıs İhtilali ile de bildiriye okuyan ‘kudretli Albay’ olarak tanınmaya başlamıştır ve İhtilal’in lideri olduğunu söylemiştir⁹ (Yanardağ, 2002:27).

Türkçülük-Turancılık yargılamalarından sonra askerlik yapmaya devam eden Türkeş, 1948-1960 yılları arasında subay olarak belirli aralıklarla Amerika’da

⁹ Ancak Suphi Karaman Türkeş’in ihtilâldeki rolünün etkisiz olduğunu ifade etmektedir (Pekmezci ve Büyükyıldız, 1999:34).

bulunmuş ve burada birtakım eğitimler almıştır. Türkiye'nin NATO'ya girmesi ve Amerika ile ittifak yapmasından sonra bu eğitimler, antikomünizmle mücadelede kullanılacak olan düşük yoğunluklu harp eğitimi şeklini almıştır. Nitekim Türkeş bu eğitimleri pratiğe dökmüş ve Ülkücü teşkilatlanmanın ilk adımlarını atmış, ya da buna gayri resmî öncülük etmiştir (Cengiz, 2018a:209). Ülkü Ocakları, kuruluşundan 12 Eylül darbesine kadar, komünizmle mücadelenin en etkili aracı olmuştur. Gençlere büyük önem veren Türkeş, bu dönemde ülkücü gençlerin çoğu eylemini desteklemiştir. Ülkücülerin bu dönemde solcular ile girdiği çoğu eylem her iki taraftaki tansiyonun yükselmesinden kaynaklanan bir şiddet boyutuna varmıştır. 1969'a kadar karşıt görüşlü öğrenciler arasındaki rekabet fikir tartışmaları ağırlıklıydı ancak bu tarihten itibaren şiddet olayları görülmeye başlanmıştır (Erken, 2014:139).

Yanardağ'a göre rejimin antikomünist tehdit algılaması Türkeş ve MHP öncülüğünde Ülkücülerin eylemlerinin önünü açmıştır (Yanardağ, 2002:42). 1969'daki CKMP büyük kongresinde "gençlerimizin (ülkücülerin) saldırgan oldukları yalandır, iftiradır" dedikten sonra ülkücülerini şöyle savunur: Bazı komünistler dövülmüştür, fakat dövülenler milleti köleleştirmek isteyen, Allah'a küfür edenlerdir; ülkücülüğün hazzını yaşayan bozkurtlar meşrû savunma yapmıştır, kendilerine teşekkür eder ve bunu şerefli vazife sayarım (Türkeş, 2009c:33) demiştir.

Komünizmle mücadelede kullanılan bu *meşrû şiddeti sahiplenme*, 1971 muhtırasından başlayarak 1980 askerî darbesine kadar devam etmiştir. Bu sahiplenme Türkeş ve MHP'ye özgü değildir. Türkiye'de sağ siyasete angaje olmuş tüm politik aktörler bu mücadeleyi destekleyici söylemler kullanmışlardır (Meşe, 2017:281). Ancak 1980 askerî darbesi, sokağı siyasete kapatınca hem Türkeş hem de ülkücü camia parlamenter sisteme eklemlenmenin yollarını aramış, şiddeti politik hayatlarından aşamalı olarak çıkarmışlardır. Metin Turhan'ın 1963-1997 arasında yayınlanan 13 dergi ve 18 gazeteyi tarayarak hazırladığı "Bilinmeyen Yönleriyle Alparslan Türkeş" adlı çalışmaya bakıldığında bu radikal söylem değişikliği göze çarpmaktadır. Söz konusu çalışma Türkeş'in konuşma ve demeçlerini gazete ve dergilerde yayınlanan başlıkları ile arşivlemektedir. Bu başlıkların içeriğine bakıldığında Türkeş'in 1960 ihtilâlinde 1980 darbesine kadar olan süreçte yoğunluklu olarak savaş, şiddet, çatışma, saldırı vb. güzergahlarda giden bir söylem

benimsediği görülmektedir. Oysa 1980 askerî darbesi sonrası hem iç politika hem de dış politikaya yönelik itidal çağrılar yaptığı, barış ve kardeşliğe vurgu yaptığı, ülkücülere kesinlikle şiddet ve terörden uzak durmaları yolunda çağrılar yaptığı görülmektedir. Kamuoyunun geniş bir yelpazesi, 1980 sonrası, denetimindeki radikal ve fanatik kitle potansiyelini doksanlarda Kürtlere karşı kışkırtmayarak, devlet ve PKK arasındaki çatışmaların sivil bir savaşa dönüşmesini engellediği savıyla onun bilge duruşunu takdir eder (Bora, 2002:694).

C. Devlet Bahçeli Dönemi: Yeni Liderlik

Alparslan Türkeş'in 4 Nisan 1997'de ölümüyle, MHP'de yeni liderin kim olacağı tartışması başlamıştı. Yasal olarak da Türkeş'in ölümünden sonraki 45 gün içinde yeni genel başkanın seçilmesi gerekiyordu. Hem kamuoyunda hem de parti içerisinde Türkeş'in oğlu Tuğrul Türkeş'in yeni genel başkan olacağına kesin gözüyle bakılıyordu. Ancak tarih bu şekilde ilerlemedi ve olaylı iki kongre sonrasında Devlet Bahçeli MHP'nin yeni genel başkanı seçilmiştir.

Devlet Bahçeli'nin yarışı kazanması hem medya hem de ülkücüler arasında bir şaşkınlık yaşatmıştır. Bu şaşkınlık hem Tuğrul Türkeş'in genel başkan olacağı beklentisi hem de Bahçeli'nin karakterinden kaynaklanıyordu. Bu dönemlerde, zaman zaman ismi geçmesine rağmen çok öne çıkmayan Bahçeli, sessiz ve kapalı portresiyle, karizmatik liderliğe alışık MHP için çok güçlü bir genel başkan olamayacağına inananlar çoktu (Öztürk, 2018:9; Bora ve Can, 2007:390). Tuğrul Türkeş'in medyadaki görünürlüğünün aksine, Bahçeli hem taşırayı dolaşmış hem de teşkilat ağırlıklı ve camia içi dengeleri gözetten bir strateji izlemiş (Bora ve Can, 2007:390), 18 Mayıs 1997'deki olağanüstü kongrede ülkücü geleneğe ve MHP'nin tarihine sahip çıkacağını ifade etmiştir (Öztürk, 2018:5) Bahçeli'nin bu ihtiyatlı ve dengeleri gözetten kişiliği ona büyük avantaj sağlamış ve 6 Temmuz'daki olağanüstü kongrede Tuğrul Türkeş'e fark atarak partinin yeni genel başkanı olmuştur. Bahçeli seçildikten sonra Türkeş'in tarihsel Başbuğ'luk unvanını devralmadı, ancak teşkilatçı, ihtiyatlı ve gelenekten gelme özellikleriyle ülkücü harekette bir ağırlık taşımaktaydı (Öztürk, 2018:9). Bahçeli'nin seçilmesiyle Başbuğluk kurumu gölgesinde geçici olarak silikleşen liderlik kurumu, 2000'deki MHP kongresinde

yeniden önem kazanmış ve lider belirleyiciliği Türkeş'i aratmayacak biçimde geri gelmiştir (Bora ve Can, 2007:396).

Bahçeli hem ilk kuşak ülkücülere yakın bir konumda bulunuyor hem taşra ülkücülerinin duyarlılıklarını taşıyor hem de partinin yeni açılımlar yapmasına karşı çıkmıyordu (Yanardağ, 2002:534). Aynı zamanda iktidarı hedefleyen, parlamenter sistemde politika yapmayı hedefleyen bir söylem ile partisini seçimlere hazırlamaya başlamıştır. Nitekim MHP 18 Nisan 1999 seçimlerinde %18 oy alarak büyük bir başarı göstermiştir. MHP'nin bu seçim başarısı, o dönemde Abdullah Öcalan'ın yakalanmasıyla yükselen milliyetçilikle de açıklanabilir. İkinci parti olarak çıktığı 1999 genel seçimlerinde DSP ve ANAP ile koalisyon hükümeti ile koalisyon kurmuştur. Ancak 2002'de yapılan genel seçimlerde barajı geçemeyerek meclis dışında kalmıştır. 2007 genel seçimlerinde %14 alarak tekrar meclise girmiştir. O günden bugüne farklı siyasi ittifaklar kurmuş ve halen Adalet ve Kalkınma Partisi ile "Cumhur İttifakı" kuran Bahçeli MHP'si siyasetin sınırlarında hareket etmektedir. Bahçeli yalnızca MHP'yi bu çizgiye çekmekle kalmamış, aynı zamanda Ülkü Ocaklarını da denetim altına alarak onların görece illegal eylemler içerisine girmesini engellemiştir. Bahçeli sokakta siyaset yapılmasına kesinlikle karşıdır. Bu tarihten sonra Bahçeli geleneksel ülkücü söylemin dışında kalmış, bir dava adamından ziyade bir siyasetçi profili çizmiştir.

II. ÜLKÜ OCAKLARININ KURULUŞU VE ÖRGÜTLENMESİ

1948-1960 arasında Amerika'da anti-komünizm eğitimi alan Türkeş, 27 Mayıs ihtilâli sonrası döndüğü Türkiye'de milliyetçi örgütlenme problemine odaklanmış ve CKMP'ye girerek bu problemi çözmeye çalışmıştır. Türkeş hem anti-komünizm eğitiminin verdiği birikimi hem de dönemin antikomünist rüzgarını arkasına alarak reaksiyoner-militarist örgütlenmenin ilk adımlarını atmaya başlamıştır. Nitekim Türkeş CKMP'yi ele geçirdiğinde partiye "organik bağı" olmayan örgütlerin kurulması gereği kısa zamanda ortaya çıkmıştır (Cengiz, 2018b:109). Türkeş ve CKMP yönetimi gençliği, özellikle de üniversite gençliğini bu örgütlerin doğal tabanı olarak görmüştür. Seçimlerde beklediği kadar oy alamamış ancak 'gençlik' üzerinde etkili olmayı başarmıştır; 1969 seçimleri öncesi bir

konusmasında, “Biz kadromuzu yetiştirmeden iktidar olmak istemiyoruz. Bugün mevcut kadromuzla düşündüklerimizi memlekette başarılmasını çok güç görüyoruz (...) bunun için reformcu, idealist bir kadro gereklidir. 27 Mayıs’ın birçok saha da başarısızlığının sebebi de böyle bir sivil kadroya sahip olmayıştı” der (Sanlı, 2017:363). 1960’lı yılların sonlarına gelindiğinde -daha sonra “ölkücü” olarak adlandırılacak olan- gençlik örgütlerinin sayısı 400’ü bulmuştu (Cengiz, 2018b:109).

A. 1970-1980 Arası Dönem: Devleti Kurtarma ve Dinamik Gençlik

Dokuz Işık Doktrini aracılığıyla Türkes, esasında kontrol altına almak istediği gençliğe komünizmle mücadele ve devletin bekası için ideolojik dayanaklar inşa etmiştir. Türkes, ideolojik dayanakların yanı sıra bir de disiplin gereği üzerinde önemle durmuştur. İlk ölkücü örgütlerin disiplinin had safhada olduğu askerî yöntemlerle idare edilen komandalardan oluşması da bunla açıklanabilir. Cengiz (2018b:62) Türkes, gayri nizamı harp eğitimini bilen ve ilk gençlik örgütlerinin (komando kampları, ölkü ocakları ve diğer milliyetçi dernekler) kurulmasında muhakkak bir askerî disiplin oluşturmuyordu. Bu katı disiplin ile hareket eden ve CKMP bünyesinde kendilerinin ölküyü ve bayrağı tehlikeli ideolojilerden korumak amacıyla ortaya çıktıklarını iddia eden gençlerden oluşan ilk gençlik teşkilatları oluşmaya başlamıştı (Acar, 2018:84).

Bugün milliyetçi hareketin teşkilatlanmasının esasını Ölkü Ocakları oluştursa da onun öncesinde kurulan başka birlik ve dernekler de vardı. Nitekim Genç Ölkücüler Teşkilatı, Ölkü Ocakları Birliği, Ölkü Ocakları Derneği, Ölkücü Gençlik Derneği ve Bizim Ocak Dergisi, hem metropolde hem de taşrada ölkücü kimlik etrafında kurulan derneklerdi. Bu kuruluşların çoğu 1971 muhtırası sonrası kapatılsa da 1973 yılında “Ölkü Ocakları” adıyla tekrar kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır. Bu faaliyetler 1970’li yılların ortasından başlayarak 1980’de askerî darbe ile sonlanacak olan siyasal şiddetin en radikal halini de kapsamaktaydı. Bu dönemde yükselen şiddetin taraflarından biri olarak Ölkü Ocakları, yukarıda da değinildiği gibi çok hızlı örgütlenme yeteneğine sahiptir.¹⁰ 1971 muhtırasıyla solcu gençler cezalandırılmış, kuruluşları kapatılmıştı, ölkü ocakları ise sadece göstermelik kapatılmış, ocaklar

¹⁰ Alparslan Türkes bir konuşmasında, bu dönemde Marksizm’e ve komünizme karşı 250 bin genci eğittiklerinden bahsetmektedir (Pekmezci ve Büyükyıldız, 1999:21). Öznur, 1999:156-157

devletin yanında yer alma misyonunu sağlamlaştırmıştır. Gerçekten de muhtıra yönetimi de ülkücü kuruluşların ve ülkücü gençlerin bu dönemde sol ile mücadelede kendilerine yardımcı olabileceklerine dair bir inancı diri tuttuğu için onları tamamen tasfiye etmekten kaçınmıştır. Nitekim bu dönemde, MHP yönetimi de devletin kendilerine göz yummasını karşılıksız bırakmamış ve her daim devletin yanında olduğunu söylemekten kaçınmamıştır. Muhtıra sonrası MHP Genel Başkan Yardımcısı Sadi Somuncuoğlu yaptığı bir konuşmada “12 Mart’ta ülkücü gençlik nöbeti Mehmetçiğe devretmiştir” diyerek 12 Mart yönetiminden taraf almıştır (Pekmezci ve Büyükyıldız, 1999:54).

Ülkücü hareketin bu dönemindeki gençlerinin, homojen bir yapıda olmadıklarını ifade etmek gerekiyor. Bu dönemde ülkücü gençler milliyetçiliğin farklı varyasyonları ile ocağa eklenmektedir. Ayrıca Ülkücü gençler dine bakış açlarına göre de bir değişkenlik göstermektedirler. 1970’li yılların ülkücü tabanı için esas ayrım taşra ülkücüleri ile metropol ülkücüleri arasında yaşanmaktadır (Bora ve Can, 2015:50). Anadolu taşrasındaki ülkücü profili İslâm’ı ahlakî bir kimlik olarak benimserken kentteki ülkücülerinin İslâmî yönü bulanıktır. Orta sınıf kökenli küçük zanaatçıların desteklediği taşra ülkücüleri batıcı ve laik değerlere mesafelidir. Küçük zanaatçılar ve esnafça destelenen taşralı gençler için Ülkü Ocakları ve MHP Orta-Doğu Anadolu taşrasında genellikle, politikaya ilk adım atacak merkezler olarak görülmüştür (Bora ve Can, 2015:51). Bu gençler yalnızca devleti kurtarmayı değil, aynı zamanda komünizm tehlikesi altında yozlaşacağı düşünülen İslâmî ve geleneksel değerleri kurtarma misyonunu da üstleniyordu. “Taşrada başlangıçta bir tür fikir kulübü işlevi yüklenen teşkilatlardaki birlikteliklere, İslâmî motiflerin hayat bulduğu, yerel ilişki dayanakları sağlam, geleneksel değerlere bağlı bir yaşam pratiğini yaşatma/diri tutma çabası eşlik ediyordu” (Bora ve Can, 2015:51).

Kentteki Ülkücü tabanın profili de şöyle özetlenebilir: Kentteki ülkücüler metropole ya iş bulmak ya da okumak için gelmiş kişilerden oluşmaktaydı. Aynı zamanda kentin çeperinde yaşayan yoksul kesimlerin umutsuzluğa kapılmış gençleri de ülkü ocakları içerisinde varlık göstermişlerdir. Bu kişiler kentsel kültürel değişim sürecini oldukça yıkıcı bir şekilde yaşamış ve kimisi de statüsünü kaybederek proleterleşmiş, bazen sol reaksiyonlar gösterse de çevresel etkilerden dolayı ülkücü olarak kalmışlardır (Bora ve Can, 2015:52).

Kentli ve taşralı Ülkücüler arasında hem geleneklere hem dine hem de Türkçülüğe yaklaşımları açısından temel farklar olmakla birlikte, vatanseverlik ve anti-komünizm onları ortak bir noktada buluşturmaktadır. Nitekim 12 Eylül darbesine kadar bu ayrılıkların su yüzüne çıkmasını engelleyen de bu teyakkuz halidir. Aynı zamanda “ülkü” kelimesine yönelik tartışmalar da bu dönemde ülkücülerini bir arada tutuyordu. Bu tartışmalarda vurgulanan; ülkücü olmak için milliyetçi olmak yeterli değildir, çünkü ülkücü milliyetçisi pratik olarak uygulayan kişidir; ülkücüler ahlakî ve imanlı olarak yetişmiş, toplumu değiştirmeyi amaçlayan, fedakâr, ortak hareket edip, birbirine bağlı olan fertlerdir; bu nedenle ülkücü milliyetçiden üstündür (Erken, 2014:147).

1975 sonrası, parti yönetiminin ocak üzerindeki denetiminin de azaldığı bir dönemdir. Bu denetimin kaybolmasının altında başlıca iki etmen yatmaktadır: Birincisi, ülkücü kuruluşlar hiçbir zaman MHP ile resmî bir bağ kurmamış ve üyelerin kayıtlarını da tutulmamıştır. Böyle yaparak Ocağın eylemlerinin olası zararlarından partinin sorumlu tutulmasının önüne geçilmek istenmiştir. Ancak bir süre sonra hem ocak üyelerinin sayısı artmış hem de bununla beraber Ülkücülerin karıştığı şiddet eylemleri artmıştır. Bir süre sonra Türkeş artık gençleri kontrol altında tutamadığını düşünmeye başlamıştır. Denetimi zorlaştıran ikinci etmen ise özellikle Milliyetçi Cephe hükümetlerinin ülkücü gençlerin eylemlerine göz yummuş olmasıdır. Hatta Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay da ülkücülerini bu dönemde desteklemiştir. Sunay-İnönü görüşmeleri esnasında Cumhurbaşkanı Sunay’ın “Maocu gençler var.” ifadesi üzerine İnönü de “Ülkü Ocakları da var” demesi üzerine Sunay, Ülkü Ocaklarını kastederek; “bunlar milliyetçi, vatansever gençlerdir, komünizme karşı mücadele ediyorlar” (Acar, 2018:87) diyerek, onları ayırmıştır.

MHP ve Ülkü Ocakları ile ilgili olarak atlanmaması gereken bir husus da, bu dönemde ülkücü ideolojinin 12 Nisan 1975’te resmen kurulan 1. Milliyetçi Cephe (MC) Hükümetiyle iktidara gelmesidir. Kenarında dolaştıkları, korumak ve kollamak görevini üstlendikleri “devlet” ile bu tarihte kaynaştılar (Pekmezci ve Büyükyıldız, 1999:65). Partinin lideri Türkeş ise bu hükümette İç güvenlikle Sorumlu Başbakan Yardımcısı görevini üstlenmiştir. Birinci Milliyetçi Cephe Hükümeti döneminde devlette giderek kadrolaşan ülkücü hareket 1977’e gelindiğinde tabanını genişletmiş ve 1977’de kurulun 2. Milliyetçi Cephe Hükümeti’nde daha fazla bakanlık ve daha

fazla kadro alma imkânı kazanmıştır. Özellikle bu hükümet döneminde MHP'nin elinde olan Gümrük ve Tekel Bakanlığı kritik bir önem arz etmektedir. Bu dönemde MHP içerisinde oluşturulan Eğitimciler Grubu ayrıcalıklı bir statüdeydi ve bu ayrıcalıklı gruptan bazıları, sonunda devletin en kritik noktalarından birisi olan gümrüklerde “kontrolör” olarak işe başlamışlardı; böylece hareket ilk kez kara para, uyuşturucu silah kaçakçılığı ile doğrudan tanışmış ve bu trafiği denetleme imkânını elde etmişti (Pekmezci ve Büyükyıldız, 199:85,86).

Tüm bu anlatılanlar göz önüne alındığında, ülkücü hareketin bu dönemdeki örgütsel yapısı ve örgütte yer alanlar, bazı ortak kabuller ve parti genel politikası üzerinde uzlaşan farklı yapıların bir arada bulunma dinamiğini taşıyordu (Bora ve Can, 2015:62). Bora ve Can'a göre bu uzlaşma, sokaktaki adamın aidiyet duygusunu pekiştirip ona rahat davranma imkânı tanıyorken teşkilata da gücüne güvenebileceği ve gerektiğinde kolayca gözden çıkarılabileceği, politikaları fazla sorgulamayan sadık bir kitle sağlıyordu. Bu son husus, yani gerektiğinde gözden çıkarılma hususu, ülkücülerin 12 Eylül darbesi sonrası hem kendi içlerinde ve partiyle olan ilişkiyi hem de devlet ile olan ilişkilerini ve devlete yönelik pozisyonlarını yeniden sorgulamalarına neden olmuştur. Darbe sonrası yaşanan deneyimler onlar için bir olgunlaşma dönemi olmuştur.

B. 1980-1990 Arası Dönem: Olgunluk ve Ocakta Bölünme

1980 darbesi ve darbenin siyasi partileri ayırım gözetmeden dizayn etme hedefi, devletle birlikte hareket ettiğini düşünen ülkücüler için bir şok yaratmıştır. Bu dönemde ülkücü hareketin dinamik tabanı ilk defa devlet şiddetinin kendilerine yöneldiğini görmüşler, Yeniçeri'nin deyimiyle kendilerini “sevdalısı tarafından aldatılmış” hissetmişlerdi (Yeniçeri'den aktaran Bayraktar, 2015:36). Militan Ülkücüler, 70'lerde devletin komünizme karşı mücadelede zaafa düştüğü yerde millete, devlete, bayrağa ve vatana sahip çıkma misyonuyla yönlendirilmiş ve eğitilmişlerdi (Bora ve Can, 2015:75). Oysa -daha önce kendi tasavvurları doğrultusunda gerçekleşen 1971 muhtırasının aksine- kendi beklentilerinin aksi yönünde gerçekleşen 12 Eylül darbesi tüm diğer siyasi oluşumlar gibi ülkücülerini ve Türkes'i de kontrol altına alma amacı gütmüştür.

Bu dönemde Ülkücü gençler kendilerini yalnızca devlet tarafından değil, aynı zamanda ocağın ve partinin üst yöneticileri tarafından da aldatılmış hissediyorlardı. 12 Eylül'ün ülkücü hareketi de suçlu ilan etmesi üzerine yaşanan ilk şoktan sonra, taban alışmış olduğu üzere yukarıdan teorik analiz ve stratejik kararlar beklemeye koyulmuş fakat başbuğdan beklenen açık mesajlar bir türlü gelmemiştir (Bayraktar, 2015:36). Bu haberler gelmediği gibi CKMP ve MHP kongrelerinde muhtelif defalar şiddete karışan gençleri savunan Türkeş ve parti yönetimi, 12 Eylül şiddetinin doğrudan mağduru olan ülkücü gençleri savunmaktan kaçınmıştır (Bayraktar, 2015:36). Böylece ülkücü tabanda birtakım hoşnutsuzluklar baş göstermiş ve Türkeş bile sorgulanır hale gelmişti. Bu sorgulama neticesinde de hem birtakım kopuşlar yaşanmış hem de ocaktaki ideolojik dönüşüm daha belirgin bir hal almıştır. Kopuşun bir nedeni de, gençler cezaevlerinde işkence görüyorken parti üst yöneticilerinin - özellikle de 12 Eylül yönetiminin Türk İslâm Sentezi arayışı neticesinde- bazı devlet kadrolarında yönetici ve akademisyen pozisyonlarında istihdam edilmiş olmalarıdır. Bu olgu, işkence gören gençleri kendilerine akıl veren büyükleri sorgulamalarını ve ocaktan kopuşu beraberinde getirmiştir.

Partiden ve ocaktan kopuşta ANAP'ın etkisi de olmuştur. Özal'ın darbeden sonra siyasi yasaklı olan Türkeş'in siyasi mirasına konmak istediği bilinmektedir (bkz. Pekmezci ve Büyükyıldız, 1999:147-149). 1983 seçimlerinde ANAP listelerinden milletvekili seçilen eski ülkücüler, darbe sonrası kapatılan MHP'nin yerine kurulan Milliyetçi Çalışma Partisi'ne dönmek konusunda bir isteksizlik göstermişlerdir. Böylece 1987'de siyasi yasaklar kalktıktan sonra Türkeş'in MÇP'nin başına geçmesine rağmen MÇP'ye dönmeyen ülkücülerden sonra, hareket içerisinde eski örgütsel hiyerarşinin sağlanamadığı yorumları yapılmaya başlanmıştır (Acar, 2018:170).

Kendilerini aldatılmış ve sahipsiz bırakılmış hisseden Ülkücüler, cezaevlerine peygamber Hazreti Yusuf'un zindan günlerine gönderme yaparak "Yusufiye medreseleri, taş medrese" gibi isimler vermişlerdir. Böylece 70'li yıllarda lâfzen benimsedikleri İslâm'ın ağırlığı darbe ile beraber daha da artmış ve İslâm ülkücülerin eylem ve düşünce dünyasını lafzen değil, daha samimi ve bütünlüklü bir şekilde etkilemeye başlamıştır (Bora ve Can, 2015:197). Bu bütünlüklü etkiyle beraber, ülkücü gençler olgunlaşmış, artık sokak siyaseti yerine parti içerisinde siyasete

yönelmişler ve parti listelerinde yer almaya başlamışlardır. Böylece bu kişiler siyasette yer alırken yeni bir taban dinamiği geliştirmekteydi.

C. 1990 Sonrası Dönem: Yeni Taban Dinamiği

Darbe sonrası hem ocak hem parti hem de Türkeş'e yönelik sorgulamalar, ülkücü kadroları ideolojik olarak bir arada tutan "lider-teşkilat-doktrin" üçlemesinde gedik açmıştır. Açılan bu gedik, Muhsin Yazıcıoğlu'nun Türkeş'e neredeyse rakip olacak şekilde parti içinde sivrilmesi ve daha sonra partiden ayrılarak Büyük Birlik Partisi'ni kurmasıyla daha da genişlemiştir. Türk-İslâm Ülkücüleri olarak anılan ve Yazıcıoğlu etrafında toplanan ciddi bir ülkücü kadro ocaktan kopmuş ve Büyük Birlik Partisi ile Alperen Ocakları bünyesinde varlık göstermişlerdir. Türk-İslâm Ülkücülerinin yayın organı olan Bizim Dergah dergisi etrafında gelişen olaylar bölünmenin ilk fitilini ateşlemiştir. Bizim Dergah dergisi, parti üst yöneticilerinin etkisi altında olan Bizim Ocak dergisinden daha farklı bir söylem benimsemişti. Bora ve Can'ın aktardığı üzere (2007:41) Bizim Dergah, hapishanelerde İslâmlaşma sürecini yaşayan ve kahraman olarak nitelenen ülkücülerce çıkarılıyordu.

Yazıcıoğlu ve Türkeş'in çekişmesi bu dergiler üzerinden çekişmelerden ibaret değildi. Milliyetçi Çalışma Partisi'nin 1991 yılındaki kongresine gelindiğinde, ülkücü gelenek içerisinde pek de alışık olunmayan bir şey yaşanmış, kongreye iki farklı liste ile girilmişti. Başka bir deyişle "Mamak'tan gelenler" parti aristokrasisine başkaldırıyordu (Bayraktar, 2015:137). Bu tarihten sonra bölünme kaçınılmaz bir hal almış, Yazıcıoğlu ve bazı vekiller 7 Temmuz 1992'de MÇP'den ayrılmışlardır. Daha sonra Yazıcıoğlu 7 Ocak 1993'te Büyük Birlik Partisi'ni kurmuştur. Böylece tabandaki Türk-İslâm Ülkücülerinden kopmalar olmuş ve geriye daha seküler bir taban kalmıştır.

Bu kopuş ve sorgulamalar, parti içerisinde ideolojik, stratejik ve örgütsel problemlere yol açmıştır. Başbuğ Türkeş'in otoritesini bile sarsacak seviyeye çıkan bu sorunların odağında "partinin sahibi kim" tartışmaları vardı (Bora ve Can, 2007:397). Oysa Türkeş kendi otoritesinden taviz vermemiş ve ayrılma niyetinde olanların üzerine daha çok gitmiştir. Türkeş, yine bu dönemde geleneği tasfiye ederek milliyetçi hareketi dava partisi olmaktan çıkarıp kitle partisine

dönüştürmüştür (Bora ve Can, 2007:397). Türkeş'ten sonra lider olan Devlet Bahçeli de Türkeş'in başlattığı dönüşümü kaldığı yerden devam ettirmiştir.

Bu dönemin başka en önemli gelişmelerden biri de Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrası Türkî Cumhuriyetlerin bağımsızlığını ilan etmeleridir. Bu gelişme Turancılık fikrini yeniden diriltmiştir. Türkî toplulukların bağımsızlığı devlet nezdinde de bir heyecan yaratmış ve Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar uzanan bir Türklük tasavvuru geliştirilmiştir. Bu tasavvur üzerine ülkücüler, Turancılığın boş bir hayal değil gerçekçi bir hedef olduğunun ortaya çıktığını söyleyerek bir özgüven ve meşruiyet elde etmişler (Bora ve Can, 2007:207) ancak ilerleyen zamanlarda bu hayalin çok daha uzak olduğu gerçeği ile yüzleşmişlerdir.

1997 yılına gelindiğinde Türkeş vefat etmiş ve Parti'nin başına Devlet Bahçeli geçmişti. Yukarıda değinilen, Bahçeli'nin Tuğrul Türkeş ile yarıştığı kongre olaylı geçmişti. MHP'nin 18 Mayıs 1997'deki olağanüstü kongresinde dönemin Ülkü Ocakları başkanı Azmi Karamahmutoğlu, Tuğrul Türkeş lehine kongre kürsüsünü işgal ederek şöyle bir konuşma yapmıştır:

“Kimse MHP'yi pazarlayamaz. 1980'de kaçanlar, 1983'te yollarını ayıranlar bugün yolumuza çıktılar. Yaşasın hainler için illegalite! Ben bunu başlatıyorum. Pazarlıklı kongreyi tanımadığımı ilan ediyorum. Bizim adayımız Tuğrul Türkeş'tir. Artık söz bitti, bundan sonra eylem günüdür!”
(Aktaran Bora ve Can, 2007:394).

Karamahmutoğlu'nun bu çıkışı sonrası salon ülkücülerce dağıtılmış ve kongre herhangi bir galip olmadan ertelenmişti. Daha sonra tekrarlanan kongrede ise Bahçeli yeni lider olarak seçilmiştir.

1990'lı yılların başında komünizmin tehdit olmaktan çıkmasıyla birlikte ülkücü kuruluşların varoluş nedenlerinin en önemlisi tedavülden kalkmıştı. Soğuk Savaş dönemindeki misyonunu yitiren ülkücü hareket, sadece parti ve ocak üst yönetimince yalnız bırakılmış olmaktan değil, aynı zamanda reaksiyoner eylemlerini oluşturan komünizmin zayıflamasından dolayı da ideolojik bir boşluğa düşmüştür. Ancak bu boşluk hali uzun sürmedi. Yukarıda bahsedildiği gibi Türkî Cumhuriyetlerin bağımsızlığı ile birlikte dirilen Turan Ülküsü ve ülkenin doğusunda PKK ile girişilen düşük yoğunluklu savaş hali (Kışlalı, 1996 akt. Altınay ve Bora, 2017:153), ülkücü reaksiyonu yeniden canlandırmıştır. 1990'lı yılların ortalarından 2000'lerin ilk yıllarına kadar bayrak ve şehitlik mitinin yarattığı milliyetçi heyecan, ülkücü tepkileri magazinleştirmiş, yeni bir taban dinamiği yaratmıştır. Bu yeni taban,

MHP/Ülkü Ocakları ile eskiye oranla daha gevşek bir bağ kurmuştur. Bunun temelinde de ülkücü/milliyetçi simgelerin popülerleşmiş olması yatmaktadır. Tribünlerde, konser salonlarında magazinsel simgeler yeniden üretilmiştir. Bu sıradanlaşma, ideolojik-doktriner eğitime girmeyen, ocaklara düzenli devam etmeyen, hatta bazen ülkücü gruplarla/abilerle yakın teması da olmayan ama Ülkücü/MHP simgelerini kullanarak, bozkurt işareti yaparak ülkücü kimliğini takınan geniş bir sempatizan kitle yaratmıştır (Bora ve Can, 2007:255).

Günümüze gelindiğinde ülkücü hareket, Ülkü Ocakları Genel Başkanlığı yapmış olan Olcay Kılavuz ve Sinan Ateş yönetimi altında sokaktan tamamen çekilmiş, parlamenter sistem altında aksiyoner katılım biçimleri göstermektedir. Ayrıca ocaklar, bir 'gençlik kolu' şeklinde örgütlenmektedir (il ve ilçe düzeyinde). Ülkü Ocaklarının bu dönüşümünde, Ocakları yeniden örgütleyen Bahçeli'nin rolü büyüktür. Bu dönemde ülkü ocaklarının yine bir boşluğa düşeceğine yönelik düşüncenin yarattığı tedirginlik sonrası Bahçeli aşamalı olarak teşkilatı ve Başbuğ'un ölümü sonrası azaldığı söylenen "lidere bağlılık" olgusunu yeniden onarmıştır. Bugün ocaklar ilçe, il ve genel merkez hiyerarşisi içinde örgütlenmiştir ve bu örgütlerde lider Devlet Bahçeli'ye güçlü bir bağlılık inşa edilmiştir. Bugün ocakta varlık gösterenler, ocağı ilerde parti kadrolarına ulaşmada bir kariyer basamağı, bir pişme okulu olarak da görmektedirler.

III. ÜLKÜ OCAKLARININ İDEOLOJİSİ (SÜREKLİLİK VE DEĞİŞİM)

MHP ile Ülkü Ocakları arasında resmîyette bir bağ olmasa da iki kurumun birbirine bağlı olduğu açıktır. Ülkü Ocakları ve MHP'nin ideolojik temelleri ve taban dinamiği birbirine bağlıdır. Ocak içerisinde yer alan bu kitlenin ideolojik temelleri, farklı tarihsel zamanlarda değişiklikler göstermiştir. Kimi zaman ocak içerisinde soy Türkçülük önde iken, kimi zaman da İslâmî söylemler öne çıkmıştır. Aynı şekilde Türkeş ve Bahçeli dönemleri arası geçişte de ideolojik zeminin değiştiği söylenebilir. Bu başlık altında Ülkü Ocaklarının Turancı, Anadolucu, İslâmî, antikomünist ve militarist duruşları tartışılacaktır.

A. Militarist Milliyetçilik: Türkeş'in Asker Kişiliği

Türkiye Cumhuriyeti'nin bir ulus-devlet olarak kurulmasında askerlerin oynadığı rol bilinmektedir. Askerî hiyerarşi ve disiplin hem devletin hem de milletin inşasında en çok söylenen politik araçlardan biridir. “Her Türk asker doğar” gibi söylemlerin sadece kışlada değil toplumca da benimsenmiş olması bunun göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Milliyetçilik ve militarizm son iki yüzyılın kaderini belirlemiştir, bunu yaparken de birbirlerini tamamlamış, birbirleriyle iç içe geçmiş ideolojilerdir (Altınay ve Bora, 2017:140). Yukarıda da ifade edildiği gibi bunun en temel nedeni hemen hemen her ulus devletin savaşlar neticesinde kurulmuş olmasıdır. Ancak - Altınay ve Bora'ya göre- devlet kurulduktan sonra her milliyetçi ideolojinin orduya verdiği konum farklı olmuştur. Türkiye’de ordunun konumu oldukça yüksek bir konumdadır (2017:140-141). Günümüzde tartışmalı bir konumu olsa da ordu/asker toplumun ve siyasetin dizaynında önemli roller üstlenmiştir. Örneğin devletin en üst kademesi olan Cumhurbaşkanlığı’nda Özal’a gelinceye kadar bu görevi askerler üstlenmiştir.

Ordu ve askerin bu denli ön plânda olması, toplumda yol gösterici liderin varlığına ve şahsına verilen büyük önemden kaynaklandığı söylenebilir. Milliyetçi hareket için bu lider, Başbuğ olarak anılan Türkeş’tir. Türkeş, asker kişiliğini ordudan ayrıldıktan sonra da devam ettirmiş, girdiği CKMP ve kurduğu gençlik örgütünü de askerî disiplin ilkeleri çerçevesinde şekillendirmiştir. Örneğin, Türkeş partiye kendisi gibi asker olan arkadaşları ile girmiştir ve bu kişiler partide birbirlerine yüzbaşım, onbaşım şeklinde hitap etmekteydiler; Türkeş’in lakabı ise albayımdı (Erken, 2014:138). Bu ilkeler ile şekillenen ülkücü örgüt, başbuğ kültü ve başbuğa bağlılığı da beraberinde getiriyordu. Türkeş’in asker kişiliği, davudi sesin ve gür çatık kaşlı sert çehrenin temsil ettiği kararlı lider, güçlü erkek adam simgesiyle yeniden üretiliyordu (Bora, 2017:306).

Türkeş ilk ülkücü teşkilatı komandolar şeklinde örgütlemiştir. 1960 ihtilâlinin kudretli albayı, kontrolündeki gençleri de kendi erleri gibi görmüş, onları bu disiplin üzerine eğitmiştir. O gençlerin gözünde Amerika’da aldığı eğitim ve NATO görevleri vesilesiyle stratejik aklı olan, gizemli (bir bildiği olan) birisi olmuştur. Saha notları ve yaptığımız mülâkatların da gösterdiğine göre bugün Ülkü Ocakları halen

onun inşa ettiği disiplin ile hareket etmektedir. Bu disiplin, en tepede Türkes’in, diğer kademelerde ise ona bağlı olan ve onun kişiliği ile var olan ocak temsilcilerine dayanmaktadır. Her bir ocağın kendi yönetimi vardı, ocak “reis” tarafından idare edilirdi, reis Türkes’in otoritesini temsil ediyordu ve bölgesindeki tüm olaylardan sorumluydu (Erken, 2014:145). Saha çalışmamızda bu olgunun hala geçerli olduğunu gözlemledik. Örneğin kendisi ile mülakât yaptığımız bir görüşmeci “başkan burada Türkes’i temsil ediyor, benim duyduğum sonsuz saygı buna dayanmaktadır” demişti.

B. Turancı Düşünce ve Pan-Türkçülük

Turan kelimesi Farsça’da “Türkler” anlamına gelmektedir, Farsça’da ‘tur’ Türk demektir (Acar, 2018:121). Turancılık en basit tanımıyla “Türk Birliği” anlamına gelmektedir. Bu anlamda Turan/Türk Birliği kavramının bir diğer karşılığı Pantürkizm/Pantürkçülük’tür (Bice, 2019:191). Turancılığın fikri kaynakları “ulus/millet” kavramının siyasal alana büyük etkiler yapmaya başladığı Fransız devrimine dayanmaktadır. İmparatorluk olmaktan kaynaklı olarak Osmanlı Devleti içinde bugün anladığımız anlamıyla bir millet kavramı yoktu. Millet kavramı ve millet olma bilinci Tanzimat sonrasında gelişen fikri akımlarla siyasal hayatımıza girmiştir.

Etnik Türk kimliğinin tarihsel kökenleri üzerine başlayan arayışın neticesi olan Turancılık, Tanzimat’tan günümüze farklı seyirler izlemiştir. Macaristan ve Rusya kökenli Türkçülerin çalışmaları ile beraber Birinci Dünya Savaşı’nın sonlarına dek aktif/gerçek bir hedef olarak İttihat ve Terakki’nin iç ve dış politikasını şekillendirmiştir. Irk temelli olmaktan uzak bir ulus devlet kuran Kemalist rejimin “yurtta sulh, cihanda sulh” vizyonu ile beraber siyaseten dışlanmış olan Turancılık, İkinci Dünya Savaşı’yla beraber yeniden gündeme gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman dış politikasının da etkisiyle yeniden gündeme gelen Pantürkçü emellerin elliler sonrası Türk siyasal yaşamında esas taşıyıcıları, Sovyetler Birliği’nde yaşayan “dış Türkler”in komünist rejime “esir” olmalarını “bozkurt”çu bir söylemle gündeme getiren radikal sağ gruplar olmuştu (Özdoğan, 2017:388). Bu radikalizmin en uç temsilcisinin Nihal Atsız olduğu söylenebilir. O Turancılığı “tarihi mirasları da dahil olmak üzere bütün Türkleri tek devlet altında birleştirmek

lks ve her lk gibi kendi neslinden kan ve can vergisi isteyen, gönüllere heyecan katan bir inanç” olarak tanımlamıştır (Atsız, 2018:15). Atsız’a göre Turancılık romantik bir hayal olmadığı gibi, Rusya’nın ve Türkiye’deki moskof uşaklarının korkulu rüyasıdır, o esir Türkleri komünist rejimden kurtarma düşüncesidir. Ülkücü hareketin otuzlar ve kırklardan devraldığı Orta Asya simgeleri ve temaları, esir Türklerin konumunu ancak anti-komünizm propagandasının gerektirdiği ölçülerde dile getirilebilmesine elvermiştir (zdoğan, 2017:402). Sovyetler yıkılıp “esir Türkler” söylemi boşluğa dşmş ve Türkçü-Turancı söylem doksanlı yıllarda yeniden rağbet görmüştür. Hem Trk devletler ile ticari ilişkiler kurmak isteyen devlet yöneticileri hem de lkcler Adriyatik’ten in Seddine uzanan yeni Pantrk söylemler edinmişlerdir.

Turan’a yönelik bu rağbet, beraberinde bir yüzleşmeyi de getirmişti. Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler ile tüm ilişkilerini kesmiş olan ve bu yüzden de Sovyet coğrafyasına ve oradaki Trk topluluklara dair bilgiden yoksun olan devlet yöneticilerinin ve lkclerin (zdoğan, 2017:404, Bora ve Can, 2007:208), esarettten kurtulan bu devletlerin aslında kendilerinden bir ağabeylik rolü beklemedikleri, aksine bunu soğuk karşladıkları gerçeğiyle yüzleşmek zorunda kalmışlardır.

Ülkücü hareketin kuruluş sürecinde ve ideolojik şekillenmesinde büyük etkisi olan Turancı düşünce doksanlı yıllarda tekrar gündeme geldiğinde MHP yönetimi ve lkc entelijansiya, konuya geçmişe oranla daha temkinli ve programlı yaklaşmıştır. Buna göre, benimsenmesi gereken politika gerçekçi Turancılıktır. Gerçekçi Turancılık, nce Türkiye’nin korunması gerektiğini, Türkiye gerekli ekonomik ve siyasi gelişmesini sağladıktan sonra Turan lks için adımlar atılmasını, akılcı bir strateji izlenmesi gerektiğini düşüncesi kabul görmüştür. MHP’nin Devlet Bahçeli önderliğinde yakaladığı iktidar süresince “Büyük Türk Dünyası”nın etnik birliği ve beraberliğinden vazgeçmediği ve zaman içinde gerçekleşeceğini umduğu bütünleşmenin vaat ettiği Türkiye adına güçlenme umudunun halen sürdürdüğü görülmektedir (zdoğan, 2017:405).

C. Antikomünizm

Antikomünizm, ülkücü hareketin politik sınırlarını en net çizen düşüncedir. Altmışlı yıllarda Soğuk Savaş'la birlikte antikomünist mücadelenin Türkiye'deki en kararlı savunucusu konumundaki ülkücü hareket, esasında devletin bu konudaki yaklaşımını da temsil etmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan Stalin yönetimindeki Sovyet Rusya'nın Türkiye'nin boğazlar rejimi ile Kars ve Ardahan üzerindeki söylemleri, Türk dış politikasını Amerika'nın temsil ettiği Batı bloğuna yönlendirmiş, antikomünist bir cephe almasını beraberinde getirmiştir. Özellikle de Demokrat Parti ve onun devamı niteliğindeki Adalet Partisi'nin bu konuda tutumu çok net olmuştur. Bu her iki gelenek de bütün sol, sosyalist ve sendikalist fikirleri komünizm çerçevesinde değerlendirip onlara karşı sert bir savaş vermiştir. Adalet Partisi geleneğinin bu savaştaki en organize destekçisi ise ülkücüler olmuştur.

Türkeş 1963 yılında sürgünden geldiği zaman, yeni bir siyasal oluşum için harekete geçtiğinde en büyük desteği Komünizmle Mücadele Dernekleri'nden almıştır (Yanardağ, 2002:51). Üst yönetimi Adalet Partisi'nin faşizan kanadıyla iç içe olan bu dernekler, Türkeş'in CKMP'ye katılarak şekillendirmesinde ona aktif destek vermişlerdir (Bora ve Can, 2015:45). Yukarıda vurgulandığı gibi, soğuk savaş örgütü olan NATO'da çeşitli görevler alan Türkeş, bu desteği karşılıksız bırakmamış, CKMP ve MHP tabanının örgütlü gençlerini, yani ülkücüleri antikomünizm ekseninde endoktrine etmiştir. Antikomünist endoktrinasyon, Sovyetler Birliği çökene dek ülkücülerin ideolojik dayanağı olmuştur.

12 Mart muhtırası ve 12 Eylül darbesi arasındaki dönemde sağ ve sol arasında yaşanan şiddette devletin yanında konumlanan ülkücü hareket, 12 Eylül sonrasında devlete olan bakışında bir duygusal kırılma yaşamıştır. Komünizmle mücadelenin milli bir görev ve refleks icabı olduğunu varsayan ülkücülere devlet bu varsayıma uygun davranmamış ve onları komünistlerle aynı kefeye koymuştur (Bora ve Can, 2015:371). Bu duygusal kırılma ülkücülerin, devletin kendilerini darbe şartlarını olgunlaştırmak için kullandığını düşündürecek kadar ileri gitmiştir. Aynı şekilde ülkücüler, komünizm tehlikesinin aslında devletçe abartıldığını ve 1971 ile 1980 arasında yükselen şiddetin darbeye meşrûiyet kazandırmak için devletçe körüklendiğini dahi düşünmeye başlamıştır (bkz. Bora ve Can, 2015:371-375).

Ancak bu düşünce genel olarak olarak Türk-İslâm ülkücüleri tarafından benimsenmiş, yaşanan BBP ayrılığından sonra devletle barışma sağlanmıştır.

12 Eylül sonrasında ülkücüler MHP'nin parti politikasını takiben “kavgaya hayır” stratejisini takip etmişler ve antikomünist düşünceyi sorgulamaya başlamışlardır. Ancak “sol ile barışma” isteğinden uzak olan bu sorgulama, antikomünist mücadeleyi bir çırpıda durdurmaktan da uzaktı.

Son olarak antikomünist teyakkuzun İslamî düşünce ile de yakın ilişki içerisinde olduğunu vurgulamak gerekir. Antikomünist düşüncenin, Cumhuriyet'in erken yıllarında kamusal alandan dışlanan dinin 1945'ten sonra tekrar kamusal alana dönmesiyle yükseldiği söylenebilir. Bu yaklaşım cumhuriyetin ilanı ile kurumsallaşan milliyetçilik anlayışını da dönüştürmüştür. Yaşlı'nın deyiimiyle “antikomünizm seküler milliyetçiliğin yerini zamanla dinle takviye edilmiş bir milliyetçiliğe bırakması, 1923 radikalizmden vazgeçilmesini beraberinde getirmiştir” (2019:34).

D. İslâm

Dinle sağlamlaştırılmış milliyetçilikten Türk İslâm Sentezini anlamak gerekmektedir. Milliyetçiliğin İslâm ile olan ilişkisinin Tanzimat devrinde Türklük ile İslâm arasındaki ilişkinin içeriğine yönelik tartışmalara dayandığı ifade edilmelidir. Bu dönemde Ziya Gökalp ve Yusuf Akçura'nın, İslâm'ı Türkçülüğün hizmetindeki bir araç olarak gördüklerine yukarıda değinilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kamusal alanda dinin yükselişine paralel olarak milliyetçilerin dine bakışı, Gökalp ve Akçura'nın bu ön kabullerinin eleştirisini de beraberinde getirmiştir.

Milliyetçi/ülkü hareketin İslâmîleşmesinin altında başlıca üç motivasyonun yattığı söylenebilir: Antikomünizm, antikapitalizm ve tabanı genişletme isteği. Özellikle Soğuk Savaş döneminde komünizmle mücadelenin en etkili aracı olarak din kullanılmıştır. Savaş sonrasındaki sanayileşme hareketlerinin toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmesi ve kapitalist sistemin tahrip edici işleyişi tüm dünyada kitlesel hoşnutsuzluklar yarattı ve bu hoşnutsuzluklar hayata, topluma dair mana arayışını derinleştirdi. Söz konusu hoşnutsuzluk, potansiyelinin maddî refahla

örtülemediği kapitalist sistemin çevre ülkelerinde daha güçlü olmuştur (Bora ve Can, 2015:198). Dolayısıyla bu ülkelerdeki İslamîleşme sadece antikomünist teyakkuzla değil, düzenin eşitsizliklerine yönelik tepkiyle de açıklanabilir. Özellikle de kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunlarla yüzleşen ve bir ölçüde proleterleşen metropol ülkücüleri (Bora ve Can, 2015:52), antikapitalizmle yoğrulmuş İslâmcı bir söylem kullanarak tabanını genişletmeyi hedeflemiştir. Bu politik yaklaşımın pragmatist olduğu, o dönemde aynı kitleye hitap etmeye çalışan Milli Selamet Partisi'nden oy devşirmek için takip edildiği söylenebilir. 1980'lere kadar antikomünist, antikapitalist ve pragmatist bir şekilde İslâm'ı benimseyen ülkücüler, darbe sonrasında anlam arayışları çerçevesinde İslâm'a daha çok yönelmişlerdir.

Türklük gurur ve şuuru, İslâm ahlak ve faziletini benimsemiş ülkücülerin yetmişli yıllarda komünistler ile girilen çatışmalarda ölen ülkücüleri şehit, komünizme karşı mücadeleyi de cihad olarak anmaları, İslâmlaşmayı pekiştirmiştir. Bu dönemde “Ya Allah Bismillah Allahu Ekber, kanımız aksa da zafer İslâm'ındır” gibi sloganlarda kullanılmıştır. Türkeş'in bu dönemde söylediği “Türklük bedenim, İslâmiyet ruhum, bedensiz ruh cesettir” sözü halen Ülkü Ocaklarında siyasallaşan gençlerce kullanılmaktadır. Türk İslâm Ülküsü kavramını kullanan Seyyit Ahmet Arvasi tarafından da Türklük ve İslâm'ın ayrılmaz bir birleşeni olduğu yoğun bir şekilde işlenmiştir.

Ülkücü camiadaki İslâmî düşüncesinde Arvasi'nin rolünü çok önemlidir. Ayvazoğlu (2002:576), eğitim enstitülerinde yıllarca öğretmenlik yapan Arvasi, hem Türk-İslâm Ülküsü adlı kitabı, hem Kendini arayan Adam isimli felsefi içerikli kitabı ve hem de verdiği dersler aracılığıyla ülkücüleri Hira Dağı'na biraz daha yaklaştırmış, ülkücüleri Orta Asya bozkırlarından koparıp onların “İ'lay-ı Kelimetullah” için Tuna boylarında at koşturmalarını sağlamıştır.

E. Popülizm-Anadoluculuk

Anadoluculuk, yukarıda değinilen ideolojik uğrakların aksine ülkücüler tarafından pek de benimsenmemiştir. Ancak Anadolu cereyanının en önemli isimlerinden olan Nurettin Topçu ve Erol Güngör'ün eserleri bugün dahi ülküclerce

okunmakta ve fikirleri benimsenmektedir. Ülkücü popülizmin en önemli temsilcisi ise, “bağrı yanık Anadolu çocuğu” portresi çizen Osman Yüksel Serdengeçti’dir.

Anadoluculuk (Memleketçilik) aslında Türk Ocağı çevresinde, Türkçülüğün ve İslâmcılığın soyut vatan anlayışlarına karşı tepki olarak doğmuştur (Can, 2002:561). Buna göre, bizim tarihimiz ve coğrafyamız uçsuz bucaksız bir Turan ve İslâm ülküsünden değil, Anadolu sınırlarından ve Anadolu tarihinden ibarettir. İslâmcılığın ve Türkçülüğün ideolojik sınırlarının arasına sıkışıp kalmış, tabandan ziyade tavanın ideologlarınca kabul görmüştür. İrredentizmin karşısında duran Anadoluculuğun, Turan ülküsüne kalben inananlarca benimsenmesi de paradoks olurdu. Bu anlamda Anadolucu Erol Güngör, Nurettin Topçu’nun fikirlerinin ülkücü camiada kabul görmelerini sağlayan asıl şey, onların Anadolu cemaatçiliğine yönelik İslâmî tasavvurlarıydı.

Popülist milliyetçi söylemin en önemli temsilcilerinden birisi olan Serdengeçti’nin aykırı kişiliğine yukarıda değinilmiştir. Kendisini “kıravat takmayan vekil” ve “sizden, halktan biri” olarak tanımlayan Serdengeçti, “süslü” konuşmayan, içinden geldiği gibi yazan (Moskofname adlı şiirinde Bulgar ve Ruslara açıkça küfreden), bazen anti-entellektüel bir tavır takınır, yozlaşmış seçkinlere karşı, halkın yanındadır. Kendisiyle özdeşleşen Serdengeçti dergisinin mottosu da “Hakka Tapar, Halkı Tutar” şeklinde İslâmî-popülist tonlar taşır. Dönemin her meşrepten milliyetçileri, gençlere önce onun yazılarını verdiklerini söylerler; çünkü onun yazıları basit ve ajite edicidir (Bora, 2017:287).

Serdengeçti’nin de Anadolucu eğilimlerinin olduğu söylenebilir. O İslâmcı-Anadolucu bir popülist söylem takınmıştır. Söylemlerinde Türkçü, Turancı öğelerden çok bu öğeler yer almıştır. Böylece popülist bir tavırla, Anadolu’nun mazlum bırakılmış kitlelerinin sesi olduğunu vurgulamıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ÜLKÜ OCAKLARININ İŞLEVİNİN YEREL DÜZEYDE FARKLILAŞMASI

I. AMAÇ, YÖNTEM, KAPSAM

Bu çalışmanın amacı Ülkü Ocaklarının yerel düzeydeki işlevlerine ve ideolojik temellerine bakmaktır. Bu amaçla özellikle ideolojik söylemlerin farklılık göstereceği düşünülen iki ilçe çalışma sahası olarak incelenmiştir. Bu çalışma ile, Türk siyasal hayatının uzun zamandır önemli bir aktörü olan Ülkü Ocakları ve ocaklarda faaliyet gösteren Ülkücülerin, yerel düzeydeki eylemleri, söylemleri ve siyaset ile kurdukları ilişki irdelenmiştir.

Çalışmanın temel hipotezleri ise şu şekildedir:

1) Alanya Ülkü Ocakları ile Etimesgut Ülkü Ocakları, Alanya'nın turizmden kaynaklanan sosyoekonomik yapısı ve tarihsel koşulları ile Etimesgut'un buna oranla biraz daha kapalı bir toplumsal yapı sergilemesinden kaynaklanan farklı söylem ve pratikler benimserler. Bu söylem farklılığı milliyetçiliğin özüne yönelik farklı kabullerden değil, Türklük ile İslâm arasındaki ilişkiye yönelik farklı kabullerden kaynaklanmaktadır. Ülkü Ocaklarının kurucusu Alparslan Türkeş'in ve Ülkü Ocaklarının düsturu olan "Tanrı Dağı kadar Türk Hira Dağı kadar Müslüman" formülünün her iki ilçede farklı yoğunlukta yaşandığı iddia edilmiştir. Buna göre; Alanya Ülkü Ocaklarında daha Türkçü bir söylem hâkim iken, Etimesgut Ülkü Ocaklarında daha İslâmî bir söylem hâkimdir.

2) İdeolojik ve söylemsel farklılığa rağmen bu her iki ocak da MHP'nin gençlik kolları gibi örgütlenirler. Alanya ve Etimesgut Ülkü Ocakları, Parti politikaları ile olan ilişkilerinde benzerlik gösterirler.

3) Ocakta örgütlenen gençlerin, ocağa katılım motivasyonları ise farklılık gösterir.

Bu hipotezleri sınamak için Alanya Ülkü Ocakları ve Etimesgut Ülkü Ocakları üyesi olan 13 kişi (Alanya'da 7 kişi, Etimesgut'ta 6 kişi) ile derinlemesine mülakât yapılmıştır. Ayrıca bu kişilerin dışında yine Ülkü Ocakları ile ilişkisi olan farklı kişilerle herhangi bir sesli ve yazılı kaydın tutulmadığı mülakâtlar gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmecilerin görüşlerine yer verildiği noktalarda bu

durum hatırlatılacaktır. Bu yüzden onlar için herhangi bir kod isim kullanılmamıştır. Kendisi ile mülakât yapılan görüşmeciler için kod adları kullanılmıştır. Buna göre; Alanya’da kendisi ile mülakât yapılan kişiler A1, A2 vd. olarak isimlendirilirken, Etimesgut’ta kendisi ile mülakât yapılan kişiler E1, E2 vd. şeklinde isimlendirilmiştir. Bu görüşmeciler kartopu tekniği ile belirlenmiştir. Kartopu tekniği, ilgili insanların mesleğine ve sayısına dair net bir bilginin olmadığı araştırmalarda kullanılan bir tekniktir (Layder, 2013:62).

Bu çalışmanın kapsamı ve araştırma nesnesi olan Ülkü Ocakları yerelde, Ülkü Ocakları Genel Merkezi’nin belirlediği şemaya göre, Ülkü Ocakları Dergisi Vakfı olarak örgütlenirler. Tarihsel süreçte ismi ve statüsü değişse de bugün yereldeki tüm Ülkü Ocakları, Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı olarak teşkilatlanmaktadır. Bugün Ülkü Ocaklarının hem genel merkez teşkilat yapısı hem de yereldeki teşkilat yapısı nihaî şeklini almış olsa da teşkilatlanmanın eski haline dair verilere ulaşmak hayli güçtür. Bu güçlüğü temel sebebi Ülkü Ocaklarına dair herhangi bir kaydın hem genel hem de yerel düzeyde tutulmamış olmasıdır. Örneğin; Alanya’da Ülkü Ocaklarının tarihçesine ulaşmak hayli zordur, aynısı Etimesgut Ülkü Ocakları için de geçerlidir. Ocakların bu ilçelerdeki teşkilatlanma tarihi, düzeyi, hangi statü ve isimde örgütlendiğine dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Kayıtlı herhangi bir verinin yokluğuna rağmen Alanya’da kendisi ile görüşme yapılan A1, Alanya Ülkü Ocaklarının tarihçesi için şunları söylemektedir: *“Alanya’da Ülkü Ocakları ilk olarak 1973 yılında Hüseyin Soylu adlı bir ilköğretim öğretmenin öncülüğünde kurulmuştur. Bu 1980’de kapanmış, 1988’de Mustafa Pınar adlı bir muhasebeci tarafından Bizim Ocak adıyla tekrar açılmıştır. Bizim Ocak, 1991 yılında Ülkü Ocakları ismini almıştır.”*

Etimesgut Ülkü Ocaklarının tarihi hakkında kendisi ile görüşülen ve belediyede görev alan bir görüşmeci (eski ülkücü), ocağın tarihi hakkında şu bilgileri vermektedir: *“Etimesgut’ta ocak ilk olarak 1970-1972 arasında Ali Bilir adlı kişi başkanlığında örgütlenmiştir. 1974’te ocağa Lütfü Şehsuvaroğlu başkanlık etmiş, 1975-1976’da ise Doğan Türk başkanlık etmiştir.”* Bu görüşmeci ocağın tarihçesini bu şekilde anlatır ve gülerek ekler *“bu gruplar Atsızcı’yım, sonra bunları çıkarmışız biz ocaktan.”* Bu dönemde, yani 1980 öncesinde Nihal Atsız’a yakın kişilerin, ocaklardaki İslâmî vurgunun yükselişiyle birlikte partiden ve

ocaktan uzaklaştığını hatırlatmak gerekmektedir. Darbe ile kapatılan Etimesgut'taki teşkilatlanma, 1980 sonrası erken denebilecek bir tarihte tekrar toparlanmıştır. 1983'te Erol Dinç başkanlığında Bizim Ocak Dergisi adıyla yeniden örgütlenmiş, 1986-1987 döneminde ise Bizim Ocak adını almıştır. Etimesgut'taki bu teşkilatlanma 1995 yılında da Ülkü Ocakları adını almıştır. Etimesgut, ülkü ocaklarının ilk örgütlendiği ilçelerden biridir. Cebeci'de açılan ocaktan sonra açılan ikinci Ülkü Ocağı'dır. Görüşmeci E2 Etimesgut'taki bu erken teşkilatlanmayı ilçedeki şeker fabrikasının ve kütüphanenin varlığının sağladığı gelişme ve Yozgathlı ve Çorumluların Etimesgut nüfusunda oluşturdukları yoğunluğa bağlamaktadır.

Şekil 1: Ülkü Ocakları İlçe Teşkilat Yapısı (Acar, 2018:178).

Bu şema, bugün bütün ilçe örgütleri için standart bir teşkilatlanma modeli değildir, teşkilatlanmanın şeklini gösterebilmek için örnek olarak alınmıştır. Her ilçe farklı birimlerde teşkilatlanabilmektedir. Özellikle mevcut başkan Sinan Ateş ile birlikte teşkilat yapısında değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Bugünkü mevcut yapıda Ülkü Ocakları en önemli örgütlenmesini lise ve üniversite düzeyinde gerçekleştirmiştir. Lise düzeyindeki hiyerarşik yapı Ortaöğretim birim başkanı>okul başkanı>sınıf başkanları>yurt başkanı şeklinde iken, üniversitelerde

Üniversite başkanı>fakülte başkanı>bölüm başkanı>yurt başkanı şeklindedir. Üniversite ve lise başkanlarının yanında ayrıca disiplin, sosyal faaliyet, eğitim başkanları gelmektedir. Üniversite teşkilatının genellikle il Ülkü Ocaklarına bağlı olduğu hatırlatılmalıdır. İlçede üniversite teşkilatının bulunması istisnadır. Alanya büyük bir ilçe olduğu için burada üniversite teşkilatlanması mevcuttur. Etimesgut Ülkü Ocaklarının üniversite teşkilatlanması yoktur. Küçük yaşta “başkanlıkla” ödüllendirilen bu gençler, ocak aracılığıyla özgüven ve kimlik kazanmakta ve böylece ocağa bağlılıkları artmaktadır.

II. ALANYA’DA SOSYOEKONOMİK YAPI

Bugün Alanya’yı en net tanımlayan şeyin ilçenin turistik kimliği olduğu söylenebilir. Özellikle 1980 sonrası ülke ekonomisinin uluslar arası piyasaya eklemlenmesinin en önemli ayağını oluşturan turizmin teşviki ile ilçe hızla bir demografik ve sosyoekonomik büyüme sürecine girmiştir.

Alanya 1950’li yıllarda narenciye ve muz üretimine dayanan küçük bir tarım kentiymen, turizmi teşvik tedbirleri ile gelişmiş bir turizm kentine dönüşmüştür (Tellioğlu, 2017:91). Turizmin gelişmesine yönelik yatırımlar yalnızca bu sektörü değil, aynı zamanda diğer ticari yatırımları da hızlandırmıştır. Turizmin gelişmesinin dolaylı ve direkt etkilerini takiben ilçenin tarım, sanayi, inşaat ve emlak sektörleri de gelişmiştir. Turizmin yanında, ülke ekonomisinin en büyük kalemlerinden olan inşaat sektörüne de dayanan ilçe ekonomisi ve ilçenin gelişmişlik düzeyi, bugün çoğu ilden daha ileri düzeydedir (Alanya Tic. ve San. Odası, 2016:49.).

Alanya’nın demografik yapısında Türkmenler önemli bir yer tutmaktadır; Osmanlı döneminde bölgenin topraklarının işlenmesi, dirliğin ve birliğin sağlanması için Osmanlıların *yörük* dediği konar-göçer Türkmenlerin belirli bölgelere yerleştirilmesi için kanun çıkarılmıştır (Akova, 2004:256). Günümüzde yerel halk kendisini halen yörük olarak adlandırmaktadır.

Alanya’nın demografik yapısı bundan ibaret değildir. Turistik bir cazibe merkezi olmasının yanında bir tarım bölgesi olması bakımından da ilçede farklı demografik göstergelere rastlanabilir. Bu anlamda Alanya’da dört farklı nüfus hareketi gözlemlenebilir: Kırdan kente kesin göçler, mevsimlik işçi hareketleri,

turizme dayalı mevsimlik olarak gerçekleşen turist hareketleri ve bölge sakinlerinin yaylaları ile ova arasındaki mevsimlik hareketlerdir (Akova, 2004:255).

Yöre sakinlerinin yaylalara göçünün de demografik bir hareket olarak alınması, Alanya'nın coğrafi konumu ve yer şekilleri ile alakalıdır. Etrafı yüksek Toros Dağları ile çevrili olan ve kıyı şeridi boyunca konumlanan Alanya, uzun bir dönem boyunca –ulaşımın zorluğundan dolayı- nüfus hareketlerine kapalı kalmıştır. Yörenin coğrafyasından kaynaklı olarak doğa ile insan arasındaki karşılıklı uyum sağlanana kadar bölge az bir nüfusa sahip olmuştur (Akova, 2004:255). Özellikle de bataklıkların varlığı, sıtma ve başka türlü hastalıkların ortaya çıkması yerleşimin kıyıya uzak bölgelerde yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bölge insanının sürdürdüğü Yörük kültürü ve henüz araziyi verimli kullanma tekniklerinin bilinmemesi insanların hayvancılığı sürdürmesini sağlamıştır. Hayvancılığa en uygun yerin yaylalar olması da bölge insanını yaylalara göçe yönlendirmiştir. Günümüzde yaylalara göç halen başlıca iki sebepten dolayı sürmektedir: Birincisi; kıyı kesimlerinin sıcak olması, ikincisi de köylülerin geçim kaynaklarının ve hayvancılık alanlarının buralar olması.

Alanya'yı diğer turizm kentlerinden ayıran en önemli detay, Alanya'da yaşayan yabancı sayısının fazlalığıdır (Tellioğlu, 2017:95). Antalya, günümüzde İstanbul'dan sonra yabancılara mülk satışının en çok gerçekleştiği ildir. Alanya, bu mülk satışının en çok gerçekleştiği ilçelerden biridir (Yeni Alanya, 2018). Günümüzde Alanya Belediyesi bünyesinde bir “Yabancılar Meclisi”nin varlığı da göz önüne alınırsa, ilçede 1980 öncesine oranla daha zengin bir demografik farklılık olduğu gözlemlenebilir. İnsanların kendilerini “milliyetçi” olarak tanımladığı bu bölgedeki demografik yapının bu farklılığın, milliyetçi ve muhafazakâr hassasiyetlerde bir yumuşama yarattığı söylenebilir. Alanya'da yapılan mülakâtlarda görüşmeci A1 şöyle demektedir: *“Alanya, din ve milliyetçilik konusunda toleransı en yüksek yerdir aslında. Mesela adam otel sahibidir ve dindar bir kişidir, Cuma namazından çıkar, otele gider, otelinin havuzunda turistler çıplak güneşleniyordur, bu turistten içtiği viskinin parasını alır ve bu parayı harcar. Otobüste kapalı bir kadının yanına (başörtülü, tesettürlü) şortlu bir adam oturur ve kavga çıkmaz. Adam milliyetçiyim der, olmayacak biri on bin lira parayı koyar masaya ‘ortak olalım’ der, adam milliyetçiliği eğer büker, bir yol bulup o kişiyi ortak olarak alır. Yani aslında*

her şey ekonomiyle ilgili.” Ancak, çözüm sürecinin ve sürece karşı tepkilerin en yoğun yaşandığı dönemde Alanya’da da tıpkı Türkiye’nin çoğu yerinde olduğu gibi HDP’ye yönelik protestolar gerçekleşmiştir. Aynı zamanda 1994 yılında da Alanya’da bazı Kürt kökenli vatandaşları ait olduğu düşünülen iş yerlerine karşı olumsuz tavır takınılmış ve bu kişiler göçe zorlanmıştır. 1994’te vuku bulan olay yerel halkın bir tepkisinden ibaret iken 2015’teki olay daha büyük ölçekli vuku bulmuş ve üç gün sürmüştür. Bu her iki vakaya bakılarak, ilçede milliyetçi bir reaksiyonun görüldüğü söylenebilir.

1980’li yıllara kadar pek de keşfedilmemiş olan Alanya, 1980 sonrası turizm teşvikleri ile keşfedilmiştir. Özellikle 1990-2000 arasında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan artan otel ve restoran inşaatlarında mevsimlik olarak çalışmaya gelen işçiler, daha sonra ilçeye kalıcı şekilde göç etmeye başlamışlardır. Bu dönemden sonra artan bir şekilde ilçeye nüfus akınları başlamıştır. İlçenin nüfusunu arttıran bir diğer önemli etken ise ilçede bulunan Alaadin Keykubat Üniversitesi ve Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi’dir. İlçenin nüfusu genelde yazın artmakta ve kışın azalmakta iken (ilçe nüfusu yazın yaklaşık beş katına çıkmaktadır) artık ilçede üniversitelerin kurulmuş olması ile kışın da demografik hareketlilik yaşanmaktadır.

Coğrafi özelliklerinden dolayı Alanya’nın uzun süre diğer kentlere göre daha homojen bir nüfusa sahip olduğu söylenebilir. Turizm gelişip de ilçenin demografisi değişene dek Türkmen/Yörük ağırlıklı nüfusun, imparatorluğun diğer etnisiteleri – Ermeniler, Yahudiler, Rumlar- ile pek karışmadığı söylenebilir. Bir görüşmeci Alanya’nın sosyo-kültürel yapısının ilçede milliyetçiliğin yayılmasını kolaylaştırdığını söyler:

“Alanya ve Akdeniz kıyı kesimi Yörük’tür, çok karışmamış. Osmanlı zamanında burası, Karamanoğlu beyliği ile yönetiliyordu, bu beylik ile Osmanlı Devletinin ilişkileri hiç iyi olmamış, hem bu sebeple hem de yine Osmanlı zamanın Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail’le savaşırken bu bölgedeki çoğu kişi İsmail’e destek için gitmiş. Bu sebeplerle ve tabi coğrafyasıyla da Osmanlı bu bölgeyi kendi haline bırakmış. Çok karışıp, değişmeyen bu bölgede de milliyetçilik kendine kolayca yer bulmuş.”

Alanya’nın siyasî tercihleri ise değişim göstermektedir; 2019 yerel seçimlerini Ak Parti ve MHP’nin ortak adayı Adem Murat Yücel büyük bir oy farkı

ile kazanmış, CHP ve İYİ Parti'nin ortak adayı ise ikinci en yüksek oyu almıştır. 2014 Yerel seçimlerinde MHP'nin adayı Adem Murat Yücel en yüksek oyu almış, Ak Parti ise ikinci en yüksek oyu almıştır. 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili seçimlerinde Cumhur İttifakı %51.9 oranında oy alırken, Millet İttifakı %42.6 oranında oy almıştır. Bu seçimde Milletvekili dağılımı incelediğinde Ak Parti birinci parti olurken, İYİ Parti seçimden ikinci parti olarak çıkmıştır, MHP ise 2015 seçimlerine oranla oy kaybederek dördüncü parti olmuştur.

III. ETİMESGUT'TA SOSYOEKONOMİK YAPI

Etimesgut, Selçuklu ve Osmanlı idaresi altında Anadolu coğrafyasının Türkleşmesinde önemli rolleri olan ve hem ticaret hem de manevi birlik olarak örgütlenen ahilerin bulunduğu bir bölgedir (Etimesgut Belediye Başkanlığı, 2018:23). Kentin bugünkü ismi de ahilik geleneğinden gelmektedir. Osmanlı idaresi altındaki Ahi Mesud nahiyesinin adı zamanla Ahi Mesut olur. Cumhuriyet döneminde ise ilkin Etimesut, daha sonra ise Etimesgut adını alır.

Etimesgut, Atatürk'ün örnek Cumhuriyet köyü idealleri çerçevesinde kurulmuştur. Köy olarak kuruluşundan bu yana sürekli nüfus artışı göstermiştir. Ankara'nın en hızlı nüfus artış oranına sahip olan Etimesgut'un bugünkü nüfusu 570000 dolaylarındadır (Etimesgut Belediye Başkanlığı, 2018:58). Bu nüfusun %40'ını Ankaralılar oluştururken, nüfusun geri kalanının yoğunluğunu Yozgatlılar, Çorumlular ve Erzurumlular oluşturmaktadır. Bu demografik dağılımın da gösterdiği gibi Etimesgut genellikle milliyetçi denebilecek yerleşimlerden göç almaktadır. Ayrıca ilçede Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki mübadillerin yerleştirme politikaları sonrası ciddi bir Bulgar nüfusu bulunmaktadır.

Demografik dağılımına bakıldığında Etimesgut'un muhafazakâr bir toplumsal yapıda ve sağ seçmen ağırlıklı olduğu söylenebilir (Güz ve Saray, 2018:352). Nitekim 1990'da ilçe statüsü kazanmasından bu yana ilçeyi Refah Partisi, Ak Parti ve Milliyetçi Hareket Partisi gibi sağ partilerden aday olan belediye başkanları yönetmiştir. Belediyeyi halihazırda iki dönemdir MHP'li Enver Demirel yönetmektedir.

Ankara'nın başkent olmasına paralel olarak Etimesgut da askerî yerleşimler, şeker fabrikası ve tren istasyonu gibi mekânlar üzerinden toplumsal ve ekonomik dinamiklerini inşa etmeye başlamıştır (Özdemir ve Demirkol, 2014:367). Bugün Etimesgut'ta ikamet edenlerin çoğu alt-orta ve orta sınıflardan oluşmakta ve hayatlarını genellikle küçük esnaf, memur ve işçi olarak idame ettirmektedirler (Özdemir ve Demirkol, 2014:362). Etimesgut'un bu demografik ve sosyoekonomik yapısı sadece ilçenin tarihsel dinamiklerinden değil, aynı zamanda Ankara'nın yaşadığı tarihsel değişimden de kaynaklanmaktadır. Etimesgut'a yakın olan ilçeler (Çankaya, Yenimahalle, Sincan) Ankara'nın merkezine yakın ve oldukça gelişmiş, kalabalık yerleşimlerdir. Bu ilçelerde –Ankara'nın sürekli göç almasından dolayı– yerleşim yerleri azalmış, artık buralara en yakın yerleşim yeri olarak Etimesgut yeni cazibe alanı olmuştur.

Artan göç ile birlikte Etimesgut'ta yapılaşma da değişmiştir. İlçe, farklı zamanlarda farklı mimarî, mekânsal kimlikler edinmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında “örnek köy” olarak kurulan ve 1960'lı yıllarda yeni kurulan kamu kurumlarının lojmanlarına ev sahipliği yapan ilçe, günümüzde orta-sınıflara hitap eden villa ve site tipi yapılaşmaları barındırmaktadır (Özdemir ve Demirkol, 2014:360). Ayrıca yakın zamanda Millî İstihbarat Teşkilatı binasının da ilçeye taşınması yeni bir rant yaratmıştır. Etimesgut'ta yapılan saha gözlemlerine dayanılarak şu söylenebilir: Bugün, ilçeye Yozgat ve Çorum gibi yerlerden göç eden ilk yerleşikleri kapsayan muhafazakâr alt-orta sınıflar ilçenin merkezi olan İstasyon Caddesi'nde yaşarken, ilçeye sonradan göç eden memurları kapsayan orta sınıflar –sahadaki söyleme göre “sosyal demokratlar”- Eryaman ve Bağcılar'da ikamet etmektedir.

Etimesgut'un siyasal tercihlerine kısaca tekrar değinirsek; 2019 yerel seçimlerinde Ak Parti ve MHP'nin ortak adayı Enver Demirel kazanmıştır. Bir önceki seçim olan 2015 yerel seçimlerinde MHP adayı olan Enver Demirel seçimi kazanırken, Ak Parti bu seçimlerde ikinci en yüksek oyu almıştır. 2009 yerel seçimlerini de aynı şekilde MHP kazanmıştır. İlçenin genel seçimlerdeki eğilimlerine bakıldığında, Ak Parti son üç genel seçimdir en yüksek oyu alırken, MHP bu seçimlerden ikinci olarak ayrılmaktadır.

IV. BULGULAR

Her iki sahadan elde edilen veriler, yukarıda öne sürülen hipotezlerle birlikte üç kısma ayrılarak verilecektir. Etimesgut'ta yapılan mülakâtlar Alanya'ya oranla biraz daha zor geçmiştir. Etimesgut'un sosyolojik yapısından kaynaklı olarak, ocağa gelen gençler daha çekimser, yabancıya (araştırmacıya) karşı daha temkinli davranmakta, konuşurken daha seçici kelimeler ve bilgiler kullanmaktadır. Her iki ilçedeki görüşmeciler ile kartopu referanslar kullanılarak görüşülmüştür ancak Etimesgut'taki Ülkücüler ile mülakât yapabilmek için daha güçlü referanslar (Ülkü Ocakları Genel Merkezi) kullanılarak görüşülmüştür. Etimesgut'un tersine Alanya'daki mülakâtlar daha rahat gerçekleşmiştir. Bu anlamda, bulgular aktarılırken her iki saha arasında bir karşılaştırma da yapılacaktır.

Kendisi ile görüşme yapılan gençler ocakta halen aktif olan ve yakın zamanda ocak yönetiminde bulunmuş olan kişilerden oluşmaktadır. Görüşmecilerin hiçbirinin ismi, meslekleri ve ocaktaki pozisyonları hakkında bilgi verilmeyecektir ancak kod adı verilen gençlerin “sizce Ülkücülük nedir?” sorusuna verdikleri cevaplar burada sıralanarak kendileri hakkında bir fikir sahibi olunması amaçlanacaktır.

A1: Ülkücülük Enver Paşa'dan beri gelen millî bilinci uyandırma çabasıdır.

A2: Ülkücülük dünya görüşüdür.

A3: Ülkücülük bedel ödemektir.

A4: “Bana ne” demeyen insan Ülkücü'dür.

A5: Ülkücülük ideolojidir, ülke için teminâttır.

A6: Ülkücülük Türkçülüğün arka bahçesidir.

A7: Ülkücülük yaşam tarzıdır.

E1: Ülkücülük çağa ayak uydurmaktır.

E2: Müslümanlık ve Türklüğü yaşayan ve başkasına da yaşatan kişi Ülkücü'dür.

E3: Ülkücülük insan olmaktır; bir hayvanı korumaktan bir vatani sevmeye kadar birçok şey var bunun içinde ve Türk hissetmektir.

E4: Turandır ve Turan peşinde koşmaktır.

E5: Tanımını yapamayacak kadar derin duygu ve heyecan duyuyorum.

E6: Kızıl Elma'dır, hedefe ulaşmak için koşmaktır, Turan'dır.

A. İdeolojik Söylemde Farklaşma

Bu kısımda Ülkü Ocaklarının söylem ve pratiklerinin birinci hipotezde iddia edildiği gibi farklılık gösterip göstermediği saha notları verilerek tartışılacaktır. Ülkü Ocaklarının ideolojik çerçevesini belirleyen en temel sınır Türklük ve İslâm'a bakış açısıdır. Sahada kendisi ile görüşülen A1 ve A6 “bu yapı içerisinde eskiden beri Bozkurtçular ve Hilalciler bulunmaktadır” diyerek bu savı doğrulamaktadırlar. Aynı zamanda A3, İYİ Parti'nin kuruluşu ile beraber ocak ve partinin çok kadro kaybettiğini ve kaybedilen bu kadronun seküler kesim olduğunu söyler. Bu anlamda ocakların yereldeki işlevlerine bakarken Türklük ve İslâm'a bakış açılarına dair birtakım çıkarımlar yapılmıştır. Buna göre Alanya ve Etimesgut'ta İslamî ve Türkçü motiflerin ve söylemlerin kullanımı, yerel koşullara göre değişmektedir. İlk olarak Alanya'daki görüşmelerden yola çıkılarak görüşmecilerin Türklük ve İslâm üzerindeki vurgularına yer verilecektir. Akabinde ise Etimesgut'taki mülakâtlardan aynı temalar üzerindeki vurgulara yer verilecektir.

İlk olarak Alanya'da yapılan görüşmelerde, hem eski hem de yeni yöneticilerin özellikle vurguladıkları iki nokta üzerinde durmak gerekiyor: Birincisi; Alanya -milliyetçi yapısından dolayı- ocağa sahip çıkar ve korur. İkincisi; ocakçılık burada çok zordur ve görüşmeci A2'ye göre bir nefis¹¹ terbiye yeridir. Görüşmeci A1 bu konuda şunları söylemektedir: *“Alanya gibi yerlerde ocakçılık yapmak zordur. Çünkü hedef kitle gençlerdir ve onları dışarıda cezbeden birçok şey var, imkân var. Dezenformasyona açık bir toplum yapısı var. Alanyalılar ocağın değerini bilir sahip çıkar.”* Görüşmeci A3 Alanya'da ocakçılığın Anadolu'nun iç kesimlerine göre zayıf ve ocağa bağlılığın az olduğunu vurgular. (Kendisi üniversite döneminde bir iç Anadolu kentinde ocakta bulunmuştur.) Ancak genel kaniye göre Alanya'da ocağa destek verilir ve Alanya'nın milliyetçi yapısı vurgulanır.

Alanya'da kendisi ile görüşme yapılan kişilerin milliyetçilik anlayışında Türklük vurgusu ön plândadır. Örneğin; A1 Ülkücülüğü “Türklük bilinci uyandırmak” olarak tanımlar. A2 ise Ocakta “Türk adet ve geleneklerini” yaşattıklarını vurgular ve ekler: “Benim için Türklük kader, İslâm seçimdir. Manevi

¹¹ Burada nefis kavramının –İslamî tınısı da olmakla beraber- dinî anlamda kendini terbiye etmekten ziyade kişisel hırsların önüne geçmek, ocak için birtakım feragatlerde bulunmak anlamında kullanıldığı belirtilmelidir.

yanım Türklüğümün önüne geçmez”. Görüşmeci A6 milliyetçiliği tanımlarken “her şeyin Türk’e göre, Türk için ve Türk tarafından yapılmasıdır” der. İslâm ve Türklük konusunda Alanya’daki görüşmeciler içinden farklılaşan tek kişi A5’tir. A5 aslen Alanyalı değil, üniversite okumak için ilçede bulunmaktadır. A5 Türkçülüğü Müslümanlık üzerinden tanımlar: “İslâmı Türkler korur, dinde en az bozulma Türkler’de olmuştur, ben bu nedenle Türklerin daha üstün olduğuna inanırım” İslâmîyet ve Türklük arasındaki ilişkiye gelince Alanya’daki görüşmeciler fikir belirtmek istemezler. Genelde inancın bireysel olduğu vurgulanıp geçilir. Görüşmeci A7 “şu an bu toplum Müslüman, ben bu yüzden Müslüman’ım. Ancak, Şamanizm olsaydı Şaman olurum. Mesela, Allah demek istemem, Tanrı demek isterim. Ocakta bu konulara girilmez. Ben Arap milliyetçiliğine de karşıyım.” Buna paralel olarak görüşmeci A3 “biz Ocak bünyesinde dini söylemlere, yönlendirmelere girmeyiz. Ancak, Müslümanlıkta esasın Kuran olduğunu, başka aydınlatıcıya ihtiyaç olmadığını anlatır, cemaatlere ihtiyaç olmadığını belirtiriz.” demektedir.

Etimesgut’ta Alanya’ya göre İslâm¹² vurgu daha belirgindir. Etimesgut’un sosyoekonomik ve demografik yapısından kaynaklı olarak İslâm’ın belirleyiciliği ocağın ve ocağa katılanların söylem ve eylemlerini belirler. Örneğin; Etimesgut Ülkü Ocakları bünyesinde Kuran okuma ve aşure dağıtımı gibi etkinlikler düzenlenir. Aynı şekilde Etimesgut’ta yapılan görüşmede, eski bir ülkücü, “eskiden ocaklarda haftada bir gün imam gelirdi, İslâm’ı anlatırdı” vurgusu yapmıştır. Görüşmeci E4’de “eski dönemlerdeki adanmışlığı, eğitimi çok özledim, o zaman dini öğretiler daha fazlaymış” demektedir. E1 “dini Ocakta öğrendim” demektedir. Yine aynı şekilde E2 de “ocağın kendisini kötü alışkanlıklardan uzak tuttuğunu” söyler. E2’nin ülkücülük tanımı da şu şekildedir: “Müslümanlığı ve Türklüğü yaşayabilen ve başkasına da yaşatabilen ülkücüdür.” E1’in milliyetçilik tanımı da İslâmî öğeler taşır: “Milliyetçilik kapının önünde başlar; önce ailen, komşun, hemşerilerin, sonra ülken için dertlenmek sevinmektir.” Görüşmeci E3 “Türklük ve Müslümanlık ayrılmaz, her Türk Müslüman’dır, Türklerde başka (dine) sapma olmaz, sapma olanların da Türklüğe katkısı yoktur. Zaten iyi Müslüman olmadan iyi bir milliyetçi olunmaz” Etimesgut’ta kendisi ile görüşülen E4 ve E5 diğer görüşmecilerden farklı olarak

¹² Etimesgut’taki görüşmecilerden E2 ve diğer görüşmeciler, “İslamcı” kelimesini “siyasal İslâm’ı” hatırlattığı için kullanmaktan kaçınırlar. Bu anlamda kendileri için “muhafazakâr” kelimesinin kullanılması gerektiği konusunda bizi uyardılar.

Türklüğün kendileri için daha önemli olduğunu açıkça söylemektedirler. E4 Türkçülüğünü ısrarla vurgular, kendisinin Yörük olduğunu bütün konuşma boyunca hatırlatmıştır, ancak bunun yanında millet olma gereğini Hz. Muhammed’e referans vererek tanımlamıştır.

Ülkü Ocakları Genel Merkezi’nde bir görüşmeciye araştırmacı tarafından Etimesgut teşkilatında Türkçü söylemlerin de ağır bastığı söylendiğinde, görüşmeci birkaç örnek vererek aslında Etimesgut teşkilatındakilerin İslamî reaksiyonlarının yoğun olduğunu, Türkçülük vurgularının sunî olduğunu imâ etmiştir.

Her iki sahanın Ülkü Ocakları bünyesinde bir kadın biriminin, yani Asena biriminin varlığına bakış açıları farklılaşmaktadır. Alanya’da Asena birimine bakış daha sert ve dışlayıcı iken, Etimesgut’ta bu birimin varlığına bakışın daha yumuşak ve kabul görür olduğu söylenebilir. Bu birimle ilgili söylem farkı, Alanya Ocaktaki görüşmecilerin “kavgaya hazırız” imalarının yoğun olmasıyla açıklanabilir.

Genel olarak her iki ilçede de Türklük ve İslâm konusunda benzer söylemler olsa da, Etimesgut’ta “millet” vurgusunun, Alanya’da ise “Türklük” vurgusunun öne çıktığı görülmektedir. Etimesgut’ta, özellikle de E4, E5 ve E6’da Türklük vurgusu görülmekle birlikte bu seslerin cılız olduğu söylenebilir. Etimesgut’ta genel olarak tek seslilik hâkimdir ve söylemler birbiri ile benzerdir. Ancak Alanya’daki görüşmecilerde çok sesliliğin hâkim olduğu belirtilmelidir. A5 gibi İslâm’a yakın biri ile A6 ve A7 gibi İslâm’a mesafeli olan kişiler aynı yapı altında örgütlenebilmekte ve bu durum bir çatışma yaratmamaktadır.

Saha gözlemlerinden ve görüşmecilerin vurguladığı noktalardan hareket edilerek şu söylenebilir: Milliyetçilik nedir? sorusuna verilen cevaplar herkese göre değişkenlik göstermektedir. Nitekim her iki sahada da görüşmeciler “milliyetçilik nedir?” sorusuna özgün cevaplar vermişlerdir. Milliyetçilik gibi tanımının yapılması zor bir olgunun iki sahada da farklı şekillerde temelini bulduğu görülmektedir. Milliyetçilik her iki sahadaki söylemin genel çatısını oluştururken, milliyetçiliğin görüşmecilere yansması farklılık göstermektedir.

B. Ocakların Parti ile İlişkisi

Bu kısımda, Ocakların MHP gençlik kolları olarak örgütlenip örgütlenmedikleri incelenecektir.

Ülkü Ocakları ile MHP arasında resmî bir bağ yoksa da ocak, ağırlıklı olarak MHP içerisinde siyaset yürütenlerin pişme yeridir. Ülkü Ocakları'nın kendine özgü bir amblemi ve programı olmasına rağmen, Ocak Genel Merkez yönetimi MHP Genel Başkanı tarafından atanmaktadır. Bir kurum olarak Ülkü Ocakları'nın aktifliği, ocak başkanının aktifliği, davranışları ve kişisel yönelimlerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin; farklı ocak deneyimleri olan A4, halihazırda içinde bulunduğu teşkilatın üç farklı başkanı döneminde de ocakta varlık göstermiştir. O, ocağın ve makamın kendisine saygı duyduğunu, kişilerin geçici olduğunu vurgular ve ekler: “ocağın aktifliği başkana göre değişir.” Ocak hiyerarşisinin başı olarak başkan, ocağın diğer üyelerini etkilemektedir. İlçe Ocak Başkanı İl Ocak Başkanı'na bağlıdır. İl Ocak Başkanı ise Ülkü Ocakları Genel Merkezi'ne bağlıdır. İl Ocak Başkanı, genel merkezin onayını almadan İlçe Ocak Başkanını atayamaz. Ocak Başkanları için belli bir görev süresi yoktur. Bu yüzden de ilçe başkanının görev süresi İl Ocak Başkanının, İl Ocak Başkanının görev süresi ise Genel Merkezin kararına göre değişiklik gösterir. Bu yanıyla Ülkü Ocaklarının örgütlenme şeması ve hiyerarşisi, herhangi bir partinin gençlik kolu örgütlenmesi ile benzerlik taşır. Teşkilatı gençlik kolundan ayıran en temel husus, teşkilâtın güçlü hiyerarşik yapısıdır. Teşkilâtın farklı hiyerarşisindeki başkanlar “Türkeş'in temsilcileri” niteliği taşımaktadırlar. Bu sembolik vurgu hiyerarşiyi daha da sağlamlaştırmaktadır.

Teşkilâtı gençlik kolundan ayıran bir diğer husus ise, üye kayıtlarının tutulmamasıdır. Kayıt tutulmamasını ocağa katılan gençler de desteklemektedir. A1 ocağın gençlik kolu olmadığını, daha doğrusu ilk örgütlenme amacının bu olmadığını söyler. Ona göre ocağın ilk örgütlenme amacı, insan yetiştirmektir, ondan sonra ocak, partiye kadro yetiştirir. “Ocak insana özgüven ve girişimci bir ruh verir, o nedenle siyaset katılma isteği de uyandırabilir.” A2'nin bu konudaki düşünceleri ise şu şekilde özetlenebilir: “İlk olarak fikir üretiriz, tabii gençlik kollarının yaptığı işleri de yaparız” der ve demokrasi ile ilgili sorumuza “demokrasi isteyen partiye gitsin” diyerek kestirip atar. A3 ise “ocak parti için kadro yetiştirir. Partinin sağlam, sadık

kişileri hep ocaktan yetişmiştir” der ancak daha sonra “ocak gençlik kolu olarak çalışmaz, çalışmamalıdır da, yoksa bu kadar insana rahat ulaşım hareket edemeyiz” der. A4 siyasete sıcak bakmaz ve ocağın parti ile anılmasından rahatsızlık duymaktadır. Görüşmelerde birkaç kez “biz fikir kulübüyüz” vurgusu yapmıştır. Kendisinin partiden beklentisi, ocağı ciddiye almasıdır. Ona göre ocağın bir varlık sebebi de partideki milliyetçi fikirleri canlı tutmaktır. A5 “ben ocağın gençlik kolu olmasını istemem, gençlik kollarının fikrî hürriyeti yoktur” der ve ekler “ama biz bundan farklıyız, parti kaybolunca gençlik kolu kaybolur, ama biz hep burada oluruz.” A6 bu konuda biraz romantiktir: “Ocak kalp, MHP ise beyindir, çatışma bile ayrılmaz.” Ayrıca siyasete girmek gerektiğini söyler ve partide siyaset yapanların ocakçı olmalarını beklemektedir. A7 Ocağın siyasete katılımın ilk yeri olarak görülebileceğini söyler. Ancak ocakçıların partili olmak zorunda olmadığını söyler ve ekler: “parti ideolojisi değişebilir, ocağın ise değişmez.”

Etmesgut’taki görüşmecilerin bu konuya yaklaşımları Alanya’dakiler ile benzerlik taşımakla birlikte bazı noktalarda özgün yaklaşımlara sahiptirler. E1 “gençlik kolu değiliz, MHP bizim fikirlerimizi siyasal alanda temsil ettiği için onunla harekete ederiz, bizim izdüşümümüzdür. Ayrıca parti bize Türkeş’in emanetidir, o yüzden partiden vazgeçmeyiz. Biz isteriz ki tüm parti teşkilâtı Ocaktan yetişsin” demektedir. E2 “gençlik kolu değiliz. Gençlik kolları sadece siyaseti kapsar. Biz ise her şeyi. Burada ilişkiler süreklidir.” der ve ekler: “Ocak partinin zırhıdır.” E3 “Parti lideri bizim liderimiz, biz onların izdüşümüyüz. Parti’nin alt yapısıyız, MHP içinde herkes ocaktan yetişir.” demektedir. E4 “siyaset çok önemli ve Parti bizi temsil etmektedir. Parti Türkeş’in emaneti, herkesin Parti’ye bağlılığı buradan gelir. Ocağın gençlik kolu olmasını istemem. Farklılık olması, farklı yaş gruplarının olması avantajlı çünkü ocakta bir denge oluşturuyor bu” der. E5 ise “Ülkücülerin siyasette yer almasını, yönetmesini isterim ve bunun için de çabalıyorum. Herkese ulaşmak için ve kayıt tutulmasının sorun olduğunu düşündüğüm için ocağın gençlik kolu olmasını istemem” demektedir. E6 “Ocakta teşkilâtçılığı öğreniyoruz, o nedenle ocak siyasete katılımın ilk yeridir.”

Her iki ocağın da gençlik kolu hususunda benzer eğilimler taşıdığı gözlenmiştir. “Gençlik kolu değiliz ve olmak istemiyoruz” vurgusu en belirgin ortaklıktır. Burada belirtilmesi gereken en önemli husus, görüşmecilerin gençlik

kolundan ne anladığıdır. Gençlik kolları üyesi olmak için 18 yaş ve üstü olmak ve resmî kayıtlı olmak gerekir. Ancak bu yasal düzenleme, ocağın en yoğun örgütlenme birimi olan lise teşkilâtı için engel teşkil etmektedir. Bu anlamda gençlik kolu statüsü, hem ocak hem de ocak üyesi olan gençler için elverişli bir yapı teşkil etmemektedir. Bunun yanında gençler gençlik kolundan partiye bağlı olmak, inisiyatif alamamak, güçsüzlük, parti hiyerarşisi altında yer almak gibi, sosyalleşmeyi engelleyen şeyler anladıkları için, kendilerinin üyesi olduğu ocakları gençlik kolu olarak tanımlamamaktadırlar. Görüşmecilere göre ocak, kendilerine gençlik kollarının sunamayacağı bir sorumluluk ve inisiyatif yükler.

Her iki sahaya genel olarak bakıldığında, Ülkü Ocaklarının resmî olmasa da bir gençlik kolu yapılanması gibi örgütlendiği söylenebilir. Bir ya da iki görüşmeci dışında bütün görüşmeciler ilerde siyasette aktif rol almak istediklerini söylemişlerdir. Saha görüşmeleri için kurulan ilişkilerde gözlemlenmiştir ki, özellikle ocak yöneticileri Partililerle iç içe bir ilişki içerisindeyler. Örneğin; mevcut Etimesgut Belediye Başkanı ocak kökenlidir. Belediye kadrolarında çok sayıda eski ve yeni Ülkücü'yü istihdam etmiştir. Bu anlamda ocağın bir siyasi parti gençlik kolu gibi “eğitim, siyasal sosyalleşme ve siyasal devşirme” fonksiyonlarını gerçekleştirdiği gözlemlenmiştir.

C. Katılım Motivasyonları

Bu kısımda her iki sahada katılım motivasyonlarının farklılık gösterip göstermediği sınanacaktır.

Ocakçılarla yapılan görüşmelerde, görüşmecilerin ikisi hariç (biri Alanya, biri Etimesgut) hepsi Ülkücü bir aileden geldiklerini vurgulamışlardır. Ülkücü bir aileden geliyor olmaları, en büyük katılım motivasyonlarıdır. Ocakçı aileden gelmeyen diğer iki görüşmeci ise milliyetçi-muhafazakâr bir aileden geldiklerini söylemişlerdir. Ocakçı gençlerin siyasal yönelimleri ailede başlar, çevre ile şekillenir. Gençlere sorulan “ocağa katılmanızı sağlayan nedir?” ve “Ocak size ne kattı?” gibi sorulara verilen cevaplar bir benzerlik gösterse de iki saha bazı açılardan farklılık göstermektedir.

A2 “millî ve manevî duygular”ın kendisinin ocağa katılım motivasyonu olduğunu söylerken, A3 ocağın kendisine bir çevre verdiğini söyler. A4’e göre Ocak kendisine bir fikir kulübü olduğu için cazip gelmiştir: “Bunun yanında buradaki insanlarla kurduğum ilişki, bendeki ‘abi’ özlemini gidermiştir. Ayrıca birlikte çalışma ve organize olma gibi katkıları, benim üniversitede bir çok konuya ön ayak olmamı sağladı.” A5 ise ocağa katılım motivasyonunu “çevrenin ve insanların bozukluğuna” bağlar. “İslâm’ın doğru yaşanmaması sorunu. Ocak bana özgüven, bilgi ve en önemlisi teşkilâtçılık kattı.” A6’nın katılım motivasyonu ise; “Ben düşüncelerimde yalnızdım, burası bana kucak açtı, burada farklılık olsa da burada herkes milliyetçi, ben burada kendimi yalnız hissetmiyorum, o nedenle Ocakta olmayı seviyorum” şeklindedir.

E1, Ocaktaki kardeşlik ve öğrenmenin kendisi için temel katılım motivasyonu olduğunu söyler: “Burası bize şahsiyet kattı. Oturuş, kalkış, kıyafet, tavır, davranış her şeyi etkiler, şahsiyet verir. Türkçülüğün yapısında teşkilâtçılık var, biz burada teşkilâtçılığı öğrendik.” E2 ise; ocağın kendisine bir amaç verdiğini ve kendisine birey olmayı öğrettiğini söyler: “İnsanlar önemsenmek ister. Ocak bana aile, çevre, kişilik gibi birçok şey verdi.” Ocağa katılmaya ortaokulda başlayan E2, kimse onu dinlemezken Ocakta kendisini dinleyen birilerinin olduğunu belirtir: “birlikte yemek yedik, pikniğe gittik, birçok etkinlik yaptık, burada beni önemsediler. Bu da benim bağlılığımı arttırdı.” E2 ocağa katılanların kenar mahalle ve Anadolu çocukları olduğunu vurgular, bu çocukların Ocakta hiç dışlanmadıklarını ve Ocakta kendilerini bulduklarını sıklıkla ifade etmektedir. Ocağın, kendisine karakter kattığını söyleyen E4’ün katılım motivasyonu vatana ve millete olan sevgisi ve bunun için de bir şeyler yapmak istemesidir. E5 çok milliyetçi bir insan olduğu için Ocakta olduğunu söylerken, E6’nın katılım motivasyonu ocağın kendisine sağladığı aile ve kardeşlik ortamıdır. E6 da diğerleri gibi Ocak sayesinde teşkilâtçılığı öğrenmiştir.

Ülkü Ocaklarının örgütleniş şekli, gençlerin arkadaşlarıyla buluşup vakit geçirecekleri, sosyalleşecekleri bir ortam sunmaktadır. Burada kurulan ilişkiler genellikle sosyal hayatlarına da yansımakta ve orada da sürdürülmektedir. Yapılan aktiviteler, programlar, eğitimler bu sosyalleşmeye imkân sağlamaktadır. Vakitlerini genellikle ocakta geçiren bu gençler, orta ve alt-orta sınıf kesimlerden

gelen kişilerdir. Özellikle dış dünyaya kapalı olduğunu söyleyebileceğimiz Etimesgut'ta, ocakçı gençler genellikle ocakta vakit geçirmekte ve birlikte hareket etmeyi öğrenmektedirler. Bu anlamda ocağa bağlılıkları Alanya'dakilere oranla daha fazladır. Bu bağlılık, sahada gözlemlenen kılık kıyafet ve davranış kalıplarında da fark edilmektedir. ocakta sosyalleşme, ocağa bağlılık ve manevi adanmışlık, Etimesgut'ta Alanya'ya oranla daha yoğundur. Alanya'da siyasal sosyalleşen Ülkücü gençlerin Etimesgut'takilere oranla daha bilinçli ve özgüvenli oldukları gözlemlenmiştir

Katı hiyerarşiyi içselleştirmiş olan Ülkücüler, ocağa katılım gösteren gençler ve yerel nüfus ile kurdukları ilişkiler ve sosyalleşme ağı ile yerel siyaseti etkilemektedir. MHP, 1980 öncesindeki esnek örgüt yapısıyla Partiyi zora sokan Ülkü Ocaklarını bugün kontrol altında tutmakta ve ocaklar da daha sıkı bir denetimle önemli bir güç olarak var olmaya devam etmektedir. Bugün Ülkü Ocakları ciddi değişiklikler geçirerek bir şeffaflaşma eğilimi göstermektedir. Yapılan saha çalışmasında, görüşmeciler bu yapıdan memnun olduklarını ve değişimin katılımı arttırdığını vurgulamaktadırlar.

Ali Erken (2014) Ülkü Ocaklarına katılım gösteren gençlerin eğitim veya aksiyon odaklı olarak ayrılacaklarını, bu dengenin ocak başkanının tercihleri ve bölgedeki tansiyona göre şekillenebileceğini ancak yine de milliyetçilerin hepsinin ülkesi, Türklüğü, devleti ve dini için tehdit olan her şeyin karşısında şiddete başvurmayı meşrû gördüklerini söyler. Görüşmeler sonunda elde edilen bulgulara göre bu reaksiyonerlik canlılığını halen korumaktadır.

Ülkücülük, ülkü ocaklarında katılım gösteren gençler için ayrıcalıklı bir kimliktir. Her iki sahada da gözlemlendiği gibi, ülkücülük kendisi ile övünülen bir duruştur. Hatta kendisi ocakçı olmasa bile ülkücü olarak anılmak isteyen görüşmeciler olduğu da gözlemlenmiştir. Bu anlamda, ülkücü olmanın birtakım getirileri vardır ve bu getiriler maddî değil, daha çok manevidir. Ocak, kendisine katılanlara kucak açmakta, onlara toplumsal bir kimlik kazandırmaktadır.

Ülkü Ocaklarının genel yapısına bakıldığında, görünürdeki tek sesliliğin yerel düzeyde milliyetçilik tanımlarından hareketle bozulabildiği görülmektedir. Bu farklılığın önemi ise Ocakların din, milliyetçilik gibi meselelere olan hassasiyetlerinden kaynaklanan reaksiyoner yapılarında yatmaktadır. Alanya ve

Etimesgut'un Türkçülük ve İslâm konularına hassasiyetlerinin yoğunluğu da buna göre değişmektedir. İki ilçede de ocaklar parti ile benzer ilişkiler göstermektedir. Parti ile olan ilişkiler ocak yöneticileri aracılığıyla sürdürülmektedir, ocağa katılan gençler partili olma eğitiminden ziyade ideolojik eğitim almaktadırlar. Parti ile ilişkiler büyüklerin yani ocak yöneticilerinin işidir. Ocağa katılım gösteren gençlerin katılım motivasyonları benzerlik gösterse de Etimesgut'ta gençler ocağı daha çok sosyalleşme alanı olarak görülürken Alanya'daki gençler ocağı daha çok ideolojik saiklerle gidilen bir eğitim yeri olarak görmektedirler.

SONUÇ

Siyasi partiler, demokratik siyasal hayatın en önemli katılım araçlarından biridir. Onları bu kadar önemli kılan şey demokrasi mücadelesinin aracı olmanın yanında bir de örgütlü yapısı vesilesiyle geniş kitlelere ulaşabilme yeteneğidir. Siyasi partileri diğer baskı gruplarından ayıran en önemli nokta, iktidarı hedefliyor olmalarıdır. Bu hedeflerine ulaşabilmek için de geniş bir örgüt yapısı ile daha çok kişiye ulaşmayı amaçlamaktadırlar. Merkez ve yerel örgütlenmenin yanında bir de “yan örgütler” olarak adlandırılan kadın kolları ve gençlik kolları şeklinde örgütlenmeleri, partileri siyasal alanda daha da etkili bir konuma getirmektedir. Siyasi parti hiyerarşisi şu şekilde oluşturulmuştur: Merkez, yerel ve yan örgütlenmeler. Bu örgütlenme modeli her partide aynı şekilde benimsenmez, her parti kendi tüzüğünde nasıl örgütleneceğini düzenler. Bu örgütlenme hiyerarşisi kanunla düzenlenmiştir. Kanun aynı zamanda üyelik şartlarını da düzenleyerek parti üyeliğini denetim altına almıştır. 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun on birinci maddesine göre siyasi partilere üye olma yaşı on sekizdir.

Örgütlenmenin en temel motivasyonu kitlelere hitap edebilmesidir. Siyasî partileri siyasî katılımda bulunmak isteyen kişiler için cazip kılan da örgütlü yapılarıdır. Bireylerin bir siyasî parti örgütü bünyesinde siyasette başarılı olma ihtimalleri, bireysel çabaları ile başarılı olma ihtimallerinden daha yüksektir. Çünkü parti örgütlerinin temsil gücü ve etki alanı, bireylerin etki alanından daha geniştir. Farklı örgütlenme ağları aracılığıyla siyasi partiler üye sayılarını arttırmanın yanında bir de mevcut siyasal sorunlara daha hızlı çözümler üretebilmektedir. Örneğin; çalışma içerisinde Türkiye’deki bazı siyasî partilerin kadın kolları örgütlenmeleri vesilesiyle mahalle sorunlarına daha kolay ulaştıklarına değinilmişti. Aynı şekilde gençlik kolu örgütlenmeleri de hem siyasi partiye gençliğin enerjisini aktarmakta ve böylece parti kadrolarına siyasi devşirme fonksiyonunu yerine getirmekte hem de gençlerin mevcut sorunlarının çözümü için politika önerileri yapmaktadır.

Siyasî parti örgütünün geniş etkisi, gençlerin parti örgütü bünyesinde katılım motivasyonlarını belirler. Ancak katılımın ardında yatan tek etken bu değildir. Bruter ve Harrison’un da değindiği gibi, gençlerin siyasî partilere üye olmalarının ardında üç temel etken vardır: ideoloji, sosyalleşme ve profesyonel politikacı olma (Bruter ve

Harrison, 2009:20-24). Bu amaçlardan herhangi biri katılım için tek başına bir sebep olmaktan ziyade birbiri içine girebilir. Örneğin, ideolojik saiklerle siyasi parti gençlik örgütü içerisinde sosyalleşip çevre edinme amacı güden gençler olabilir. Yine aynı şekilde ideolojik motivasyon, profesyonel politikacı olma amacıyla paralel gidebilir. Bu çalışma boyunca gençlik kolu olarak da değerlendirilebilecek olan Ülkü Ocaklarında siyasal katılım gösteren gençler de yalnızca ideolojik amaçlarla değil aynı zamanda hem siyasal sosyalleşme hem de ileride profesyonel politikacı olma motivasyonu ile de ocakta katılım gösterirler. Bu anlamda siyasi partiler yalnızca kurum olarak örgütlenerek bireyleri etkilemezler, aynı zamanda örgütü bünyesinde çeşitli fonksiyonlarla da bireyleri etkiler. Partilerin en önemli fonksiyonları; farklı görüş ve çıkarları birleştirme, iktidarı denetleme ve eleştirme, eğitim, siyasal devşirme ve siyasal sosyalleşmedir. Partilerin eğitim fonksiyonu yalnızca belirli bir programa bağlı bir eğitim değil, aynı zamanda partide bulunarak, parti ruhunu anlayarak partili olmayı da içerir. Eğitim, siyasi devşirme fonksiyonu ile de ilişkilidir. Parti aynı zamanda kendi bünyesinde siyasal katılımında bulunanların siyasal sosyalleşme alanıdır.

Milliyetçi Hareket Partisi içerisinde siyaset yürüten birçok siyasetçinin siyasal sosyalleşme alanı Ülkü Ocaklarıdır. Ocak, bir bakıma partiye siyasetçi devşirme fonksiyonunu üstlenmektedir. Hatta ocak kökenli olmayan partililere, ülkücüler sıcak bakmamaktadır. ocaktaki bir gencin ocak kökenli bir yöneticiyi benimsemesi, ocak kökenli olmayan birini benimsemesinden daha kolaydır. Milliyetçi Hareket Partisi ve onun gençlik örgütlenmesi olarak kabul edilen Ülkü Ocakları ile diğer partiler ve onların gençlik örgütlenmeleri arasında bazı farklılıklar vardır. Normal şartlarda, partilerin gençlik kolları ilçe teşkilâtına bağlı iken; Ülkü Ocakları, direkt olarak merkeze ve İl Ülkü Ocaklarına bağlıdır. Ayrıca, normal şartlarda siyasi partiler gençlik kolu üyelerini aynı zamanda parti üyesi olarak kaydederken, Ülkü Ocaklarında herhangi bir kayıt tutulmaz. Çünkü hem ocakların vakıf statüsünde örgütlenmesi hem de ortaokul ve lise düzeyindeki gençlere de yönelmesi, kayıt tutulması için bir engeldir. Bu da onları gençlik kollarından ayırmaktadır. Ülkü Ocaklarının işleyişindeki bir diğer fark ise, ocağın katı hiyerarşik yapısının, ocak içerisindeki eğitime dayanmasıdır. Ocakta hiyerarşik yapı lider lehine gözetilmektedir. Örneğin; Devlet Bahçeli Ocak yönetimi ve işleyişi ile bizzat

ilgilenmektedir. Ocak, aynı zamanda Devlet Bahçeli'nin sıkı denetimi altındadır. Ülkü Ocakları yalnızca günümüzde değil, ilk kurulduğunda da hem partinin hem de Türkeş'in nüfuzu altındaydı.

Örgütlenme modeli olarak farklı zamanlarda farklı statüler benimseyen Ülkü ocaklarının yarım asırlık bir tarihi vardır. Bugün vakıf statüsünde örgütlenen bu yapı, geçmişte farklı isim ve statülerde örgütlenmiştir. Kendilerini fikir kulübü olarak tanımlayan ocaklar, söylemlerini genelde milliyetçi politikalar üzerinden kurmuşlardır.

Milliyetçi politikalar XIX. yüzyılın ortalarından beri dünya siyasetine yön vermektedir. Milliyetçilik, ortaya çıktığı dönemde, eskinin siyasi yapılarında ve fikirlerinde köklü değişimlere neden olmuştur. Onun etrafında cereyan eden tartışmalardan yeni devletler ve yeni savaşlar ortaya çıkmıştır. Bütün bu siyasi etkilerine rağmen milliyetçilik eklektik bir ideolojidir. Milliyetçilik, diğer ideolojiler gibi kurucu isimleri, sınırları, kavramsal ve politik çerçevesi belli bir ideoloji değildir. Milliyetçilik teorik olarak zayıf olsa da son iki yüzyıldır dünya tarihinde belirleyici olmuştur. Farklı zamanlarda farklı ideolojilerin bazı söylemlerini kuşanarak varlık göstermiştir.

Milliyetçilik bir ideoloji olarak zayıf görünse de kendisi üzerine yapılmış bir çok akademik çalışma vardır. Bu çalışmalar milliyetçiliğin çerçevesini çizmekten ziyade millet ve milliyetçilik kavramlarının ne zaman ortaya çıktığı ile ilgilenirler. Akademisyenler, milliyetçiliğin ne zaman ortaya çıktığı ve tanımı bakımından birbirinden ayrılmaktadırlar. Milliyetçilik üzerine ilk eser veren akademisyenler ilkçiler olarak adlandırılmaktadır. İlkçilerin milliyetçilik çözümlemelerini eleştirenler ise modernistler olarak adlandırılmaktadır. Yakın zamandaki milliyetçilik çalışmalarında, modernistlerin ve ilkçilerin eksik bıraktıkları noktaları tamamlayanlar ve onlar arasında bir ara yol bulmaya çalışan etnosembolcüler olarak adlandırılmaktadır.

Türk milliyetçiliğini de teorik tartışmalardan yola çıkan ideologlardan ziyade yazdıkları oyunlar, romanlar ve şiirlerle kalemi güçlü düşünürler yön vermiştir. Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Nihal Atsız, Erol Güngör, Nurettin Topçu gibi değinilen düşünürler, milliyetçilik kavramının teorik çerçevesini tartışmak yerine, zayıf olduğunu düşündükleri Türk milliyetçiliği bilincini geliştirme amacıyla milliyetçi

eserler vermişlerdir. Ayrıca Osman Yüksel Serdengeçti ve Seyyid Ahmet Arvasi de farklı bir milliyetçi yorum ile Türk milli bilincini uyandırmak istemişlerdir. Bu düşünürler ayrıca Türk milliyetçiliğinin örgütlenme problemini de aşmak istemişlerdir. Bir parti altında örgütlenemese de Türk milliyetçiliği farklı dergiler ve dernekler altından örgütlenerek kitlelere ulaşmayı amaçlamıştır. Ancak 1960'lara gelindiğinde Alparslan Türkeş, Türk milliyetçiliğini parti boyutunda örgütlemiştir.

Türkeş, 1960 ihtilâli sonrası sürgün gittiği yurtdışı görevinden 1963'te döner dönmez siyasi bir oluşum içerisine girmenin yollarını aramıştır. Nihayetinde Milli Birlik Komitesi'nden bazı arkadaşları ile Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne girmiştir. 1965'te parti genel başkanı olan Türkeş'in ilk hedefi bir gençlik örgütü kurmak olmuştur. İlk olarak üniversite gençliğine ulaşmayı hedefleyen Türkeş ve CKMP kadroları, böylece Ülkü Ocaklarının ilk adımlarını attılar. CKMP'ye yakın ilk öğrenci örgütü 1966'da Ankara'da üç farklı fakültede Ülkü Ocağı adıyla örgütlenmiştir.

Ülkü Ocakları, kurulduğu dönemin politik havasına uzak kalmamıştır. Nitekim, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşmaya başlayan anti komünist mücadeleden taraf olmuştur. 1980 darbesine gelene kadar anti komünist mücadele aracılığıyla, Türkiye siyasetinde yükselen solu dengelemeyi amaçlamıştır. Ülkü Ocaklarının anti komünist mücadelesi yalnızca Türkçü söylemlerle değil, aynı zamanda İslâmî söylemlerle de yürütülmüştür. Özellikle CKMP'nin 1969'daki olağanüstü kongresinde partinin isminin MHP olarak değişmesi ve Türkeş'in "Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman" söylemini benimsemesi, İslâmî söylemin Türk milliyetçiliği ile eklemlenmesinin önünü açmıştır. Seyyid Ahmet Arvasi'nin Türk-İslâm ülküsü formülünün hem MHP hem de Ülkü Ocakları tarafından benimsenmeye başlaması da bu döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde partinin amblemi de değişmiştir. Parti amblemi olarak aynı zamanda İslâmî çağrışımları da olan Üç Hilal benimsenmiştir. 1969'daki kongrede İslâmî söylemin öne çıkmasıyla beraber bazı Türkçüler MHP'den ayrılmıştır ve Türkeş ile Nihal Atsız'ın ilişkileri de kopmuştur. Böylece Türk milliyetçileri, Türkçü ve İslâmî söylemi benimsemelerine göre birbirinden ayrılmaya başlamıştır.

Milliyetçiliği benimseyen Ülkü Ocaklarındaki milliyetçi anlatı, sadece Arvasi'nin değil, aynı zamanda İslâm'a mesafeli olan Nihal Atsız, popülist

Serdengeçti ve Anadolucu Erol Güngör ve Nurettin Topçu gibi birbirinden farklı milliyetçilik yorumları yapan düşünürlerin eserlerine dayanmaktadır. Bu çok seslilik de milliyetçilik kavramının sabit, evrensel nitelikli milliyetçi ilkelerden yoksun bir söylem koalisyonu olmasıyla da ilgilidir (Kerestecioğlu, 2009:310).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Ülkü Ocaklarındaki söylem farklılığının temeli de milliyetçiliğin bu yapısına dayanmaktadır. Ülkü Ocaklarında, Türk milliyetçiliğinin ve Türk milli bilincinin oluşması için çabalayan ve bu konuda eserler veren, farklı milliyetçilik yorumları yapan isimlerin görüşleri kabul görmektedir. Ülkücülerin söylemlerinin sınırları din ve milliyetçilik arasında kurdukları ilişkiye göre farklılık göstermektedir. Ülkü Ocakları farklı tarihsel dilimlerde farklı söylemler benimsemişlerdir. Kuruluşlarından 1980 askeri darbesine kadar dinamik bir gençlik örgütü olarak anti komünist söylemlerle devleti kurtarma misyonu yüklenmişlerdir. 1980 darbesi sonrası ise İslâmî söylemin daha çok öne çıktığı olgunluk dönemidir. Bu dönemde hapiste olan çoğu ülkücü, Yusufiye Medresesi olarak adlandırdıkları cezaevinde İslâm'a daha çok yönelmiş ve kendileri ile devlet arasındaki ilişkiyi de sorgulamışlardır. Bu sorgulama daha sonra yaşanacak olan bölünmelerin de temelini teşkil etmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde hem partide hem de ocakta bazı bölünmeler yaşanmıştır. İslâmî söylemleri ile öne çıkan eski Ülkü Ocakları başkanı Muhsin Yazıcıoğlu partiden ayrılarak Büyük Birlik Partisi'ni ve sonrasında da Alperen Ocaklarını kurmuştur. Aynı zamanda 1990'dan sonra Ocak yeni bir taban dinamiği bulmuştur. Bu dinamik, eskiye oranla daha da yumuşamış, ülkücüler şiddete dayanan sokak çatışmalarından uzak kalmaya başlamışlardır. Aynı şekilde parti de bir dönüşüm yaşamış, sokak siyasetinden ziyade parlamenter siyasete odaklanmıştır.

Ülkü Ocaklarına genel olarak bakıldığında bir tek seslilik olsa da yerel örgütlenmeler farklı söylemler benimseyebilmektedir. Bu farklılık, yerelin ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerince belirlenmektedir. Bu çalışma kapsamında bu farklılıkların incelenmesi için Alanya ve Etimesgut sahaları tercih edilmiştir. Alanya ve Etimesgut arasında sosyoekonomik ve siyasal açıdan benzerlikler ve farklılıklar vardır. Her iki ilçeyi de MHP'li belediye başkanları yönetmektedir. Bu da her iki ilçede Ülkü Ocaklarına eşit ve güçlü bir hareket alanı sağlamaktadır. Alanya'nın sosyoekonomik yapısı tarım ve turizme dayanırken,

Etimesgut, Ankara'nın artan konut ihtiyacını karşılaması bakımından daha çok inşaat sektörüne dayanan bir ekonomik yapı göstermektedir. Her iki ilçenin demografik yapıları her ne kadar dışarıdan aldıkları göç ile şekillense de bir farklılık göstermektedir. Etimesgut'un demografik yapısı daha çok İç ve Doğu Anadolu'dan (Erzurum, Çorum, Yozgat) aldığı göçler ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında mübadele ile Bulgaristan'dan gelenler ile şekillenirken, Alanya nüfusu ülkenin farklı yerlerinden ve yurtdışından aldığı göçler ile şekillenmektedir. Alanya hem inşaat, turizm ve tarım sektörlerinde çalışacak olan mevsimlik işçi göçlerinin, hem de Türkiye'den mülk alan yabancı nüfusun göç merkezlerinden biridir.

Alanya ve Etimesgut'un sosyoekonomik yapıları, oradaki Ülkü Ocaklarının eylemleri ve söylemleri üzerinde etkili olmaktadır. Söylem ve eylem farklılığının tek nedeni bu değildir. Alanya ve Etimesgut Ülkü Ocaklarının eylem ve söylemlerindeki farklılığın bir diğer nedeni de milliyetçilik ve dine bakış açılarıdır. Örneğin; Etimesgut Ülkü Ocaklarında daha çok İslamî bir söylem benimsenirken, Alanya Ülkü Ocaklarında Türkçü söylem ağırlık kazanmaktadır. Elbet de buradan Alanya'nın salt Türkçü olup İslâmî öğeleri dışladığı, Etimesgut'un sadece İslâmî söylemleri benimseyip Türkçülüğe mesafe aldığı anlamı çıkarılmamalıdır. Her iki sahada da belirli oranlarda dinî ve Türkçü hassasiyet olmakla birlikte bu hassasiyetlerin oranları birinde daha yüksek diğerinde ise daha düşüktür. Ocaklar arasındaki bu yaklaşım farkı, 1970'lerden beri milliyetçi cenahı meşgul eden din ve milliyetçilik ilişkisinin bir yansımasıdır. Din ve milliyetçilik arasında herhangi bir çatışma olmadığı, dinin milliyetçiliği dışlamadığı söylemi, her iki sahadaki Ülkücülerce içselleştirilmiştir. Bu bakımdan, yukarıda milliyetçiliğin din, toplum ve devletle ilişkisi üzerine farklı fikirler geliştiren Türkçü ideologların hepsinin söylemlerinin Ülkü Ocaklarında belirli bir karşılığı vardır.

Ülkü Ocakları yerelde Milliyetçi Hareket Partisi'nin oylarının artmasında da işlev görmektedir. Örneğin; Alanya'nın mevcut belediye başkanı Adem Murat Yücel çözüm süreci döneminde göreve gelmiştir. Adem Murat Yücel, son yerel seçimlerde oyunu ikiye katlayarak tekrar MHP'den Alanya Belediye Başkanı seçilmiştir. Yücel'in bu başarısında Ülkü Ocaklarının Türkçü hassasiyeti çeşitli eylemlerle diri tutmasının etkili olduğu söylenebilir. Alanya örneği, ülkü ocaklarının yerel siyasette etkili ve başarılı işlevleri olduğunu görmek açısından önemlidir.

Etimesgut'un mevcut belediye başkanı Enver Demirel'in ocak kökenli bir siyasetçi olduğu söylenir. Belediye bünyesinde birçok ülkücüyi istihdam etmiş olması, Ocağın yerelde önemli bir siyasal devşirme aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Elbet de belediye bünyesinde direkt olarak Ülkü Ocaklarına maddî destek verildiği söylenemez. Ancak belediye kadrolarının belirlenmesinde milliyetçi hassasiyetlerin göz önüne alındığı iddia edilebilir. Bu iddia, ocak ve partinin, yerel siyasetin şekillenmesinde iş birliği içerisinde olduğunu göstermektedir.

Ülkü Ocakları yalnızca siyasal sosyalleşme mekânı değildir. İlk kurulduğu günden bu yana Türk siyasal hayatının en önemli dönemeçlerinde önemli roller oynamış ve kendine has ideolojik ve kültürel bir kimlik inşa etmiştir. Türkiye'nin hemen hemen her yerinde örgütlenen Ülkü Ocakları, yaptığı yayınlar ve düzenlediği festivaller aracılığıyla geniş bir kitleye ulaşmaktadır. Etimesgut örneğinde görüldüğü gibi ocak yalnızca bir endoktrinasyon aracı değil, kimi zaman kötü alışkanlıklardan uzak durmak için sığınılan bir mekân, kimi zaman da üyelerine kardeşler, abiler ve ablalar kazandıran bir toplumsal kurumdur. Genellikle orta sınıf ve alt-orta sınıf ailelere mensup olan gençlerin katıldığı Ülkü Ocakları, üyelerine toplumsal bir kimlik de kazanmaktadır.

Ülkü Ocaklarının ideolojik çerçevesini belirleyen başlıca akımlar olan İslâm, Türkçülük-Turancılık, Anadoluculuk ve popülizm, ülkücülerin söylemlerinde farklı tonlarda da olsa kendine yer bulmaktadır. Her iki sahada öne en çok çıkan söylemler İslâm ve Türkçülük olsa da ülkücüler diğer ideolojik çerçeveleri de söylemlerinde kullanmaktadırlar. Ülkü Ocaklarının bu ülkenin teminatı olduğunu ifade eden popülist söylem her iki sahada da kullanılmaktadır. Aynı şekilde Turancılık da her iki sahada kendine yer bulmakla beraber, Alanya'daki Turancı vurgu Etimesgut'takine oranla zayıf kalmaktadır. Elbet de buradan Alanya Ülkü Ocaklarının Turan'ı benimsemediği, Etimesgut Ülkü Ocaklarının ise benimsediği anlamı çıkarılmamalıdır. Söylemler kimi zaman kurumsal değil, bireysel sınırlarda kalmaktadır.

Ülkü Ocaklarının tarihsel sürecinde değinilen yapı, bugün değişmiş, ocak ile Parti ilişkileri hiyerarşik bir zemine oturmuştur. Her iki sahada da görüşülen kişiler, her ne kadar partililerle eşit statüde, hatta onlardan daha üstün bir konumda olduklarını ifade etseler de parti yöneticilerine karşı davranışları hassasiyet

taşımaktadır. Görüşülen eski Ülkücüler ise; ocağın siyasete girmesini eleştirmektedir, Onlara göre ocaklar siyasete girerek ideolojiden uzaklaşmaktadırlar.

KAYNAKÇA

Acar, H. (2018). *Türkiye’de Milliyetçi Hareket Düşüncesinin Gençlik Teşkilatlarına Etkisi: Ülkü Ocakları Örneği*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi

Acet, M. T. (2014). *Ziya Gökalp’ta Din ve Milliyetçilik*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Ak Parti (2019). <http://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi/> , Erişim:26 Mayıs 2019,

Akçam, T. (2002). *Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler* içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce. Cilt 4, İstanbul: İletişim Yayınları, 53-63

Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Akçura, Y. (1978). *Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi ve Gelişimi*. İstanbul: Türk Kültür Yayını

Akova, S.B. (2004). *Alanya Nüfusunun Genel Özellikleri* içinde Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri III, Alanya: Alanya Belediyesi

Alanya Tic. ve San. Odası (2016). *Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Ekonomik Raporu 2016*.

Altınay, A.G. ve Tanıl Bora (2017). *Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik* içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 140-154, İstanbul: İletişim Yayınları

Anderson, B. (2011). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları

Arvasi, S.A. (1979). *Türk-İslam Ülküsü-1*. İstanbul: Türk Kültür Yayını

Arvasi, S.A. (1980). *Türk-İslam Ülküsü-2*. İstanbul: Türk Kültür Yayını

Atılğan, G. ve E. Atilla Aytekin, (2015) (der.) *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinlerarası İlişkiler*. İstanbul: Yordam Kitap

Ataman, N. (1998). *Kadınsız Demokrasi Demokrasi Değildir*. içinde (der). Zeynep Göğüş, 'Kadınlar Olmadan Asla', İstanbul: Sabah Kitapları

Atsız, N. (2002). *Ülküler Tarruzidir*. içinde Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 1013-1014, İstanbul: İletişim Yayınları.

Atsız, N. (2002). *Veda*. içinde Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 1014-1016, İstanbul: İletişim Yayınları.

Atsız, N. (1941). *Türk Tarihine Bakışımız Nasıl Olmalıdır?* içinde Çınaraltı Dergisi, sayı 1.

Atsız, N. (1964). *Türkçülük*. içinde Ötüken Dergisi, sayı 1.

Atsız, N. (2018). *Turancılık, Milli Değerler ve Gençlik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Aydın, R. (2018). *Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet*. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 229-256.

Ayvazoğlu. B. (2002). *Tanrıdağ'dan Hira Dağı'na Uzun İnce Yolar*. içinde Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 541-578, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bahçeli,D. (2014). *Ölenlerin Hepsi Bu Vatanın Evladı*. <http://aljazeera.com.tr/haber/olenlerin-hepsi-bu-vatanin-evladi> Erişim Tarihi: 07.09.2019.

Baykan, A. (1998). *Nezihe Muhittin ve Kadınlar Fıkrası*. içinde (der). Zeynep Göğüş, ‘Kadınlar Olmadan Asla’, İstanbul: Sabah Kitapları.

Bayraktar, Ö. (2015). *Lider, Teşkilat, Doktrin’in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma*. Karaman: KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 17 (28), 35-40.

Bice, H. (2019). *Ülkücü Hareket Üzerine Notlar*. Ankara: Önder Yayıncılık.

Bora, T. (2002). *Alparslan Türkeş*. içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 686-695, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. (2003). *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık*. İstanbul: Birikim Yayınları .

Bora, T. (2017). *Cereyanlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. ve Kemal Can (2007). *Devlet ve Kuzgun*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora, T. ve Kemal Can (2015). *Devlet, Ocak, Dergah*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Boyraz, C. (2007). *Siyasi Partilerin Gençlik Teşkilatlarında Siyaset ve Demokratik Katılım*. içinde (der). Cemil Boyraz, ‘Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri’, İstanbul: Tüses Yayınları.

Can, K. (2002). *Ülkücü Hareketin İdeolojisi*. içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 663-685, İstanbul: İletişim Yayınları.

Caymaz, B. (2015). *Mücadele Alanı Olarak Parti Gençlik Kolları AKP Gençlik Kolları ve Ülkü Ocakları’nda “Gençlik”*. İletişim Dergisi 22, 10.16878.

Caymaz, B. (2008). *Siyasi Partilerin Gençlik Kolları*. içinde (der). Nurhan Yentürk-Yörük Kurtaran-Gülesin Nemutlu. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cengiz, O. (2018a). *Alparslan Türkeş*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları .

Cengiz, O. (2018b). *Alparslan Türkeş ve Dokuz Işık*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları .

Conversi, D. (2002). *Reassessing Current Theories of Nationalism: Nationalism as Boundary Maintenance and Creation*. Nationalism and Ethnic Politics, 1,1 81995), 73-85.

Copeaux, E. (2002). *Türk Milliyetçiliği: Sözcükler, Tarih, İşaretler*. içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 53-63, İstanbul: İletişim Yayınları.

Çadır, M. (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın Kollarının Rolü (TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği)*. Uzmanlık Tezi, Ankara.

Çaha, Ö. (2008). *Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler*. Ankara: Orion Kitabevi.

Çakır, S. (1996). *Türkiye’de Feminizmin Dünü ve Bugünü*. içinde (der). Fahri Aral vd. ‘Yüzyıl Biterken Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi’. İstanbul: İletişim Yayınları, Cilt:13.

Çakır, S.(2009). *Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi*. içinde (der). Birsen Örs, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çam, E. (2002). *Siyaset Bilimine Giriş*. İstanbul: Der Yayınları.

Çavuşoğlu, N. (1989). *1982 Anayasasında Devlet Düzeninin Öğeleri Olarak Siyasal Partiler ve Yasama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi.

Dağ, M. ve Orhan Irk,(2012). *Türkiye’de ve İngiltere’de Siyasal Partilerin Ortaya Çıkışı*. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, No 2.

Daver, B. (1985). *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Siyasal Partiler: Birkaç Örnek Olay*. Anayasa Yargısı, Cilt 2, s.93-140.

Demirci, H. A. (2003). *Tek Parti Döneminde Siyaset-Gençlik İlişkilerine Bir Örnek: Gençlik Teşkilatı Tasarıları*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt 58, Sayı 2.

Duverger, M. (1974). *Siyasi Partiler*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Erdemir, A. (2015). <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/turkiye-nin-2-temel-sorunu-gerontokrasi-yaslilarin-egemenligi-ve-patriyarki-erkeklerin-egemenligi-27893367>
Erişim:22.05.2019 saat: 11:07.

Erdoğan, E. (2013). *Türkiye’de Gençlerin Siyasal ve Sivil Katılımı*. Ankara: Sage Yayıncılık.

Erken, A. (2014). *Örgüt ve Strateji: 1965-1980 arasında Milliyetçi Hareket Partisi*. İnsan & Toplum, 4(7), 135-163.

Eser, B. Ve Hasan Yüksel (2002). *Korporatizm, Faşizm ve Solidarizm Kavramları Ekseninde Erken Dönem Cumhuriyet Siyasası Üzerine Bir İnceleme*. İçinde Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 8, Sayı 16, 181-200.

Etimesgut Belediye Başkanlığı (2018). *Günümüzde Etimesgut cilt 3*. Ankara.

Gellner, E. (2013). *Milliyetçiliğe Bakmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Georgeon, F. (2002). *Yusuf Akçura*. içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 505-514, İstanbul: İletişim Yayınları

Giddens, A., Sutton, P.W. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*. (çev. Esgin, A.), Ankara: Phoenix Yayınları.

Göçek, F. M. (2002). *Osmanlı Devletinde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 63-76, İstanbul: İletişim Yayınları.

Gökalp, E. (2007). *Milliyetçilik: Kuramsal Bir Yaklaşım*. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, 279-298.

Gökalp, Z. (1968). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Varlık Yayınevi.

Gökalp, Z. (2013). *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*. İstanbul: Akvaryum Yayınevi.

Göktürk, G. (2016). *Siyasal Partilerin Doğuşu: Tarihsel ve Toplumsal Kökenleri*. Sosyoloji Konferansları, No: 54, 245-273.

Güngör, E. (1997). *İslam’ın Bugünkü Meseleleri*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Gürbüz, Y. (2007). *Karşılaştırmalı Politik Sistemler*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Güz, N. ve Gülsen Saray (2018). *Seçmenin Siyasal Tercihlerini Etkileyen Faktörler: Etimesgut Örneği*. içinde Uluslararası Tarihte Etimesgut Sempozyumu Bildiri Kitabı cilt 3, Ankara: Etimesgut Belediye Başkanlığı .

Heywood,A. (2007). *Siyaset*. Ankara:Adres Yayınları.

Heywood,A. (2012). *Siyaset*. Ankara:Adres Yayınları.

Hobsbawm, E.J. (1995). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

KA-DER (2007): *Kota El Kitabı*. Ankara: KA-DER Genel Merkez Yayını.

Karal, E.Z. (1976). *Önsöz*. içinde Akçura, Y. (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Karpat, K. (2013a). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, K. (2013b). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, K.(2017). *Osmanlı'da Milliyetçiliğin Toplumsal Temelleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kapani, M. (2009). *Politika Bilimine Giriş*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Kaya, A. (2010). *Türk Siyasi Tarihinde CHP'nin Gençlik Kolları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaymak, G. ve Aykaç, N. Ö. (2014). *Milliyetçi Kimliğin Dinsel Dönüşümü*. Turkish Studies, Volume 9/11, 333-344.

Kerestecioğlu,İ.Ö. (2009). *Milliyetçilik: Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens'ten Frankeştayn'ın Canavarına*. içinde (der). Birsen Örs, 19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kırkpınar, L. (1999). *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın*. İstanbul: Zeus Kitabevi.

Kışlalı, A.T. (2016). *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.

Kömürcü, D. (2014). *Partili Olmak: Cumhuriyet Halk Partisi’nde Genç Üyelerin Siyasal Toplumsallaşma Süreçleri*. Alternatif Politika, Cilt 6, Sayı 2.

Kurtaran, Y. (2008). *Türkiye’de Gençlik Alanında Devletin Rolü*. içinde (der). Nurhan Yentürk-Yörük Kurtaran-Gülesin Nemutlu, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Layder, D. (2013). *Sosyolojik Araştırma Pratiği*. Ankara: Heretik Yayınları.

Lüküslü, D. (2015). *Türkiye’de “Gençlik Miti”: 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meşe, E. (2017). *Komünizmle Mücadele Dernekleri: Türk Sağında Antikomünizmin İnşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Mutlu, A. (2017). *Niteliksel Bağlamda Kadının Siyasetteki Yeri ve Anlamı*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:9.

Neyzi, L. (2001). *Object or Subject? The Paradox of “Youth in Turkey”*. International Journal of Middle East Studies, C.33, No:3, Cambridge University Press.

Özbudun, E. (1979). *Siyasi Partiler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Özbudun, E. (2016). *Türkiye’de Parti ve Seçim Sistemi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özdemir, F.U. ve Esra Demirkol (2014). *Etimesgut: “Örnek Köy”den “Site Kent”e*. *İdealkent: Journal of Urban Studies*, 11, 360-369.

Özdoğan, G.G. (2017). *Dünyada ve Türkiye’de Turancılık*. içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 388-405, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özkırımlı, U. (2009). *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları

Öznur, H. (1999). *Ülkücü Hareket: Teşkilatlar ve Mücadeleler*. Ankara: Alternatif Yayınları

Öztürk, E. (2018). *1997-2018 Döneminde Devlet Bahçeli ve MHP Siyasetinin Sürekliliğinin İncelenmesi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Pekmezci, N. ve Nurşen Büyükyıldız (1999). *Ülkücüler: Öteki Devletin Şehitleri*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Poguntke, T. (2006). *Political Parties and The Other Organizations*. içinde (der.) Richard S. Katz ve William Crotty, *Handbook of Party Politics*, London: SAGE Publications.

Privalov V. (1976). *Dünya Komünist Gençlik Örgütleri Kısa Tarihi*. Ankara: Kızılırmak Yayınevi.

Sancar, S. (2011). *Türkiye’de Kadın Hareketinin Polisiği*. içinde (der.) Serpil Sancar, Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Sanlı, F.S. (2017). *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Milliyetçi Hareket Partisine Tarihsel Süreç, İdeoloji ve Süreç (1960-1969)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Saraçoğlu, C. (2004). *Ülkücü Hareketin Bilinçaltı Olarak Nihal Atsız*. Toplum ve Bilim, sayı 100, 100-124, İstanbul: Birikim Yayınları.

Sayarı, S. (2016). *Siyasi Partiler*. içinde (der.) Metin Heper ve Sabri Sayarı, Dünden Bugüne Türkiye: Tarih, Politika, Toplum ve Kültür, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Serdengeçti Dergisi (1947) Sayı 1.

Sevindi, N. (1998). *Refahlı Kadınlar*. içinde (der.) Zeynep Göğüş, ‘Kadınlar Olmadan Asla’, İstanbul: Sabah Kitapları.

Sözen, E. (2006). *Erol Güngör*. içinde Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 5, 204-211, İstanbul: İletişim Yayınları.

Şener, G., Hakan Y. ve Umut Y. (2018). *Siyasi Parti Üyesi Gençlerin Sosyal Medya Kullanımı Araştırması*. İstanbul: Tüses.

Tanyaş, B. (2015). *Gençler ve Politik Katılım: Gezi Parkı Eylemlerinde “Apolitik” Nesil*. Eleştirel Psikoloji Bülteni, Sayı 6, 25-50.

Teziç, E. (1976). *100 Soruda Siyasi Partiler*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Tekeli, Ş. (1998). *Batılı Kadının Siyasi Eşitlik Mücadelesi*. içinde (der). Zeynep Göğüş, 'Kadınlar Olmadan Asla', İstanbul: Sabah Kitapları.

Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.

Tellioğlu, S. (2017). *Üniversitelerin Bulunduğu Kentlerin Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Sosyoekonomik Etkileri: Alanya Örneği*. içinde Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, Aralık 2017, 84-106.

Topçu, N. (1978). *Milliyetçiliğimizin Esasları*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Topçu, N. (1961). *Yarınki Türkiye*. İstanbul: Yağmur Yayınevi.

Topçu, N. (2008). *Ahlak Nizamı*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1998). *Türkiye'de Siyasal Partiler*. Cilt:1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Türkeş, A. (2009a). *Küçük Esnaf ve Sanatkar, Kendi El Emeği ve Küçük Sermayesiyle Meydana Getirdiği İşletmenin Hem İşvereni Hem İşçisidir*. içinde Bilinmeyen Yönleriyle Alparslan Türkeş, Metin Turhan, İstanbul: Bilgeoğuz.

Türkeş, A. (2009b). *Zümre Hakimiyetini Kabul Etmiyoruz, Sınıf ve Halk Yok, Millet Vardır*. içinde Bilinmeyen Yönleriyle Alparslan Türkeş, Metin Turhan, İstanbul: Bilgeoğuz.

Türkeş, A. (2009c). *Adana CKMP Büyük Kongresi Konuşması*. içinde Bilinmeyen Yönleriyle Alparslan Türkeş, Metin Turhan, İstanbul: Bilgeoğuz.

Uysal, A. (2010). *Particiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Uzman, N. (2018). *Alparslan Türkeş ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin Kuruluş Süreci*. içinde (der) Saadettin Yağmur Gömeç ve Tuba Tombuloğlu, Doğumunun 100. Yılında Alparslan Türkeş'e Armağan. Ankara:Berikan Yayınevi.

Ünüvar, K. (2002). *Ziya Gökalp*. içinde Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 650-657, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yanardağ, M. (2002). *MHP Değişti Mi?* İstanbul: Gendaş.

Yaşlı, F. (2017). *Türkçü Faşizmden "Türk-İslam Ülküsü"ne*. İstanbul: Yordam Kitap

Yeni Alanya (2018). <http://www.yenialanya.com/amp/ekonomi/alanyada-yabancılara-konut-satisirekora-kosuyor-h326760.html> Erişim:11 Ekim 2019.

Yılmaz, A. (2002). *Erol Güngör*. içinde Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4, 28-35, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, V. (2007). *Siyasi Örgütlenmelerde Genç Olmak: Kurtarmaya Giderken Yakalandıklarımız*. içinde (der). Cemil Boyraz "Gençler Tartışıyor: Siyasete Katılım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İstanbul: Tüses.

Zürcher, E.J. (2009). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.